

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

МИКИТЮК Юлія Миколаївна

УДК 352 (477): 322

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук
з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю.М. Микитюк

Науковий керівник: ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО Аліна Леонідівна, доктор
наук з державного управління, старший дослідник

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Микитюк Ю.М. Механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2021.

У дисертації запропоновано розв’язання актуального науково-прикладного завдання, яке полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні в контексті забезпечення розвитку системи публічного управління.

Забезпечити розв’язання цього науково-прикладного завдання дозволило дослідження сутнісної характеристика понять «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації» з позиції визначення умовних політико-цифрових «дискурсів». У їхніх межах, зокрема обґрунтовано, з одного боку, що «цифровізація державної політики» має відношення до поширення цифрових технологій на суспільно-політичні відносини. А з другого боку, «державна політика цифровізації» пов’язана із застосуванням акторами (суб’єктами публічного управління) відповідних механізмів і технологій для врегулювання цих відносин, у межах якого обґрунтовано заходи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання.

Доведено, що забезпечити результативність реалізації запропонованих заходів може врахування загальних положень фундаментальної науки «Публічне управління та адміністрування», які, зокрема, стосуються визначення будови системи державної політики. З’ясовано, що вона включає

мету, завдання, принципи, функції, форми, методи, засоби та інший інструментарій. З огляду на це уточнено структуру системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання з акцентуванням ключової ролі конкретних інституціональних механізмів державного впливу. Підставами для висловлення даної гіпотези є той факт, що вони приводять у рух усю систему державної політики за допомогою використання правових інститутів й удосконалення діяльності суб'єктів такого впливу (інституцій). Акцентовано, що ця діяльність спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах наростаючої цифровізації економіки, суспільства та державного управління на всіх рівнях – загальнодержавному, регіональному та місцевому.

Крім того, у дисертаційній роботі дістало подальшого розвитку узагальнення форм реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання за кордоном. Серед цих форм виокремлені насамперед правотворчість, правозастосування, право захист і правова освіта. Виявлено, що за кордоном напрацьовані такі практики розвитку означених форм, як здійснення дієвої регуляторної політики, створення єдиних цифрових платформ і єдиного цифрового (інформаційного) простору, налагодження інституційної співпраці, упровадження етичних засад і державно-приватного партнерства та ін.

Окремий блок дослідницької роботи становлять авторські пропозиції та висновки, що перебачають удосконалення визначення стану функціонування інституціональних механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, який охарактеризовано як незадовільний. Підставами для формулювання даного висновку є такі: 1) неузгодженість вітчизняного понятійно-категоріального апарату із міжнародним, а також неточності в ньому; 2) безсистемність у визначенні принципів, проблем і напрямків використання штучного інтелекту, а подекуди їхня надмірна деталізація; 3) відсутність належної якісно-кількісної прогностичної оцінки щодо впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін; 4) відсутність

визначення правових засобів і технологій як складових механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, а загалом і будови цих механізмів; 5) декларативність положень, що стосуються реалізації державно-приватного партнерства, регуляторної політики тощо.

На цій підставі запропоновано підвищити результативність функціонування інституціональних механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Аргументовано, що це можливо зреалізувати шляхом застосування системного підходу, який передбачає, з одного боку, уточнення їхнього організаційно-правового підґрунтя, а з другого – будови комплексного механізму з урахуванням загальних і спеціальних принципів державного управління (науковості, результативності, публічності, легітимності тощо).

Крім того, у дисертації вдосконалено обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні з урахуванням позитивного закордонного досвіду в цій сфері. При цьому визначенні пропозиції щодо вдосконалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, у межах якого (удосконалення) уточнено етапи гармонізації правового поля в напрямку формування єдиного цифрового простору між Україною й ЄС з метою реалізації її інтеграційних прагнень. Також обґрунтовано шляхи усунення розбіжностей у національних правових режимах у сфері цифровізації України та країн-членів Організації економічного та соціального розвитку, насамперед, під час реалізації регуляторної політики, державно-приватного партнерства тощо.

Окремий блок дослідницької роботи становлять авторські пропозиції, що в межах яких уперше запропоновано інтеграційну модель розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Доведено, що запропонована інтеграційна модель відзначається поліфункціональністю, для підвищення результативності реалізації якої обґрунтовано необхідність здійснення двох блоків державноуправлінських

заходів – оновлення організаційно-правового й інформаційно-аналітичного забезпечення процесів цифрової трансформації, у межах якого розроблено відповідні практичні рекомендації. Щодо першого блоку практичних рекомендацій, то вони передбачають удосконалення організаційно-правового забезпечення державної політики України у сфері цифровізації правового регулювання, а саме: 1) розробку стратегії сталого розвитку України в умовах цифровізації на довгостроковий період; 2) доопрацювання Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Другий блок практичних рекомендацій включає такі пропозиції щодо вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики України у сфері цифровізації правового регулювання: 1) розробку методики моніторингу, аналізу та прогнозування ситуації в цій сфері, реалізацію якого аргументовано здійснювати з використанням рейтингових оцінок міжнародних організацій ЄС, ОЕСР та ін.; 2) визначення структури єдиної цифрової платформи, покликаної підвищити дієвість взаємодії публічних інституцій всіх рівнів управління в Україні. Визнано, що створення та подальше управління єдиною цифровою платформою є пріоритетним завданням Міністерства цифрової трансформації України.

Для розв’язання зазначеного вище науково-прикладного завдання використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: *історичний* (для уточнення генези формування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні); *логічного аналізу* (під час розкриття сутності поняття система державної політики у сфері цифровізації правового регулювання); *порівняння* (під час узагальнення форм реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання за кордоном); *опису* (з метою визначення суб’єктів, механізмів та інструментів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання); *індукції* (для обґрунтування перспективних напрямків удосконалення державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні); *аналогії та синтезу* (під час обґрунтування будови

комплексного механізму державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні).

Нормативно-правовою й емпіричною базою дисертаційного дослідження є Конституція України, міжнародно-правові документи, закони, що формують систему правозахисної державної політики, а також відповідні укази Президента України, постанови та розпорядження Уряду України та інші нормативні акти в означеній сфері. У дисертації використані статистично-аналітичні матеріали, включаючи звіти Державної служби статистики України, Організації економічного та соціального розвитку (ОЕСР) та ін.

Ключові слова: механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, органи державної влади, технології штучного інтелекту, концепція розвитку.

SUMMARY

Mykytyuk Yu.M. Mechanisms of state policy in the sphere of digitalization of legal regulation in Ukraine – Qualifying scientific paper, as the manuscript.

Thesis for the scientific degree of a Candidate of Science in Public Administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – National University of Civil Protection of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

The paper offers a solution to a topical scientific and practical task, which is a theoretical grounding and development of practical recommendations for the improvement of mechanisms of the state policy in the sphere of digitalization of legal regulation in the context of development of system of the public administration.

The solution of applied scientific task made it possible to study the essential characteristics of the notions of ‘digitalization of state policy’ and ‘state policy of digitalization’ from the point of view of definition of conventional political and digital ‘discourses.’ Within their framework, it was particularly substantiated that, on the one hand, ‘digitalization of state policy’ is related to digital technology’s advancing into social and political relations. On the other hand, the ‘state policy of digitalization’ is connected with the use of relevant mechanisms and technologies by the players (public governance entities) for these relations regulation, within which the measures of state policy in the field of digitalization of legal regulation were substantiated.

It was proved that the effectiveness of proposed measures implementation may be ensured by taking the general provisions of the fundamental science “Public governance and administration” into account, which, in particular, deal with the determination of the structure of the system of state policy. It was found out that it includes goal, target, principles, functions, forms, methods, means and other tools. Taking this into consideration, the structure of the system of state policy in the field of digitalization of legal regulation was specified with the focus on the key role of specific institutional mechanisms of governmental influence. The grounds for this hypothesis are the fact that they drive the whole system of state policy by means of legal institutes and improvement of activities of the entities (institutions) of this influence. The attention was focused on the fact that these activities are aimed at the provision of social and economic development under the conditions of increasing digitalization of economy, society and public governance at all levels (national, regional and local).

Moreover, the paper gave further development to generalization of the forms of implementation of state policy in the field of digitalization of legal regulation existing abroad. Among these forms, lawmaking, law enforcement, human rights protection and legal education were singled out. It was found out that such practices of the development of indicated forms as effective regulatory policy, creation of single digital platforms and single digital (informational) space,

establishment of institutional cooperation, introduction of ethical principles and public and private partnership, etc. have been developed abroad.

A particular section of the research contains author's suggestions and conclusions, which stipulate the improved determination of the condition of functioning of institutional mechanisms of state policy in the field of legal regulation digitalization in Ukraine, which is currently described as unsatisfactory. The grounds for this conclusion include: 1) inconformity of the national conceptual and categorical framework with the international one, as well as inaccuracy in it; 2) lack of system in the determination of principles, problems and fields of use of artificial intelligence, and sometimes, their overdetailing; 3) absence of proper qualitative and quantitative forecast for the influence on the key interests of stakeholders; 4) absence of determination of legal means and technologies as constituent mechanisms of state policy in the field of digitalization of legal regulation, as well as the structure of these mechanisms in general; 5) declarative nature of the provisions about the implementation of public and private partnership, regulatory policy, etc..

On these grounds, it was proposed to increase effectiveness of functioning of institutional mechanisms of state policy in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine. It was proved that it is possible to achieve this by means of system approach, which stipulates, on the one hand, the specification of their organizational and legal grounds, and on the other hand, the formation of a complex mechanism taking the general and special principles of public administration (scientific nature, effectiveness, publicity, legitimacy, etc.) into account.

Moreover, the paper gives an improved substantiation for the priority directions in the development of the mechanisms of state policy in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine taking the positive foreign experience in this field into account. In addition, the proposals on the improvement of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine were determined, within which (improvement) the stages of harmonization of the legal

environment towards the formation of a single digital space between Ukraine and the EU were specified for the purpose of the country's integration aspirations. The grounds are also given to the ways of elimination of differences in the national legal regimes in the field of digitalization of Ukraine and the member states of the Organization for Economic Co-operation and Development, first of all, during the implementation of regulatory policy, public and private partnership, etc.

Another section of the research is devoted to author's suggestions, within which the integration model of the development of state policy in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine was offered for the first time. It was proved that the proposed integration model is polyfunctional. In order to increase the effectiveness of its implementation, the grounds were given to the necessity of execution of two sets of measures of public administration: renovation of organizational and legal, as well as informational and analytical support of digital transformation processes, within the framework of which the relevant practical recommendations were developed. As for the first set of practical recommendations, they stipulate the improvement of organizational and legal support of state policy of Ukraine in the field of digitalization of legal regulation, namely: 1) the development of the strategy of sustainable development of Ukraine under the conditions of digitalization for the long term; 2) enhancement of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine. The second set of practical recommendations includes the following suggestions as for the improvement of informational and analytical support of the state policy of Ukraine in the field of digitalization of legal regulation: 1) the development of the methods of monitoring, analysis and forecasting of the situation in this field, which shall be implemented with the use of ranking scores of international organizations of the EU, OECD and others; 2) the determination of the structure of a single digital platform aimed at the increase in the effectiveness of interaction of public institutions of all levels of administration in Ukraine. It was accepted that the creation and further administration of a single digital platform is the priority for the Ministry of Digital Transformation of Ukraine.

In order to solve the aforesaid scientific and practical task, the following general and special methods of scientific cognition were widely used: *historical* (to clarify the genesis of the formation of mechanisms of state policy in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine); *logical analysis* (during the disclosure of the essence of the concept of public policy in the field of digitalization of legal regulation); *comparison* (during the generalization of the forms of implementation of state policy in the field of digitalization of legal regulation abroad); *description* (in order to identify the subjects, mechanisms and instruments of state policy in the field of digitalization of legal regulation); *induction* (to substantiate promising areas for improving public policy in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine); *analogy and synthesis* (during the substantiation of the structure of the complex mechanism of state policy in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine).

The legal and regulatory, as well as empirical framework for the paper is the Constitution of Ukraine, international legal documents, laws, which form the system of state human rights policy, as well as the relevant orders of the President of Ukraine, regulations and resolutions of the Government of Ukraine and other legislative instruments in the indicated field. The paper uses statistical and analytical materials, including the reports by the State Statistics Service of Ukraine, Economic and Social Development Organization (OECD), etc.

Keywords: mechanisms of state policy in the sphere of digitalization of legal regulation, public authorities, technologies of artificial intelligence, the concept of development.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Помаза-Пономаренко А.Л., Микитюк Ю.М. Цифровізація державної політики vs. державна політика цифровізації у сфері правового регулювання : монографія. Х.: НУЦЗУ, 2021. 200 с.

Особистий внесок: визначено механізми державної політики цифровізації у сфері правового регулювання.

Статті у фахових наукових виданнях з державного управління:

2. Mykytyuk Yu. Scientific and theoretical fundamentals of formation of mechanisms of public administration in the field of digitalization of legal regulation. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2017. Вип. 2 (7). С. 445–452.

3. Вербицький О.В., Микитюк Ю.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Механізми цифрової й соціальної трансформації та їхнього державного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2020. Вип. 1 (12). С. 126–132.

Особистий внесок: визначено тенденції використання технологій штучного інтелекту в межах окремих підсистем публічного управління.

4. Микитюк Ю.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Аналіз стану функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. *Наукові перспективи*. 2021. № 7 (13). С. 88–96.

Особистий внесок: обґрунтовано засади застосування таких правових засобів і технологій державної політики у сфері цифровізації в Україні, як правовий моніторинг.

5. Mykytyuk Yu. Development of the state policy Ukraine in the sphere of legal regulation of digitalization. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2021. Вип. 1 (14).

C. 336–343.

Статті в закордонних виданнях за напрямком:

6. Mykytyuk Yu. Digitalization of legal policy or legal policy of digitalization: state of implementation and prospects for improvement. *International Journal of Public Administration in Socio-Economic Sphere*. 2021. Vol. 1. Issue 2. URL: <https://zenodo.org/communities/ijpa/search?page=1&size=20>.

Тези конференцій:

7. Микитюк Ю.М. Управлінські аспекти формування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18.10.2019 року, м. Мелітополь) / відп. ред. Ортіна Г.В. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С. 406–409.*

8. Микитюк Ю.М. Особливості функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. *Інноваційні технології публічного управління та адміністрування: теорія і кращі практики 21 століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (17.11.2020 року, м. Мелітополь) / відп. ред. Ортіна Г.В. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2020. С. 234–235.*

9. Mykytyuk Yu. Directions of improvement of mechanisms of the state policy in the field of cififisation of legal regulation. *Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки: матеріали Круглого столу (14 травня 2021 р., м. Харків), 2021. Національний університет цивільного захисту України. С. 294–295.*

10. Mykytyuk Yu. Scientific discourse on the features of the development

of state policy mechanisms in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine. *Topical issues of modern science, society and education* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (08-10.08.2021 р., м. Харків), 2021. С. 1006–1009. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/08/TOPICAL-ISSUES-OF-MODERN-SCIENCE-SOCIETY-AND-EDUCATION-8-10.08.21.pdf>.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	24
1.1. Наукові засади розмежування понять «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації».....	24
1.2. Система державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.....	40
1.3. Фактори формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання.....	56
Висновки до першого розділу.....	73
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: УКРАЇНА ТА СВІТ.....	77
2.1. Аналіз форм реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання за кордоном.....	77
2.2. Особливості функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.....	96
2.3. Проблеми та перспективи розвитку системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.....	111
Висновки до другого розділу.....	127
РОЗДІЛ III. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....	131
3.1. Обґрунтування інтеграційної моделі розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.....	131

3.2. Концептуальні засади розвитку системи та механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.....	149
3.3. Перспективні напрямки вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.....	167
Висновки до третього розділу.....	184
ВИСНОВКИ.....	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	192
ДОДАТКИ.....	214

ВСТУП

Актуальність теми. Нова технологічна реальність (цифрова економіка, значний масив даних, мережева взаємодія, доповнена реальність, кіберзлочинність, віртуальні об'єкти, інформаційно-комунікативний простір тощо) спричинила появу низки викликів для системи публічного управління та правового регулювання в Україні. Вони, зокрема, визначили необхідність щодо впорядкування відносин, що виникають за умов невизначеності та вимагають правового врегулювання з метою переведення цих викликів позасистемності до рівня прогнозованих. Оновлена технологічна реальність потребує побудови адекватної моделі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, що має передбачати обґрунтування організаційних засобів влади щодо втручання в цифровий світ і визначення специфіки державно-правових засобів, що передбачають використання ІКТ, та в цілому всього державного механізму інституційного регулювання. Він вимагає застосування концепції розвитку цифровізації, пов'язаного з виникненням правовідносин у межах таких цифрових досягнень, як штучний інтелект як об'єкт чи суб'єкт цих правовідносин, використання засобів правового реагування ризиків і загроз існування даркнета, вироблення механізмів е-голосування тощо.

У 2020 р. в Україні затверджена Концепція розвитку штучного інтелекту, але її змістовне наповнення недостатньою мірою враховує сучасні світові та внутрішньодержавні суспільно-політичні тенденції в цій сфері, що негативно позначається на стані функціонування України та стійкості її системи безпеки. Власне, недосконалість державно-правового регулювання у сфері цифровізації унеможливорює належний розвиток суспільних відносин і захист прав їхніх учасників. Зважаючи на це, необхідним є комплексне вдосконалення інституційних механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.

Варто відзначити, що для формування методологічних засад державного управління у сфері цифровізації велике значення мають наукові здобутки Л. Антонової, С. Бєлая, О. Борисенко, Л. Грень, О. Громико, А. Дегтяра, С. Домбровської, І. Драгана, О. Дурман, О. Карпенка, С. Квітки, О. Крюкова, І. Лопушинського, С. Майстра, В. Мороза, О. Орлова, Г. Ортіної, І. Парубчака, А. Помази-Пономаренко, І. Семенець-Орлової, В. Степанова, В. Тертички, Ю. Ульяновченка, А. Халецької, Е. Щепанського та ін. [4; 11; 26–30; 36; 39; 51; 54; 61; 65; 80; 87–88; 98–100; 126; 195–196].

Особливості реалізації державної політики у сфері правового регулювання й етики визначалися в наукових роботах Л. Величко, Р. Войтович, Ю. Гарячої, Є. Глухачова, І. Жукової, А. Заєць, К. Лободенко, В. Лутковської, Л. Новак-Каляєвої, О. Руднєвої, О. Самофалової, М. Шульги та ін. [15; 18; 22; 50; 64; 84; 114; 115–116].

У контексті визначення засад та інструментарію правового регулювання цифровізації та державної політики в цьому контексті важливими є розробки зарубіжних учених Д. Аллена, С. Арнштейн, Д. Бланда, Р. Бухта, Р. Ко, С. Ланд, О. Ноттеба, Р. Хікса та ін. [142; 147; 151; 156; 157; 170; 180; 187].

Неприменшуючи здобутків шановних учених, відзначимо, що відсутні наукові розробки концептуальних засад застосування таких правових засобів і технологій державної політики у сфері цифровізації в Україні, як правовий моніторинг, правовий експеримент та ін. Вони вимагають визначення ролі та місця інституційних механізмів державної політики у сфері цифровізації, зокрема з позиції обґрунтування, з одного боку, правових і соціальних інститутів, а з другого – державних інститутів і недержавних структур, покликаних їх застосовувати. Усе це визначає актуальність обраної проблематики дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є частиною наукового дослідження питань формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації, виконаних безпосередньо

автором і з його участю в межах науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України за темами: 1) «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у межах якої визначено напрямки вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні; 2) «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у якій автором обґрунтовано підходи до визначення місця та ролі механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання у системі такої політики.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.

Зважаючи на поставлену мету дисертаційного дослідження, визначено такі науково-теоретичні та практико орієнтовані *завдання*:

- розкрити сутність понять «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації»;
- визначити структуру системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, обґрунтувавши місце механізмів у цій системі;
- проаналізувати й узагальнити форми реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання за кордоном;
- охарактеризувати стан функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні;
- запропонувати інтеграційну модель розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, розробивши практичні рекомендації щодо її впровадження;
- обґрунтувати пріоритетні напрямки вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.

Об'єктом дослідження є державна політика у сфері цифровізації.

Предмет дослідження – механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної вище мети дослідження і вирішення поставлених завдань широко використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: *історичний* (для уточнення генези формування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні); *логічного аналізу* (під час розкриття сутності поняття «система державної політики у сфері цифровізації правового регулювання»); *порівняння* (під час узагальнення форм реалізації такої політики за кордоном); *опису* (з метою визначення суб'єктів, механізмів та інструментів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання); *індукції* (для обґрунтування перспективних напрямків удосконалення державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні); *аналогії та синтезу* (під час обґрунтування будови комплексного механізму державної політики в цій сфері).

Нормативно-правовою й емпіричною базою дисертаційного дослідження є Конституція України, міжнародно-правові документи, закони, що формують систему правозахисної державної політики, а також відповідні укази Президента України, постанови та розпорядження Уряду України та інші нормативні акти в означеній сфері. У дисертації використані статистично-аналітичні матеріали, включаючи звіти Державної служби статистики України, Організації економічного та соціального розвитку (ОЕСР) та ін.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів полягає в розв'язанні актуального конкретного наукового завдання щодо науково-теоретичного обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій удосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Наукова новизна конкретизується в таких положеннях:

уперше:

– сформульовано та теоретично обґрунтовано концептуальні положення у сфері публічного управління, теоретичним базисом якого є запропонована інтеграційна модель розвитку державної політики в умовах цифровізації правового регулювання в Україні, що передбачає оновлення організаційно-правового й інформаційно-аналітичного забезпечення такої політики, у межах якого розроблено практичні рекомендації щодо: 1) розробки стратегії сталого розвитку України в умовах цифровізації на довгостроковий період; 2) удосконалення методики моніторингу, аналізу та прогнозування ситуації в цій сфері, реалізацію якого аргументовано здійснювати з використанням рейтингових оцінок міжнародних організацій ЄС, ОЕСР та ін.; 3) формування єдиної цифрової платформи, покликаної підвищити дієвість взаємодії публічних інституцій всіх рівнів управління в Україні;

удосконалено:

– визначення стану функціонування інституціональних механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, який охарактеризовано як незадовільний і запропоновано підвищити його результативність шляхом застосування системного підходу, що передбачає уточнення факторів впливу на цю політику та будови комплексного механізму з урахуванням загальних і спеціальних принципів державного управління;

– обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні з урахуванням позитивного закордонного досвіду в цій сфері та визначенням пропозицій щодо вдосконалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, у межах якого уточнено етапи гармонізації правового поля в напрямку формування єдиного цифрового простору між Україною й ЄС з метою реалізації її інтеграційних прагнень, а також шляхи усунення розбіжностей у національних правових режимах у сфері цифровізації України та країн-членів

ОЕСР, зокрема, під час реалізації регуляторної політики, державно-приватного партнерства тощо;

дістали подальшого розвитку:

– сутнісна характеристика понять «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації» з позиції визначення умовних політико-цифрових «дискурсів», а саме: 1) цифровізація державної політики має відношення до поширення цифрових технологій на суспільно-політичні відносини; 2) державна політика цифровізації пов'язана із застосуванням акторами (суб'єктами публічного управління) відповідних механізмів і технологій для врегулювання цих відносин, у межах якого обґрунтовано заходи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання;

– визначення структури системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання з акцентуванням ключової ролі інституціональних механізмів державного впливу, що приводять у рух цю систему за допомогою використання правових інститутів й удосконалення діяльності суб'єктів такого впливу (інституцій), спрямованої на забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах наростаючої цифровізації економіки, суспільства та державного управління на всіх рівнях (загальнодержавному, регіональному та місцевому);

– узагальнення форм реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання за кордоном – правотворчості, правозастосування, правозахисту та правової освіти, які відзначаються дієвою регуляторною політикою, створенням єдиних цифрових платформ і єдиного цифрового (інформаційного) простору, налагодженням інституційної співпраці, упровадженням етичних засад і державно-приватного партнерства та ін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що науково-теоретичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних концептуальних і науково-методичних висновків, пропозицій та рекомендацій щодо розвитку механізмів державної політики України у сфері

цифровізації правового регулювання. Ідеї, наукові результати, висновки та розробки, викладені в дисертаційній роботі, отримано автором самостійно.

Визначена автором доцільність підвищення результативності реалізації державної політики у сфері цифровізації, а також формування цифрової культури в регіоні підтверджується Сумською обласною державною адміністрацією (довідка про впровадження № 01-49/11801 від 19.11.2018 р.).

Крім того, результати проведеного дисертанткою дослідження щодо перспективних напрямів розвитку механізмів державної політики у сфері цифровізації використовувалися в навчальному процесі Національного університету цивільного захисту України, зокрема, при викладанні здобувачам вищої освіти кваліфікаційного рівня «магістр» таких дисциплін, як «Концептуальні засади взаємодії політики й управління» і «Право в державному управлінні» (акт № 2 від 21.09.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно. Основні розробки, висновки та рекомендації, здійснені в межах цього дослідження, отримані автором особисто. Конкретний внесок здобувача в наукових працях, підготовлених у співавторстві з О. Вербицьким і А. Помазою-Пономаренко, зазначений у списку опублікованих праць за темою дисертації [1; 3; 4].

Апробація результатів дисертації. Ключові положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено на таких науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування» (м. Мелітополь, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні технології публічного управління та адміністрування: теорія і кращі практики 21 століття» (м. Мелітополь, 2020 р.); Круглому столі «Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки» (м. Харків, 2021 р.); І Міжнародній науково-практичній конференції «Topical issues of modern science, society and education» (м. Харків, 2021 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 10 наукових працях, зокрема в 1 колективній монографії, 4 статтях у фахових наукових виданнях України з державного управління, 1 статті у наукових періодичних виданнях інших держав з обраного напрямку дослідження, 4 тезах у матеріалах науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Наукові засади розмежування понять «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації»

На сьогоднішній день цифровізація представляє собою одну з ключових тенденцій розвитку суспільства, яка має відношення до різних сфер його життя [187]. Цифрові технології пронизують побут сучасної людини, оточують її в різних формах професійної діяльності та дозвілля, є важливою складовою спілкування, пізнання і соціалізації. Досить складно спрогнозувати тривалість та інтенсивність (екстенсивність) даної тенденції. Однак не буде перебільшенням стверджувати, що, ставши одним з явищ ХХІ ст., напередодні третього десятиліття, цифровізація, і (більш ширше поняття – технологізація) залишається найбільш дієвим драйвером прогресу, який сприяє зростанню числа змін не тільки в структурі технології, але і в нематеріальній сфері, тому що стосується свідомості і соціальної динаміки, виражаючись у механізмах існування та розвитку суспільства.

Аналізу різних аспектів цифровізації присвячені праці значної кількості вчених П. Друкера, Д. Елкінгтона, В. Іщенка, О. Карпенка, М. Кауфманна, А. Керолла, О. Орлова, А. Помази-Пономаренко, К. Хакера та інших [54; 74; 160; 170]. При цьому підкреслимо що у вітчизняній науці тема цифровізації у сфері державного управління починає набуває актуальності. Зважаючи на це, виникає необхідність у поглибленні наукових досліджень вищезазначених питань.

Слід підкрелити, що поки що центральним і найбільш обговорюваним середовищем є цифрові технології щодо соціальних процесів залишається економіка У широкому сенсі цього слова цифровізація є простором

виробництва, обміну та споживання різних форм благ, що служить непрямим проявом зберігання економічного редуccionізму. Поняття «цифрова економіка» перестає бути метафорою і набуває все більш чітких обрисів у міру розвитку електронних платіжних систем, інтернет-торгівлі, онлайн-банкінгу та ін.

Державна політика, так само як й інші суспільні сфери, також починає активно розглядатися крізь призму цифровізації [54]. Можливості, що надаються суб'єктам нових технологій, задіюються акторами у відповідних інтересах об'єкта впливу. Зважаючи на це, збільшується кількість досліджень щодо моделей використання цифрових технологій у суспільно-політичному процесі, політичній комунікації і державному управлінні загалом [7-9].

При цьому якщо розглядати ключові інтерпретації цифрових векторів щодо розвитку об'єкту державної політики та відповідної науки, то має сенс структурувати дослідження в межах двох умовних політико-цифрових «дискурсів»:

1) власне, цифровізація політики, яка має відношення до поширення цифрових технологій на суспільно-політичні відносини;

2) політику цифровізації, яка в більшій мірі пов'язана з політичними методами і технологіями, що застосовуються акторами (суб'єктами) для управління відповідними процесами [157; 162].

Якщо перший вектор дискурсу носить універсальний транскордонний характер і представляє собою природне й закономірне розширення цифрових можливостей у різних сферах життя, то другий – передбачає застосування регулятивних функцій держави, надання доцільності прикладного характеру технологій, а тому відрізняється національною специфікою (відношенням до криптовалюти, кібербезпеки, електронного цифрового підпису та ін.).

Таким чином, у цій статті приділяється увага дослідженню перспективного розвитку технологічного за своєю природою концепту цифровізації, що може сприяти розвитку сфер суспільного життя, і в першу чергу до політичній сфері. Це дослідження здійснено в контексті становлення

цифрової економіки на основі розгляду, з одного боку, тих аспектів суспільно-політичних відносин, які вже сприймають і задіють цифрові технології, а з другого – тих аспектів політики сучасної України, які спрямовані на державне (організаційне, правове та ін.) урегулювання процесів цифровізації.

Наукова методологія, що використовується, релевантна заявленій меті дослідження. Її основу становить поєднання методів системної та мережевої аналітики, інституціоналізму та комунікативістики, контент-аналізу і дискурс-аналізу, що дозволяє відобразити значимість сучасних трансформацій суспільного простору, обумовлених процесами масштабної цифровізації різних сфер суспільного життя.

Варто відзначити, що дана методологія дала змогу визначити вимір публічної політики в умовах діджиталізації з позиції вищевизначених вимірів дискурсу.

Цифровий вимір політики – це парадигмальний простір, що вказує на абсолютно нове формування предмету й об'єкту дослідження, у нашому випадку цифровізації процесів розробки та реалізації політики. Проте пошук підходів до цього дослідження залишається широким через відсутність єдиної точки зору щодо характеристики цифровізації. Відтак, вона стає в більшій мірі хитким простором для наукових дискусій, що, з одного боку, обмежує застосування засобів, які обґрунтовуються в межах дискурсу цифровізації економіки з її актуальними проявами й екстраполяцією в інші сфери (*економічний редукціонізм*). А з другого боку, дозволяє спрогнозувати можливе застосування майбутніх новітніх технологій (*соціально-політичний футуризм*) [160-161].

Разом з тим навряд чи можна вважати цифровізацію політики явищем раптовим. Підставою для даного твердження є ментальність перенесення цифрових технологій на практику відносин між владою, суспільством і індивідом (див. наукові роботи А. Помази-Пономаренко та ін. [74]). Виникнення даних відносин активізувався через початок комп'ютеризації та

розвиток мереж, що передбачають: розвиток електронної та мережевої демократії, активне поширення гаджетів і мобільних додатків [173].

Як відомо, уперше термін «цифровізація» увів у вживання в 1995 р. Ніколас Негропonte, американський дослідник з Массачусетського технологічного інституту, і брат колишнього заступника держсекретаря і директора Національної розвідки США Джона Негропonte. У своїй книзі «Being Digital» Н. Негропonte порівнює атоми та біти як найдрібніші частинки відповідно матеріального і цифрового світу. На думку дослідника, те, що складено з атомів, рано чи пізно можна буде скласти й з бітів [168]. Поширення концепту цифровізації на різні процеси в економіці та інші громадські сфери, формування на її основі глобальних управлінських пріоритетів стали відбуватися в рамках парадигми, так званої, четвертої промислової революції, або індустрії 4.0, що розглядається в якості нового технологічного укладу [127].

Незважаючи, проте, на новаторський характер проектованої природи соціально-виробничих відносин, з відомими припущеннями витоки цифровізації можна простежити від всіх спроб конструювання ідеального суспільства. Найбільш ранні ідеї утопізму, наприклад, по своїй суті так чи інакше допускали володіння та розподіл усієї повноти інформації про потреби та здібності членів суспільства [146]. Саме такий механізм організації інформації знаходиться в спрощеній основі сучасної технології розподіленого реєстру, одним із прикладів якого є широко відомий сьогодні блокчейн. Він передбачає послідовність блоків, що містять різні дані (наприклад, про індивідів і їх переваги), що зумовлює формування незалежного від зовнішнього центру прийняття рішень дії (це власне самоорганізація суспільства) [154].

Багатовіковий досвід пошуку оптимального механізму обробки соціальної інформації в загальних інтересах свідчить про його високу залежність від людського фактора, тобто від суб'єкта прийняття рішень. В умовах різноманіття приватних і публічних інтересів жодна формула

соціальної організації, що претендує на максимізацію загальної корисності, не могла гарантувати незалежність від впливу людського, суб'єктивного фактора. Цифрова технологія розподіленого реєстру здатна забезпечувати транзакцію (прийняття рішення) без участі спеціального санкціонує актора, тобто виключно на основі заданої послідовності подій. Готовність соціуму довірити знеособленій технології навіть не стільки прийняття, скільки технічне санкціонування управлінського рішення, автоматичне його генерування на основі безумовного врахування всіх необхідних чинників – це ще поки що нагальне питання через підвищений рівень недовіри суспільства. Як показує тривалий досвід людського розвитку, технічний прогрес можна намагатися стримувати і призупинити, але повністю зупинити його неможливо [141].

Щодо політики, то процес цифровізації може означати досить широкий набір змін традиційних управлінських практик (подальший переклад державних сервісів в електронну форму, нові інструменти державної комунікації та ін.). У цьому контексті головне, що є одночасно і викликом, полягає в остаточній відмові від жорсткого регулювання до м'якого (за аналогією з ринковою економікою) у вигляді «невидимої руки» (покликаної забезпечити баланс між загальнодержавними й приватними інтересами). З огляду на це держава стає надавачем послуг, як і в ринковій економіці, але при цьому становлює та коргує межі надання таких послуг. За цих умов відбувається свого роду абсолютизація мережевих зв'язків, коли вже не люди керують своїми мережами, а «розумні» мережі керують людьми, забезпечуючи реалізацію всіх транзакцій, необхідність яких виявляється безособовими мережевими алгоритмами на основі великого масиву даних. З одного боку, таким чином формується механізм забезпечення інтересів усіх суб'єктів, тобто свого роду «процедурна справедливість» [154]. З другого боку, формуються умови, що не є гарантією загального добробуту та стабільності, оскільки разом із новими можливостями виникають і нові ризики, які можуть привести до принципово нових форм залежності, тобто до

великого важко контрольованого масиву даних і їх операторів, а точніше – розвитку приватних інтересів, що стоять за ними.

Отже, наразі у світі все частіше можна спостерігати різні події, які схожі між собою тим, що можливо охарактеризувати саме як антиієрархічність або поза системність (див. наукові роботи А. Помази-Пономаренко та ін. [74; 113]). Ці процеси представляють собою або неуспішні, або успішні практики мережевої взаємодії, що призводять до ефективних результатів, які активні протестні виступи та рухи, що формують стійку потребу в нових формах соціального діалогу [133]. Для світу в цілому однією зі значних відправних точок стали події 2000-2010-х років, коли за досить короткий проміжок часу в різних країнах виникали інтенсивно наростаючі хвилі нестабільності, які отримали назву «твіттер-революції» [там само]. Оскільки мобілізація проти влади відбувалася через невідконтрольні державі соціальні мережі, у першу чергу, через популярний тоді Твіттер. Трохи раніше в країнах пострадянського простору подібні за логікою протестні виступи отримали назву «кольорових революцій», але саме розвиток соцмереж уможливив справжню глобалізацію і розширення такого виду явищ на вельми байдужі до прямої демократії регіони – Північну Африку та Близький Схід.

Результатом поширення серед десятка держав «арабської весни» стало не стільки падіння окремих національних режимів, скільки формування нового типу загроз для держав як таких [там само]. Що вже казати, якщо загальновідомий журнал «Time» визнав людиною 2011 року абстрактного протестувальника (The Protester), що ілюстрував прояв здатності окремої особи-Х, яка чимось незадоволена, кинути виклик наявним соціальним і правовим інститутам, що перестають діяти за давно відпрацьованим демократичним моделями. Системні (а вірніше, позасистемні) прояви стихійних протестних практик, які впливають на політичний процес, згодом поширилися не тільки на країни з різним ступенем дефіциту демократичних інститутів, але і на ті держави, які йдуть в авангарді демократичної моделі.

Свідченням цього є діяльність Occupy Wall Street в США, «жовтих жилетів» у Франції, інших антиглобалістських рухів на Заході в цілому. Усі ці формати виявилися можливими багато в чому завдяки координації через соцмережі та месенджери, тобто стали свого роду продуктом цифровізації суспільно-політичних зв'язків [133].

Зазначений зворотний тренд розвитку цифровізації тільки й підтверджує значущість нових технологій для сучасної політики, щот зумовлює активний прихід держави в нову комунікаційну середу. Погоджуємося з ученими, що насамперед це «твіттер-дипломатія» (Twiplomacy) як антипод «твіттер-революцій». Дане явище передбачає, що якщо е-революції набули поширення в незахідних суспільствах, то е-дипломатія стала повсюдно впроваджуватися як раз на політичному Заході. Це відбулося через діяльність 44 президента США – Барака Обами, а також Хілларі Клінтон, яка займала протягом його першого терміну пост держсекретаря (2009-2013 рр.). Обидва політичних діяча активно користувалися соцмережами («Твіттер», «Фейсбук») у ході своїх передвиборчих кампаній і сприяли приходу в них офіційних державних структур – американських посольств по всьому світу, а також інших відомств. Кожне американське посольство має акаунти в «Фейсбуці» і «Твіттері», а в держдепартаменті діють цілі відділи, які не просто моніторять інтернет-простір у різних країнах, але і забезпечують миттєве реагування на появу будь-якої негативної для США інформації [там само].

При цьому прояви подібної логіки, коли відтворюється в мережі дискурс не тільки відображає суспільно-політичні уподобання, а й формує їх, мають місце і в інших ситуаціях жорсткого внутрішнього розколу. У цьому сенсі вельми доречним є дослідження українського сегмента «Фейсбуку» щодо Донбасу [116; 127].

Розширення суспільно-політичного впливу через соціальні мережі відбувається і в Україні, хоча на її теренах і твіттер-дипломатія, і твіттер-революція сприймаються скоріше як симптоми зміни зовнішнього

середовища, які держава спробувала використати у власних інтересах. Найвищі посадові особи України позиціонують себе в якості інтересантів нових технологій, як користувачі гаджетів і відповідних програмних продуктів. Найвищі посадові особи України мають акаунти в основних соціальних мережах, через які транслуються окремі політичні меседжі, що покликано залучати до них увагу як громадської думки, так і інституційної середовища. На цій підставі е-дипломатія розпочала послідовну «цифровізацію»: сьогодні Міністерство закордонних справ України має офіційні сторінки практично у всіх соціальних мережах: від «Твіттер» і «YouTube» до «Фейсбуку» і «Телеграму». Значна кількість вітчизняних посольств також мають власні сторінки [133].

Формування механізмів громадянського діалогу і різного роду «ліфтів» для соціальних ініціатив стало одним з ключових пріоритетів держави у внутрішній політиці. На тлі лібералізації партійної системи, разюче на тлі попереднього десятиліття спростити процедуру створення нових партій, і разом з тим «націоналізації» простору соціальної взаємодії (витіснення іноземного впливу, обмеження зовнішнього фінансування політичної діяльності) саме громадянське суспільство в Україні забезпечує послідовне впровадження стандартів залучення та електронної участі. Це дозволило розширити можливості громадських і експертних рад при органах державної влади, сформувати систему президентських грантів, що у свою чергу створило каркас для модерації процесу розвитку цифровізації та свого роду емансипації громадянського й інформаційного суспільства [там само].

Технології електронних мереж відіграють у цьому не останню роль. Вони забезпечують надання доступу кожному індивіду і володіння найбільш низькими витратами (не тільки прямими матеріальними, а й і транзакційними). У сучасних умовах найбільш оперативно на це зреагувала високо конкурентне ринкове середовище. Однак політичні і соціальні переваги мають більш широкий контекст інтересу, а саме: артикулювання політичної позиції являє приклад потреби, що вимагає від індивіда

легітимації, а знання думок людей, в свою чергу, є безумовною потребою будь-якої політичної сили. Інтернет та інші мережеві механізми дозволяють обом сторонам не просто реалізувати ці комунікативні інтереси, а й постійно вдосконалювати їх.

Крім соціальних мереж, де артикуються різні цивільні позиції, важливу роль відіграють й електронні платформи збору підписів під зверненнями осіб до органів влади, які приймають рішення, що набули широкого розголосу. Функція консолідації е-підтримки, по суті, передбачає виважене використання політичного і соціального капіталу. Це надає таким платформам додаткового статусу в сприйнятті користувачів мережі, однак частіше замість продукування тиску на владу такі платформи є останнім на руку, виступаючи громовідводом для протестної енергії (див. наукові роботи про е-петиції А. Помази-Пономаренко та ін. [100; 113]). Після висловлення користувачем свого віртуального акту підтримки певного невдоволення чи пропозиції «автора електронного звернення (петиції), користувач сприймає свою місію виконаною. При цьому реальна значимість такого акта виявляється незначною в силу невключення його в діючий державно-правовий порядок. Разом із тим нездатність мобілізувати дійсно масову підтримку вимогам, розміщеним на електронних платформах, виступає фактором, що заспокоює активістів і стримує від подальшої ескалації суспільно-політичних конфліктів. Проте е-петиція не панацея від них, вона є тим інструментом, що має застосовуватися за умови виваженої та продуманої політики держави.

Слід відзначити, що сьогодні на міжнародній платформі створення петицій Change.org зареєстровано більше 250 млн користувачів [150]. Щодня там публікуються нові звернення з різних питань, адресатами яких найчастіше виступають органи регіональної або місцевої влади. Досить значний обсяг, як можна судити за змістом звернень, займає вітчизняний сегмент платформи. Однак з правової точки зору, звернення, що там розміщуються, не мають загальнодержавного масштабу, або подекуди

підписи адресатів є недостовірними. Вагоме значення для артикулювання позицій індивідів має онлайн-платформа «Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України» [41].

Нормативно і процедурно е-демократія та е-петиції інтегровані в систему державного управління. Діють Правила розгляду місцевих ініціатив, направлених громадянами України з використанням інтернет-ресурсу «ВзаємоДія» [17]. Важливо відзначити, що всі користувачі, що бажають залишити свій підпис на платформі, повинні пройти процедуру ідентифікації особистості.

Онлайн-голосування – це перспективна форма самовираження громадян, прояву ними своєї позиції, соціальної та політичної участі. Результат цієї участі виражається в конкретних прийнятих (або неприйнятих) управлінських рішеннях. Однак сама така можливість, що відкривається із використанням сучасних технологій, заслуговує на увагу через можливість обліку думок користувачів щодо тих чи інших управлінських питань. За останні роки українці неодноразово виявляли зацікавленість у вираженні своєї позиції через мережеві формати. У 2008 р. проводилося голосування «7 чудес України», в якому визначалися найбільш популярні у жителів країни пам'ятки. Голоси збиралися за допомогою sms і через інтернет.

Поки що розробка та випробування систем (мобільних додатків) під час виборів є мрією, але в перспективі вона може дозволити голосувати онлайн, надавати можливість дистанційного вибору виборчого ділянки, на якій виборець зможе проголосувати. Це покликано забезпечити заміну системи відкріпних посвідчень, що становлять предмет для критики для виборчих кампаній в цілому.

Отже, сучасний стан участі держави в цифро-технологічному вимірі політики можна охарактеризувати не тільки як розширення використання нових комунікативних платформ та інструментів, а й як послідовне прагнення утримати ключові важелі контролю їх (платформ та інструментів) розвитку. Зокрема, триває боротьба з анонімністю в мережі: ключові

ініціативи влади щодо формування регулятивного середовища в інформаційно-комунікативному просторі нових технологій, що пов'язані зі встановленням правил роботи з персональними даними користувачів і можливістю уповноважених структур отримувати до них доступ у певних ситуаціях. Підставою для такого роду підходу є перш за все інтереси громадської безпеки та завдання протидії тероризму. Проте можна допустити, що впевненість в безкарності і відома ступінь анархії в цифровому просторі становлять окрему площину привабливості для користувача, мотивуючими його до самореалізації у віртуальній реальності.

Таким чином, ускладнення процесів комунікації в сучасному світі, виникнення і розвиток нових форм публічної політики, публічної дипломатії та публічної сфери в цілому ведуть до об'єктивної потреби в нових засобах виробництва, зберігання й обробки інформації, фізичний обсяг якої зростає експоненціально. Всеосяжні комп'ютеризація й автоматизація, що зберігають свою актуальність з останньої третини ХХ ст., створили міцну парадигмальную залежність від технічного оснащення (hardware) і програмного забезпечення (Software) учасників суспільних відносин, а мережевий підхід до останніх визначив новий вимір міждисциплінарного дискурсу у сфері цифрових технологій. Сьогодні технологічний розвиток і суспільний розвиток представляють собою складові, які, з одного боку, забезпечують взаємний перетікання аж до взаємного поглинання свідомості (ідей) і буття (матеріальних і технічних об'єктів). А з другого – послідовно легітимізують поділ соціуму на творчу частину і користувачів е-послуг, тому що як в технології є її розробник і є користувач, так і в суспільно-політичних процесах відтворюються досить стійкі суб'єкт-об'єктні зв'язки. Зважаючи на це, важливим є проведення ґрунтовного дослідження щодо стану цих зв'язків, що налагоджуються в межах відповідних механізмів державного управління. Саме аналізу особливостей їх функціонування й будуть присвячені наші подальші наукові розвідки.

У продовження відзначимо, що цифровізація державної політики

стикається переважно з викликами соціально-етичного характеру (що допустимо в забезпеченні позитивного соціально-економічного розвитку), а державна політика цифровізації зумовлена пошуком балансу між законним і легітимним (як уникнути негативного соціально-економічного розвитку). Тому увага до цифровізації та цифрових технологій з боку держави акцентується з моменту початку їх активного використання в житті суспільства. Це пов'язано як зі змістовними можливостями відповідних інструментів державної політики, так і з виникненням необхідності узгодження напрямків їх використання та наявними ресурсами, обсяг яких зменшується. Як наслідок, держава має шукати оптимального варіанту, за якого буде забезпечено соціально-економічний розвиток, задоволено публічні та приватні інтереси в умовах обмеженості ресурсних можливостей. Допомогти у вирішенні даного проблемного питання може застосування цифрових технологій, що пришвидшують процес прийняття управлінських рішень і надання послуг населенню, а також підвищують їх якість і налагоджують зворотний зв'язок із ним.

Підкреслимо, що на різницю між цифровізацією державної політики та державною політикою цифровізації вказують також витoki становлення механізмів електронного уряду [51]. Вони дозволяють зазначити, що у першому випадку (цифровізації державної політики) передбачається насамперед надання державних послуг дистанційно, а у другому випадку (державної політики цифровізації) – суверенізація персональних даних громадян і запобігання неправомірному використанню таких даних. Зауважимо, що й досі наявні дискусії з приводу розмежування сфер дії цих двох видів політик, які перейшли в площину вирішення їх у межах організаційно-правового державного регулювання у міру розвитку соцмереж і поширення мобільних додатків (див. наукові розробки [54; 61; 66; 87; 98]). Це логічно, адже саме держава має монополію на формування правового поля та застосування засобів впливу (заохочення, заборони, примусу та покарання).

На наше переконання, вирішити питання щодо розмежування терміноконструкцій «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації» може визначення механізмів державної політики у сфері правового регулювання цифровізації. Зважаючи на загальні принципи побудови механізмів державної політики, виокремлені її механізми у сфері правового регулювання цифровізації також передбачають реалізацію ієрархізованого комплексу заходів. Аналіз наукової літератури дає змогу систематизувати та виокремити серед цих заходів такі (рис. 1.1):

1. Створення умов для економічного зростання держави загалом [87].
2. Цифровізація економіки загалом і забезпечення науково-технологічного розвитку зокрема [66].
3. Забезпечення розвитку всіх секторів економіки (первинного або сировинного, вторинного або виробничого, третинного, що охоплює сферу послуг, а також четвертинного сектору, що передбачає застосування інформаційних та цифрових технологій) [117].
4. Підтримка розвитку інститутів соціальної сфери та підвищення рівня й якості життя [87; 195-196].
5. Забезпечення збалансованого регіонального та місцевого розвитку [60].
6. Підвищення результативності й ефективності системи публічного управління (державного та самоврядного) [105].
7. Формування цифрової та правової освіти [127].
8. Реалізація правотворчої та правозастосовчої політики, а також захисту прав і свобод [64].

Таким чином, організаційно-правові державно-управлінські заходи у сфері цифровізації умовно можна згрупувати за шістьма основними піднапрямами, що реалізуються в межах окремих видів політик, дієвість яких покликана підвищити цифровізація. Кожен із піднапрямів державної політики може складатися з набору деталізованих заходів, які, у свою чергу, реалізуються в межах концепцій, стратегій, програм і проєктів.

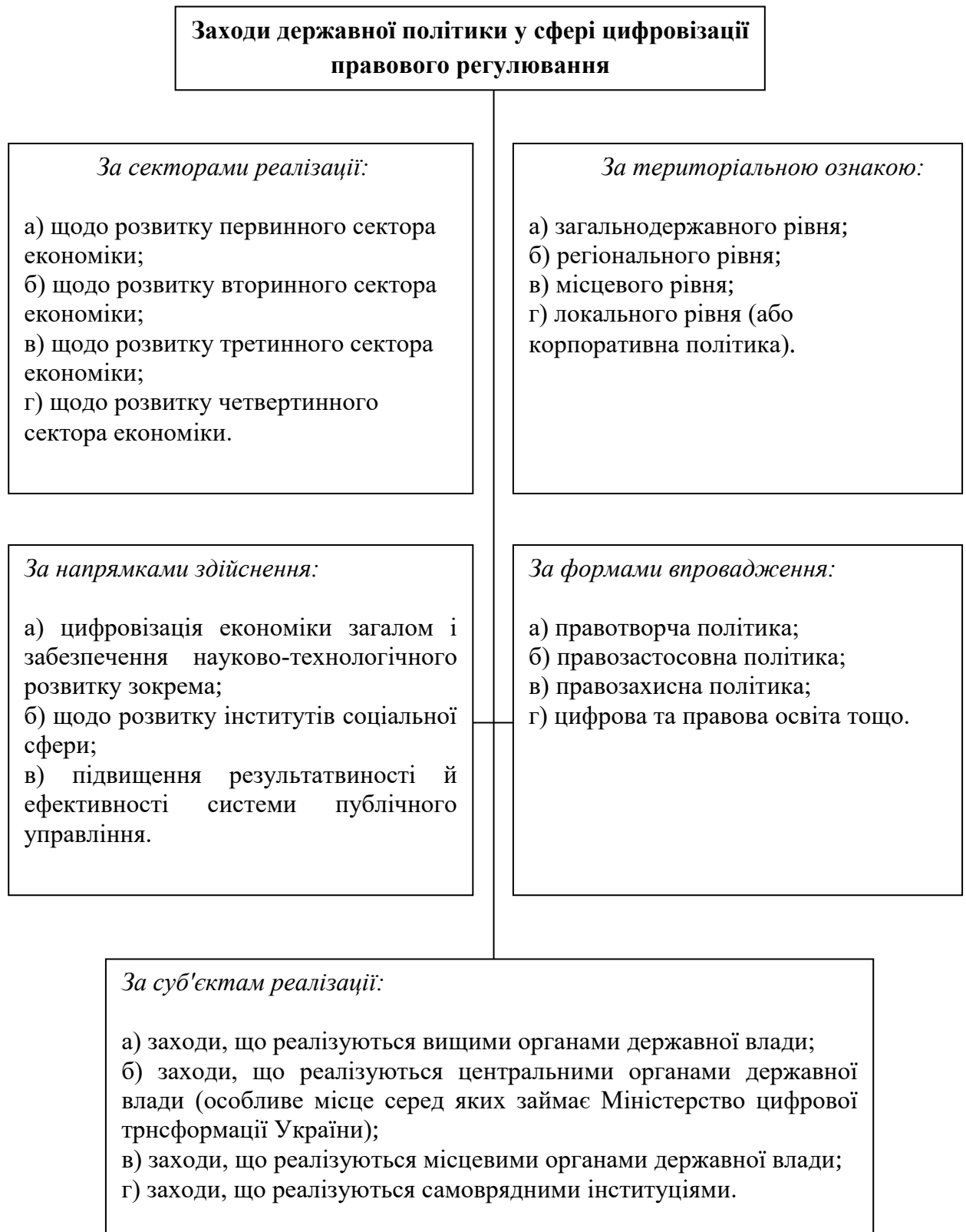

Рис. 1.1. Заходи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання

Джерело: складено на підставі [60; 64; 66; 87; 105; 127]

Державна політика цифровізації в Україні сутнісно є новацією, що

набула ознак тенденційного соціально-економічного розвитку. Свідченням цього є те, що цифрові технології майже повсюдно впроваджуються в різних сферах економіки, а також під час надання державних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я та ін. Це має сприяти зниженню транзакційних витрат, а також зростанню рівня комфорту соціально-економічного середовища. З огляду на це державну політику цифровізації в Україні можна розглянути в межах реалізації таких її векторів (див. рис. 1.1):

1. Цифрова економіка України (відповідний загальнонаціональний проєкт).
2. Освіта та наука (відповідний загальнонаціональний проєкт).
 - 2.1. Розвиток наукової та науково-виробничої кооперації.
 - 2.2. Розвиток передової інфраструктури для проведення наукових досліджень і розробок у сфері цифровізації.
 - 2.3. Розвиток кадрового потенціалу у сфері здійснення наукових досліджень і розробок.
3. Розвиток інституту патентування й інтелектуальної власності.
4. Організаційно-правове регулювання цифрового середовища (прогнозування й оцінювання викликів, ризиків і загроз йому, реагування на них).
5. Інформаційна інфраструктура.
6. Інформаційна безпека.
7. Цифрові технології.
8. Цифрове публічне управління (державне та самоврядне).

На наш погляд, вищевказані вектори можуть становити підґрунтя реалізації державної політики у сфері правового регулювання цифровізації. Відтак, наявна необхідність звернути увагу на визначення даних векторів у чинному правовому полі України щодо застосування цифрових технологій у межах її державної політики. Вона має передбачати розробку та реалізацію дорожніх карт розвитку перспективних цифрових технологій. В їх складі у систематизованому вигляді можна визначити такі цифрові технології:

- 1) масив даних;

- 2) нейротехнології та штучний інтелект;
- 3) системи розподіленого реєстру;
- 4) квантові технології;
- 5) нові виробничі технології;
- 6) промисловий інтернет;
- 7) компоненти робототехніки і сенсорика;
- 8) технології бездротового зв'язку;
- 9) технології віртуальної та доповненої реальностей тощо.

Відзначимо, що цей перелік не є вичерпним і може бути розширений у міру появи і розвитку нових цифрових технологій.

Отже, Україна активно розбудовує власну державну політику цифровізації, яка поки що знаходиться в процесі становлення. Її розбудові має сприяти оновлена нормативно-правова база, варіативність управлінських інструментів, стейкхолдерів і політичних акторів, які мобілізуються для участі у формуванні та реалізації цієї політики. Усе це дозволяє стверджувати про спробу формування власного національного цифрового інституційного середовища, що може розвиватися за мережевим принципом. Важливу роль при цьому відіграє розробка дієвих адміністративних механізмів, які може застосовувати саме держава з позиції її ключових контрольних функцій. Національний характер цифрового інституційного середовища дозволяє країні не тільки розвивати відповідні технології для себе, але й підвищує її місце на міжнародній арені, унеможливорюючи дію негативних факторів, пов'язаних з новими формами цифровізації економіки. Фундаментальність і значимість викликів та інших факторів простежується в різних документах та рішеннях, однак роль держави та інших акторів проявляється в тому, щоб вчасно реагувати на ці чинники, комплексно оцінюючи реальні можливості цифровізації державної політики в Україні. Усе це покликано забезпечити впровадження декількох варіантів її реалізації – у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі.

1.2. Система державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Ускладнення процесів комунікації в сучасному світі, виникнення і розвиток нових форм публічної політики, публічної дипломатії та публічної сфери в цілому ведуть до об'єктивної потреби в нових засобах виробництва, зберіженні й обробці інформації, значний обсяг якої зростає експоненціально. Комп'ютеризація й автоматизація, що зберігають свою актуальність сьогодні, створили міцну парадигмальную залежність від технічного оснащення та програмного забезпечення учасників суспільних відносин, а мережевий підхід до останніх визначив новий вимір міждисциплінарного дискурсу у сфері цифрових технологій.

Сьогодні технологічний розвиток і суспільний розвиток взаємопов'язані та забезпечують, з одного боку, взаємний вплив, а з іншого – легітимізацію суспільно-політичних процесів (тобто їх визнання їх соціумом і підтримку) з метою налагодження стійких суб'єкт-об'єктних відносин. Дана проєкції активно застосовуються в різних галузях цифрових технологій і поширює дію на суспільно-політичну сферу, зумовлюючи постановку питання щодо її оптимізації та забезпечення подальшого розвитку соціальних інститутів – держави в цілому, її апарату зокрема, права як регулятора відносин і суспільства загалом.

Поділ суспільно-політичних акторів на власне управлінців (що визначають алгоритм і засоби державного впливу) і суб'єктів, на яких чиниться цей вплив. Цифровізація покликана забезпечити налагодження між цими акторами та суб'єктами прямий і зворотний зв'язок. Державна політика цифровізації є закономірним кроком на шляху гармонізації соціального та технологічного розвитку. З метою гарантування його керованості необхідною є розробка й впровадження дієвого правового регулювання цифровізації суспільно-політичних відносин. Аналіз напрацювань фундаментальної науки публічного та державного управління [33; 34; 72; 126; 132] дає підстави

стверджувати, що ці відносини становлять підґрунтя функціонування та розвитку системи такого управління. В її межах формуються, легітимізуються, реалізуються й удосконалюються механізми державного управління, формою вияву яких є відповідні механізми державної політики, зокрема у сфері цифровізації [72].

Розвиток цифровізації покликаний забезпечити формування соціальних інститутів, дозволяючи полегшити їхню трансформацію відповідно до вимог часу. У цифровій реальності також існують власні інститути й артефакти, що, у свою чергу, є результатом аплікації та розвитку цифрових технологій. Їхнє застосування в межах певного алгоритму має забезпечити: 1) мінімізацію присутності суб'єктів впливу держави на життя суспільства; 2) оптимізувати витрати на здійснення цього впливу; 3) перехід до нового етапу суспільно-політичного прогресу в умовах цифрового середовища.

Цифровізація – це дихотомичне явище, що можна визначити як результативний спосіб розв'язання проблем, який виникає суб'єктивно, тобто через активізацію людської діяльності. Крім того, цифровізацію варто розглядати як об'єктивний фактор, що може допомогти вирішити низку питань, а саме: бюрократизації влади; розвитку корупції серед її органів; латентності суспільно-політичних конфліктів тощо. З метою такого дієвого впровадження цифровізації необхідним є визначення викликів і ризиків, які із ним пов'язані, що потрібно здійснювати в межах правового поля. Слід також обов'язково вказати на таку обставину: правове поле може розвиватися за допомогою цифровізації. Власне кажучи, цифровізація може пришвидшити та спростити процес правотворчості, правозастосування та правозахисту (див. наукові роботи [64; 98]). Зважаючи на складність дихотомічного впливу цифровізації та правового регулювання, вважаємо за необхідне детальніше зупинитися на його особливостях (тобто цього впливу). Уважаємо, що це можливо зреалізувати із застосуванням загальних положень науки публічного управління, зокрема тих, що стосуються побудови системи державної політики та визначення її сутності.

Варто зазначити, що державна політика є предметом розгляду Г. Атаманчука, О. Бабінової, С. Телешуна, В. Тертички та ін. [1; 2; 124; 126; 132]. Учені слушно вказують на складну будову цієї політики та зміст, що визначається політико-управлінським і соціальним характером. Власне кажучи, така політика є результатом розвитку суспільства, яке формує державу та систему її управління. Державна політика, як відомо, є складовою соціального управління. Окремим його аспектам формування та реалізації присвячені наукові розробки В. Бакуменка, О. Гусарова, Л. Дідківської, М. Долішнього, С. Домбровської, О. Коротич, Н. Мельтюхової, Г. Одінцової та ін. Учені розкривають теоретичні засади та підходи до здійснення державного управління на системній основі [33; 35; 63; 71; 72], обґрунтовують критерії оцінювання результативності й ефективності такої політики [60; 105], визначають нормативно-правове, інституційне та інше методологічне забезпечення її розвитку [15; 64; 67; 80] тощо. Разом із тим поки що недостатньо дослідженими залишаються проблемні питання, пов'язані з дослідженням механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, а також напрями розвитку такої політики у публічному управлінні. На наш погляд, вирішення цього питання криється у визначенні сутності системи державної політики.

Науковці О. Коротич, О. Мельниченко, Н. Мельтюхова, Г. Одінцова та ін. [35; 60; 73] слушно зазначають, що система державної політики та державного управління передбачають здійснення організуючого, цілеспрямованого впливу в межах певних елементів, а саме:

1. Принципів.
2. Функцій.
3. Методів і засобів.
4. Суб'єктно-об'єктних відносин.
5. Форм.
6. Технологій тощо.

Їх приводять у рух відповідні механізми державного впливу. Слід

зазначити, що механізми державного управління та політики – своєрідні способи організації елементів системи публічного управління. Вони відзначаються методологічним та організаційно-функціональним характером, становлячи основу для конкретних механізмів (правових, організаційних, економічних, інформаційних та ін.) (див. праці О. Коротич [60]).

Застосування механізмів державної політики має сприяти реалізації державного управління. У цьому контексті погоджуємося з науковцями, які стверджують, що з метою визначення дефініції «механізми державного управління та політики» можна послуговуватися більш узагальнюючим формулюванням – «форма вияву й упорядкування» [35; 100]. Ця форма вияву передбачає реалізацію відповідних ситуації дій публічними інституціями (органами державної влади та самоврядними органами). Такі дії спрямовані на врегулювання різних за масштабом виникнення та розвитку суспільних відносин з метою збалансування інтересів їхніх учасників. Це необхідно, тому що інтереси, як відомо, відіграють роль вимог, що висуваються державою, суспільством або окремо взятою особистістю, причому завданням держави є корегування й узгодження даних вимог. Реалізацію такого завдання варто насамперед починати втілювати на науково-теоретичному рівні, що безпосередньо пов'язаний із визначенням:

- цілей;
- важелів;
- стимулів;
- обмежень;
- законів;
- функцій;
- закономірностей об'єктивної реальності;

– їх відображенням у принципах тощо.

На думку дослідників, з якою погоджуємося, виокремлені елементи системи державної політики віднесені до складу її механізмів, становлячи сутність такої політики. Отже, елементи системи державної політики визначають статику останньої, а вже її динаміку – механізми. Зважаючи на предмет нашого дослідження, можемо стверджувати, що систему державної політики у сфері цифровізації правового регулювання варто розглядати як складову системи державної політики в цілому. Відтак, система державної політики у сфері цифровізації правового регулювання також включає цілі, важелі, стимули, обмеження, закони, функції (основні та допоміжні), закономірності об'єктивної реальності, відображені в загальних і спеціальних принципах.

У продовження відзначимо, що потребує уточнення також і склад механізмів державного управління та політики, що різняться між собою. У межах фундаментальної науки публічного управління наявна суттєва кількість публікацій з цього приводу, авторами яких є Г. Атаманчук, В. Дзюндзюк, О. Коротич, Н. Мельтюхова, Г. Одінцева та ін. [2; 36, с. 375–376; 60, с. 20–33; 73, с. 140–141].

На наш погляд, особливої уваги заслуговує позиція вченої О. Коротич, яка найбільш ємно підійшла до визначення механізмів, які досліджувала в межах свого докторської дисертаційної роботи. Так, дослідниця зазначає: *під механізми в державному управлінні* доцільно розуміти механізми управління державою, що використовуються її апаратом як суб'єктом впливу з метою управління соціально-економічними й територіальними підсистемами [60, с. 28–29]. Відтак, учена абсолютно справедливо поділяє *механізми управління державою* на суто державні та недержавні механізми управління [там само]. Щодо *державних механізмів*, то вони, у свою чергу, складаються з *конкретних державних механізмів управління* і *механізмів державного управління*. Як вище зазначалося, до конкретних механізмів належать правовий, економічний, організаційний, політичний, інформаційний тощо.

Стосовно механізмів державного управління, то вони також вимагають уваги, адже передбачають визначення послідовності формування та реалізації державного управління, а тому й етаповість взаємодії складових його системи під час реалізації державної політики.

Принагідно зазначимо, що ми поділяємо думку О. Коротич, А. Кузнєцова та ін., які підкреслюють, що механізми реалізації процесу державного управління варто класифікувати залежно від того, органи якої гілки державної влади задіяні в цьому процесі як суб'єкти управління або актори [60, с. 30; 63]. У той же час уточнимо, що суб'єкта державного впливу слід розглядати з позиції врахування функцій і засобів впливу, які реалізуються та застосовуються. Адже суб'єкт впливу виконує певні функції, покладені на нього, що можливо із використанням певних засобів. Крім того, зазначимо, що наявні суспільно-політичні та правові інститути, які є досить особливими. До них відносяться інститути президентства, префекта, органів місцевого самоврядування та інші публічні інститути. Власне кажучи, поки що їх не можна повністю віднести до жодної з гілок державної влади. На цій підставі вищевказані публічні інститути (які обираються суспільством) у процесі державного управління необхідно розглядати окремо від механізмів державного управління, але не безвідносно до конкретних механізмів. Оскільки конкретні механізми формуються вищими та центральними органами державної влади – парламентом, урядом, міністерствами та ін. Як проміжний висновок, зауважимо, що видова кількість механізмів реалізації процесу державного управління та політики знаходиться у безпосередньому зв'язку із формою правління та типом політичного режиму, які діють у конкретній країні, а також функціонуючими в ній інституціями (органами влади), що формують і провадять державну політику.

Отже, з огляду на предмет нашого дослідження визначальне місце в системі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання займають конкретні механізми державного управління (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура системи державної політики у сфері цифровізації правового
регулювання в Україні

№ з/п	Складові	Зміст
1	Мета	Вирішення протиріччя між існуючою системою публічного управління та парадигмою цифровізації, спрямованої на задоволення потреб населення та підвищення конкурентоздатності держави
2	Завдання	Забезпечення виконання основних функцій держави (соціальної орієнтованості, соціального захисту, розробки нормативно-правової бази тощо) Створення позитивного іміджу країни для внутрішніх і зовнішніх споживачів Освоєння вітчизняних і міжнародних ринків використання новітніх технологій Орієнтація дій органів влади на інтереси громадян та інвесторів
3	Принципи	Орієнтація на споживача, цільова спрямованість, плановість, інноваційність, гнучкість, комплексність, змагальність, стимулювання, партнерство, глобалізація
4	Функції	Аналітично-оціночна (дослідження цифровізації, споживачів і надавачів послуг, що передбачають використання її технологій) Планово-стратегічна (стратегія соціально-економічного розвитку загалом і розвитку цифровізації та її технологій зокрема) Результуюча (цифрові-концепції, програми, проєкти)
5	Методи	Збирання інформації, аналіз цифрової інформації (оцінка обсягу, структури, потенціалу цифровізації; вивчення потреб, поведінки споживачів послуг, що надаються із використанням цифрових технологій; оцінка сегментації); прогнозування (попиту, пропозиції, цін, потреб на цифрові послуги тощо)
6	Засоби й інструменти	Нормативно-правові акти, реклама, Інтернет-комунікації, брендинг тощо
7	Механізми	Інституціональні (правові й організаційні), що відзначаються динамічністю, тоюто приводять у рух усю систему державної політики у сфері цифровізації правового регулювання

Джерело: складено на підставі [35; 63]

У продовження відзначимо, що серед них ми виокремлюємо такі механізми, які відіграють ключову роль у забезпеченні дієвого впровадження цифровізації та соціально-економічного розвитку України – *інституціональні*. На наше переконання, вони відзначаються об'єднавчою ознакою – поєднують і спрямовують функціонування правового й організаційного механізмів. Вони, як відомо, передбачають розвиток правових та соціальних інститутів, а також державних і недержавних інституцій, до яких входять органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян та ін. (дет. див. праці [100; 123]).

Отже, *інституціональні механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання* передбачають забезпечення динамічного функціонування елементів системи такої політики, у межах якої реалізується цілеспрямований вплив акторів (суб'єктів державного управління) на об'єкт з метою підтримки його належного розвитку із застосуванням низки методів і засобів, серед яких визначальне місце займають правові й організаційні, необхідні для дієвого виконання функцій, що покладені на акторів, а також налагодження ними зворотного зв'язку із об'єктом впливу. З метою забезпечення цілісності та дієвості функціонування запропонованих механізмів має діяти комплексний механізм. Зважаючи на важливість змістовного розкриття комплексного інституціонального механізму державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, вважаємо за необхідне детальніше зупинитися на характеристиці його витоків з позиції інституціоналізму та цифровізації.

Значні зміни у вітчизняній правовій системі обумовлені формуванням нової цифрової реальності, що є визначальним чинником розвитку сучасного суспільства. Це у свою чергу впливає на механізм правового регулювання і діяльність різних державних, правових і соціальних інститутів. Власне кажучи, життя сучасного суспільства набуває все більш динамічний характер, розширюється її простір, змінюються технології.

Під впливом глобалізації трансформуються парадигми мислення,

удосконалюються інститути громадянського суспільства, органів державної влади, система законодавства [16]. Саме вони забезпечують стан упровадження цифровізації та соціально-економічного розвитку держави. Зважаючи на це, важливим є дослідження особливостей правового регулювання галузі цифровізації та стану державної політики, у межах якої воно реалізується.

Дослідженню проблематики цифровізації присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених Л. Грень, С. Домбровської, П. Друкера, О. Дурман, Д. Елкінгтона, О. Карпенка, Д. Калісти, С. Майстра, О. Орлова, Г. Ортіної, В. Тогобицької, С. Чунна та інших [54; 87-88; 127; 149; 151; 195-196]. При цьому підкреслимо що у вітчизняній науці тема цифровізації у сфері публічного управління, правового регулювання й етики набуває вагомості. Свідченням цього є розробки Л. Антонової, І. Жукової, К. Лободенко, Л. Новак-Каляєвої та ін. [64; 84]. Ураховуючи актуальність зазначеної проблеми, виникає необхідність у поглибленні наукових досліджень вищезазначених питань.

Цифровізація у вузькому розумінні розглядається як перетворення інформації в певну цифрову форму, що сприяє формуванню нових можливостей у певних сферах життя. У широкому розумінні цифровізація визначається як загальносвітовий тренд ефективного світового розвитку всіх сфер суспільного життя на основі перетворення інформації в цифрову форму, що сприяє підвищенню якості життя [154; 195].

Перед сучасною фундаментальною та прикладною наукою постає необхідність щодо осмислення на теоретичному рівні складних процесів, які відбуваються у сфері правового регулювання цифровізації на основі використання нових методологічних підходів, що унеможливити однобічність класичних наукових теорій у розумінні соціально-політичної та державно-правової дійсності. На наше переконання, дослідження сучасних проблем цифровізації найефективніше здійснюється в межах комплексно-інтегративної методології, прийомів конкретно-історичного аналізу, методів

правового моделювання, контент-аналізу тощо [98].

Особливе значення в сучасних умовах набуває необхідність виявлення тенденцій у сфері правового регулювання та державної політики, що відбуваються під впливом цифровізації, розробка прогнозів подальшого розвитку такої політики, соціально-економічної сфери й інституційної системи державного управління загалом. Звісно, ключова роль у розвитку даних явищ і процесів відводиться цифровізації, яка трансформується в умовах формування технологій штучного інтелекту, оновлюючи регулятивний інструментарій і забезпечуючи розвиток інноваційного потенціалу, а також ефективність та соціальну спрямованість державної політики.

В умовах формування соціальної та правової держави особливого значення набуває забезпечення на конституційному рівні цифрових прав особистості у віртуальному просторі, що представляють собою конкретизацію універсальних прав людини на основі закону, і правозастосовних актів [98; 115].

В Україні діє Концепція розвитку штучного інтелекту (2020 р.), а також низка правових документів, покликаних забезпечити захист інформації, розвиток інформаційних технологій і регламентування напрямків функціонування інформаційної сфери суспільного життя. У цьому контексті можна наполягати на доцільності «або»:

1) інкорпорації (систематизації) чинного інформаційного законодавства України, з метою усунення його суперечностей, неточностей, прогалини та дублювання;

2) кодифікації чинного законодавства України шляхом розробки Інформаційного кодексу, що має передбачати вдосконалення конституційного права громадян на інформацію.

У продовження відзначимо, що можливості цифровізації знаходять своє вираження у сфері приватного права, соціальної трансформації та в законотворчості й правозастосуванні [64; 116]. Так, з'являються можливості

використання штучного інтелекту в наданні юридичних консультацій, у проведенні судових експертиз, у процесі отримання електронних доказів, в організації діяльності суду за допомогою електронного документообігу, а також відкриваються нові можливості в здійсненні електронного судового процесу. При цьому слід пам'ятати, що головним орієнтиром у даній сфері повинні бути правові норми загалом і конституційні принципи зокрема. Як зазначають учені, процеси цифровізації повинні регулюватися Конституцією, що володіє вищою юридичною силою у вітчизняній правовій системі. Значну роль ній виконують процеси цифровізації, пов'язані з правовим регулюванням економіки та соціального розвитку, що становлять сферу дії механізмів державної політики. Для досягнення позитивних результатів передбачається створення сучасного управління соціально-економічною сферою, яка відповідає світовим трендам ефективної економіки. Відтак, особливе значення має виявлення викликів, загроз і можливих негативних наслідків цифровізації вітчизняної економіки.

Варто зауважити, що в Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (на період до 2030 р.) [90], затвердженій розпорядженням Уряду, найважливіша роль у цифровізації економіки та суспільства відводиться сфері «правового регулювання й етики». Аналіз Концепції дозволив наполягати, що зазначена сфера охоплює, насамперед, правозастосування. Проте поза увагою залишилися правотворчість (нормотворчість). Правосуддя визначається як окремий напрямок для впровадження технологій штучного інтелекту.

Крім того, підкреслимо, що значним змінам піддається сфера правового регулювання цифровізації, в якій формуються відносини, що виключають безпосередню участь громадян. Виникають і будуть виникати відносини, які не врегульовані поки що через відсутність відповідних цифрових технологій і можливостей здійснення контролю за їх реалізацією. Державно-управлінська практика вимагає оптимального поєднання юридичних і цифрових технологій значного спектра відносин, що підпадають під сферу правового

регулювання, визначених об'єктивними умовами суспільного життя.

Отже, у вітчизняній правовій системі формуються суспільні відносини, які раніше не вимагали правової регламентації. Їхніми учасниками є анонімні цифрові суб'єкти, які діють у віртуальному просторі. Державно-правове регулювання таких відносин передбачає модернізацію низки юридичних процедур в чинному праві, пов'язаних з такими процесами:

- 1) ідентифікацією особи як суб'єкта правовідносин;
- 2) реалізацією прав людини в цифровому просторі;
- 3) фінансовими цифровими технологіями;
- 4) використанням баз даних;
- 5) визначенням поняття «віртуальна річ»;

6) виявленням її творців та іншими реаліями цифрової економіки та вимогами часу [64; 196].

Цифровізація державної політики передбачає необхідність занурення у віртуальний правовий простір численних державних функцій, сфер діяльності регіональних органів, електронної участі громадян у правотворчості та правозастосуванні, а також проведенні експертизи проектів нормативно-правових актів.

Слід констатувати, що наразі збільшилася суспільна потреба в цифровізації державного управління на основі формування алгоритмів державних рішень як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. В умовах цифровізації сферу правового регулювання необхідно оцінювати як основу для виникнення новітньої форми взаємин державної влади та громадянського суспільства у відповідності з моральними принципами управління суспільного життя.

З огляду на це особливого значення набуває реформування системи державного контролю у сфері безпеки особистості та суспільства, у боротьбі з виявами корупції, а також контролю процесів, що відбуваються в кіберпросторі на основі використання всіх сучасних інформаційних технологій.

Об'єктивні процеси державно-правової цифровізації зумовлюють потребу в удосконаленні нормативно-правових актів у сфері цивільного, адміністративного, трудового, кримінального та інших галузей вітчизняного права, а також в трансформації нормативних комплексів у сфері інформації, медицини, освіти тощо. Уважаємо, що в модернізації правового підґрунтя значення набуває прийняття окремих нормативних приписів, що визначають можливість реалізації найбільш значущих інтересів і потреб суспільства, їх упровадження в діючі нормативні комплекси, а також переорієнтація системи законодавства на реалізацію соціальних програм. Оновлення такого підґрунтя вимагає переосмислення процесів їх втілення у правозастосовній практиці, у межах якої особливе значення має тлумачення норм права, подолання правових прогалин й усунення юридичних колізій.

Отже, цифровізація детермінує процеси формування змісту права, воно окреслює значні інституційні зміни в державі та соціумі, оскільки формуються нові суспільні відносини, які виникають між цифровими віртуальними інституціями. Ці процеси у свою чергу сприяють розвитку міжнародно-правових відносин, уніфікації та стандартизації права, а також формуванню внутрішньодержавних правових стандартів, відповідних особливостям національної правової системи. Цифровізація охоплює процеси виникнення, зміни, припинення правовідносин, що формуються в сучасному віртуальному просторі, реалізацію суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів правовідносин.

Слід зазначити, що цифровізація чинить значний вплив на розуміння системної організації права. Відтак виникає потреба розробки нових критеріїв до розмежування компонентів системи права в умовах перехідних процесів, що відбуваються у вітчизняному суспільстві [16]. Звісно, у правовій системі України продовжують зберігатися деякі ознаки радянського права, що характеризуються статичністю, відсутністю тимчасових трансформацій і викликів сучасності. Проте право та держава покликані виступати як регулятори та системи, що самоорганізуються, зв'язки чому формуються

об'єктивно, самостійно, сприяють динамізму вже соціально-економічних систем, знаходять своє місце в діючих правових комплексах, удосконалюються разом з ними і забезпечують їх розвиток.

У сучасній фундаментальній і прикладній науці сформувалися наукові підходи, що визнають особливе значення різного роду генетичних, предметних, функціональних та інших зв'язків між структурними елементами соціально-політичної та правової дійсності. При цьому акцент слід змістити в бік уточнення механізму державної політики адже цифровізація чинить значний вплив на правову систему та законодавство. Варто зауважити, що цифрова комп'ютерно-програмна формалізація права може сприяти впорядкуванню нормативно-правових актів в електронному віртуальному світі.

За допомогою формальної логіки формується можливість виявляти протиріччя в законах, неповноту регулювання конкретних суспільних відносин. У процесі активного використання нових технологій обробки бази даних, формуються перспективи подальших процесів цифрової формалізації держави. Формалізація дозволяє представити її розвиток за допомогою системи штучних символів і знаків. Отже, формалізація характеризується закріпленням в словесно-документальній формі певного змісту нормативно-правового акта.

Як зазначають учені, не слід відкидати ідею оформлення законів у програмний код з метою забезпечення чіткості й однозначності змісту нормативно-правових актів [35; 37; 38]. Семантично і логічно зміст тексту нормативно-правового акта, що виражає певну думку, представляє собою послідовний виклад символів, що може бути усвідомлений конкретним суб'єктом.

Таким чином, найважливішою ознакою права є його формалізованість, оскільки норма права формально закріплює певне правило поведінки, розраховане на його багаторазове застосування в типових ситуаціях і надає їй якості стабільності і стійкості. Однак занадто жорстка формалізація права та

його системи, а також його інтерпретація може зумовити догматичне розуміння правил поведінки, тим самим знизивши ефективність його дотримання.

Повертаючись до умовного плану дослідження, можемо зазначити, що Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні потребує доопрацювання в частині визначення такого напрямку його розвитку, як правотворчість (нормотворчість). Наразі цифрова нормотворчість розвивається на основі двох підходів, а саме:

1) «від моделі» (формування нормативно-правових актів на основі цифрових моделей);

2) «від паперу» (трансформація класичного паперового законодавства в правила, придатні одночасно для використання, як людиною, так і машиною) [101].

Формально юридичні джерела права викладаються у відповідних електронних версіях («Законодавство України» (на Офіційному веб порталі Верховної Ради України тощо), які користуються попитом. Проте існують веб портали, що не є офіційними джерелами опублікування норм права, і можуть містити правові документи, які відрізняються від тестів їх офіційного викладу, а тому можуть знижувати якість реалізації права на практиці. Сучасна, так звана, «актуальна версія» нормативно-правових актів може стати прототипом майбутньої цифрової моделі, яка повинна бути створена не за принципом бази даних, а за принципом «бази знань».

На нашу думку, аналіз процесів цифровізації дозволяє прогнозувати зміну механізму правотворчості і композиції існуючої моделі соціально-політичного та правового регулювання, корегування меж відомих соціальних регуляторів і освіти в ній, яка передбачає визначення відповідного «програмного коду». Це означає, що право трансформується за своїм змістом, структурою, формою вияву і дії в реальному житті.

Цифровізація державно-правової дійсності сприяє формуванню нових цивілізаційних явищ і процесів, виникненню нового праворозуміння,

світогляду і правової культури. Нова цифрова реальність висуває нові вимоги до фундаментальної та прикладної науки, що пов'язані із удосконаленням механізмів державної політики та правового регулювання різних сфер суспільного життя на основі сучасних цифрових технологій.

На наше переконання, подальший розвиток комунікативних та інформаційних технологій забезпечує новий вектор розвитку науково-технічного прогресу й трансформацію суспільства на новій фазі розвитку, яка визначається епохою постмодерну [84]. Величезне значення в умовах цифровізації набуває збереження моральних і правових основ, їх організуючу та мобілізуючу роль у житті суспільства, оскільки правові інститути все більше стають інструментом застосування цифрових технологій і самі піддаються впливу процесів цифровізації.

Отже, цифрове простір сучасної України та її державно-правової реальності повинен розвиватися системно і не зумовлювати формування в особистості та суспільства загалом стану когнітивного дисонансу. Держава та суспільство не повинні втрачати накопичені духовні та інтелектуальні орієнтири, інституційну пам'ять [64; 116].

Сучасне суспільство за допомогою нормативності має забезпечувати регуляцію власного життя в умовах цифровізації на основі моральних загальнолюдських цінностей. Разом із тим завданням держави є визначення їх правового підґрунтя, тобто нормотворчість. З'ясовано, що в Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні відсутня вимога щодо важливості забезпечення AI-правотворчості на рівні з AI-правозастосуванням (тобто правотворчість і правозастосування із використанням технологій штучного інтелекту). Зважаючи на це, пропонується доопрацювати дану Концепцію, забезпечивши результативність правового регулювання найважливіших сфер суспільної життєдіяльності. Крім того, наполягається на необхідності уточнення механізмів державної політики щодо застосування таких правових засобів і технологій, як правовий моніторинг, правовий експеримент, цифровізація юридичних фактів [45; 58; 98; 122; 127; 130; 135]. Усе це має

забезпечити активне формування нормативних та інституційних комплексів, що у свою чергу становитимуть основу цифрової економіки та розвитку України 4.0.

1.3. Фактори формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання

Цифрова реальність напрямки подальшого соціально-економічного розвитку держави та її громадян, що (напрямки) вимагають участі останньої в регулюванні їх легітимними засобами. Невизнання цієї реальності не зупинить технічний прогрес, а, навпаки, поглибить негативні латентні процеси, пов'язані з соціально-економічним розвитком. Управління ними є актуальним завданням держави, у т.ч. України.

Безперечні переваги від упровадження процесу цифрової реальності мають і зворотний бік, що може проявлятися в різних сферах життя суспільства. Один з творців Всесвітньої павутини Тім Бернес-Лі (Timothy John «Tim» Berners-Lee) у своїй дослідницькій праці «Плетучи павутину: витоки і майбутнє Всесвітньої павутини» (1999 р.), сформулював її основні принципи. До них дослідник відніс такі:

- можливість і важливість редагувати інформацію Інтернет-мережі (тобто не бути самим лише її користувачем);
- використання комп'ютерних технологій як для «фонових процесів», так і з метою допомоги людям, зокрема під час надання ним послуг;
- кожен алгоритм Інтернет-мережі повинен працювати як павутина, а не як ієрархія;
- надавачі послуг із використанням Інтернет технологій несуть не тільки технічну відповідальність, а й моральну [144].

Недотримання цих принципів, на погляд Тіма Бернеса-Лі, зумовлює найбільшу загрозу, з точки зору гарантування прав громадян. З огляду на це

необхідна адекватна реакція на процеси, що відбуваються в Інтернет-мережі, що можливо шляхом їхнього правового регулювання.

Як зазначають учені, у вітчизняній науці все більше актуалізується інтерес до сфери правового регулювання цифровізації [98; 135]. Проте поки що наукові розробки спрямовані на визначення окремих його аспектів (організаційних, соціально-гуманітарних, інституційних, ресурсних та ін.), хоча безперечно важливих, що потребують ґрунтовного дослідження. Адже повинні передбачати вирішення проблем, пов'язаних із використанням цифрових технологій у правовій площині. Для ефективного вирішення зазначених стратегічних завдань розвитку Української держави необхідно визначити загальну картину того, що відбувається в ній в напрямку цифровізації правового регулювання й етики. У цьому контексті важливим є аналіз наявного правового підґрунтя державної політики у сфері цифровізації, що буде здійснено в роботі далі.

Справедливим є зауваження науковців [135], що в сучасних умовах цифровізації суспільних відносин державно-правові засоби повинні не тільки закріплювати вже сформовані соціальні норми у сфері визначення цих відносин, а й прогнозувати вектори їхнього розвитку.

На думку Л. Грень, О. Карпенка та ін. [54; 195], подолання глобальних викликів сучасності, до числа яких належить необхідність вироблення дієвого механізму реагування на вихідні дані мережі Інтернет, що можуть загрожувати громадському порядку, може бути досягнуто за умови організації системного та дієвого контролю з боку органів влади у сфері віртуального простору. Цей контроль вимагає вдосконалення державних функцій і засобів у бік зміни управлінських акцентів. На погляд учених, зумовлена цифровізацією проблематика може набути універсального характеру для всіх сфер суспільного життя, що можливо за умови її комплексного прогнозування й оцінювання.

З метою забезпечення цієї комплексності доцільним є розгляд досвіду технологічно розвинених держав новітнього часу (в історичній

ретроспективі) щодо практик їхнього державно-правового врегулювання у сфері цифровізації. Поки що досвід України в здійсненні такого регулювання важко охарактеризувати як взірцевий для світової спільноти, радше навпаки – існуючі проблеми з багатьох аспектів державно-правового врегулювання у сфері цифровізації в Україні вимагають урахування відповідного закордонного досвіду в цій сфері через їх глобальний характер. Погоджуємося із І. Жуковою, К. Лободенко, В. Тогобицької та ін. [64; 127; 130], що визначальним є аналіз механізму правового захисту прав та інтересів громадян в умовах цифрової реальності. В Україні, на жаль, склалася негативна практика вільного поводження з приватною інформацією, що породжує певні ризики [там само].

Проблема викликів і ризиків в інформаційній сфері є об'єктом дослідження чисельної групи вчених. Так, В. Іщенко, О. Крюков, К. Лободенко та ін. [51; 61; 64], досліджуючи особливості й інструменти електронної демократії з урахуванням показників проникнення інформаційних технологій у повсякденне життя людей, визначають ризики, що виникають в інформаційному суспільстві. Серед них науковці виділяють такі:

- наявність цензури, що негативно позначається на використанні сервісів великих інформаційно-комунікативних даних;
- складність у захисті прав користувачів при відсутності постійних офіційних представництв, які надають послуги в мережі Інтернет;
- використання персональних даних акторами без повідомлення про це суб'єктів таких даних.

На думку вчених [58; 65; 86-87], необхідна розробка способів захисту від маніпуляцій у мережі Інтернет, створення науково обґрунтованої моделі управління нею, забезпечення рівного доступу кожного до інформації й інформаційних технологій, підвищення інформаційної культури користувачів Всесвітньої мережі для оцінки власних ризиків онлайн, а також створення механізму захисту прав користувачів в мережі Інтернет. У цих умовах

виникають ризики не тільки інформаційного, а й геополітичного характеру [29; 61]. Концептуальні питання розвитку інформаційного суспільства, які досліджуються вченими, ураховують необхідність інтеграції інформаційних ресурсів і вихід у площину раціонального використання. Одним з найважливіших напрямків діяльності в цій галузі науковці вважають забезпечення нового рівня розвитку безпеки суспільства, держави, особистості й удосконалення законодавства в галузі правового забезпечення інформаційної безпеки [37; 61]. Погоджуємося з таким підходом.

Останніми роками все більше наукових розвідок містять обґрунтування основних тенденцій і новацій у розвитку цифрових об'єктів прав громадян і системи державного управління. Разом із тим запропонований перелік ризиків і загроз, що виникають внаслідок розвитку цифровізації, поки що важко назвати вичерпним, адже остаточно ще сформовано уявлення про механізми державної політики, необхідні для забезпечення розвитку правових і соціальних інститутів у сфері цифровізації.

Учені В. Компаніец, В. Тогобицька, І. Тушканов, О. Хандій, Л. Шамілева, Т. Юдіна та ін. [58; 127; 134; 138], на основі порівняльно-правового та економічного аналізу з позицій забезпечення інформаційної (цифрової) безпеки виділяють низку проблем, що виникають при визначенні та реалізації цілей і завдань побудови цифрової економіки як на національному, так і на міждержавному рівнях. Автори групують ризики у цій сфері залежно від інтелектуальної власності і пропонують заходи у сфері гарантування інформаційної (цифрової) безпеки [там само].

Ризики цифровізації, які визначають науковці, – це лише один із проявів існуючих проблем у сфері реалізації державної політики. Однак порівняльно-правовий аналіз є в даному випадку одним із найперспективніших напрямків дослідження, важливого для розв'язання цих проблем.

У межах обраної проблематики зарубіжні вчені (зокрема, представники Університеті Сарагоси Ф. Галиндо і Х. Марко) у статті «Свобода і Інтернет: наділення громадян повноваженнями і вирішення проблеми відсутності

прозорості інформаційно-пошукових систем» [157] ставлять питання про те, чи може Інтернет сприяти зміцненню свободи вираження поглядів й обміну інформацією без обмеження свободи волі його користувачів. Автори вказують, що повсюдне використання інформаційно-пошукових систем, з одного боку, полегшує доступ до різної інформації, що зберігається в Інтернеті, і таким чином сприяє зміцненню свободи. А з другого боку, воно зумовлює проблеми, пов'язані з конфіденційністю, відсутністю прозорості у використанні інформації і контролі за її користувачами [там само].

Учені Ф. Галиндо і Х. Марко стверджують, що ключові слова запиту в сукупності зі пов'язаними з ними метаданими можуть дати можливість практично будь кому отримати інформацію про користувача, включаючи його інтереси, звички й уподобання. Більше того, деякі запити можуть містити ідентифікатори, які дозволяють порівняти їх із окремо взтою особистістю [157].

У цьому контексті виникає ще одне значуще питання (що стосується як теорії, так і практики державно-правового регулювання у сфері цифровізації), а саме: яку є відповідальність інтернет-посередників. Ця проблема не є новою. На підтвердження можна навести погляди Дж. Ріордана, який здійснив спробу визначити межі відповідальності та дослідити їх з позиції фундаментальної науки [200]. Учений визначив засади, що регулюють діяльність покоління інтернет-посередників, а також проблеми, пов'язані з їх послугами. Відповідальність інтернет-посередників охоплює широке коло проблем і відображає зацікавленість наукової спільноти у вирішенні різних питань. Разом з тим результати досліджень показують, що посилення відповідальності інтернет-посередників може позначитися на побудові бізнесу, пов'язаного з метаданими. При встановленні такої відповідальності, вважає науковець, необхідно пам'ятати, що ухвалені рішення не повинні негативно позначатися на бізнес-середовищі та населенні [там само].

Учений Дж. Ріордан обґрунтовано вважає, що інтелектуальна власність, захист даних, мережевий нейтралітет, інфраструктура спектра

послуг і законодавство у сфері конкуренції – це сфери дії управлінців, політиків і законодавців, які повинні віддавати перевагу виваженості, пропорційності, визначаючи заходи відповідальності [там само].

Крім того, науковці слушно наполягають на проблемах конфіденційності. Так, Х. Ейбельсон в статті «Ключі під килимком: кінець безпеки внаслідок надання Уряду доступу до даних комунікацій» [140] стверджує, що шкода, яке завдасть надання виняткового права доступу до інформації правоохоронним органам, може бути руйнівною. Крім очікуваних технічних вразливостей буде зростати кількість складнощів, пов'язаних із загально-державним регулюванням. При цьому немає гарантій, що збережуться принципи поваги прав людини і верховенства закона [там само].

Таким чином, ризик незаконного поширення та використання конфіденційних даних має складну природу та великий масштаб поширення. Закордонні дослідники слушно звертають увагу на те, що проблема забезпечення конфіденційності є актуальною сьогодні, і буде зберігати свою важливість ще тривалий період часу [140; 200]. Завданням ХХІ століття є використання надійного способу забезпечення конфіденційності інформації за умови стрімкого розвитку Інтернету. Класичне саморегулювання, яке поєднується з державним впливом, зумовило виникнення колізій, які вимагають вирішення. Процес створення системи державно-правового регулювання має передбачати гармонійне поєднання (збалансування) державної участі й автономії фізичних і юридичних осіб, що вимагає значних досліджень у цій області. У даному випадку чітко простежується державний підхід до вирішення поставлених проблем.

Багато в чому вона співзвучна з концепцією публічної приватності, на яку вказує Дж. Скотт в статті «Соціальні медіа та державний нагляд: концепція удосконаленої захисту недоторканності особистого життя в рамках нового громадського простору» [203]. Автор звертає увагу на те, що наше суспільство все більше й більше поринає в Інтернет-простір, а Уряд все більше й більше контролює загальнодоступні дані, які розміщуються в

соціальних мережах. Безперечно, такий високий рівень державного нагляду негативно може позначатися на правах особистості на свободу слова і нівелює цінності та засади демократії [там само].

Державний контроль і аналіз загальнодоступної інформації мають далекосяжні наслідки для суспільства, зумовлюючи певну небезпеку для соціальних груп та окремо взятих осіб. На думку Дж. Скотта, необхідно розробити набір базових правил як на державному, такі на місцевому рівнях, що дозволить контролювати передові технології, які використовуються в державі. Більше того, саме на державному рівні потрібно забезпечити базовий захист громадян від надмірного державного моніторингу соціальних мереж та інших загальнодоступних даних [203].

Деякі дослідники ставлять питання ще ширше, вважаючи, що, для того щоб забезпечити захист даних у ситуації взаємодії різних правових культур і різного концептуального розуміння конфіденційності, необхідна міжнародно правове регулювання. Культурні відмінності, що впливають на сутнісне розуміння визначених під час дослідження задач, визначають необхідність розробки загального для всіх поняття конфіденційності. Це багато в чому збігається з тими тенденціями, які спостерігаються у світовій практиці державно-правового регулювання у сфері цифровізації. У світі відбуваються процеси, які не вписуються в усталені стереотипи й поняття; для їх адекватного осмислення потрібні нові наукові підходи. Один з можливих варіантів запропонований професором Единбурзького університету Н. Уолкером [208], який стверджує, що формується новий вид правового регулювання – глобальне. Його мета – це встановлення міжнародного правопорядку, полегшити який можуть новітні технології [там само]. До речі, такий підхід характерний для багатьох досліджень у сучасній зарубіжній науці.

З наведених висловлювань випливає, що вищевказані проблеми знаходяться в полі постійної уваги вітчизняних і зарубіжних дослідників. Систематизуючи їх напрацювання, можемо стверджувати, що в них

розглядаються насамперед такі можливі ризики цифровізації:

1. Суб'єктивні ризики (зумовлені дією людського фактора). Інформація на цифрових носіях не виникає сама по собі, вона вноситься людиною. При цьому варто вказати на той факт, що за будь-яких інструкцій і контролю зберігається висока ймовірність занесення помилкової інформації. Небезпека полягає в тому, що в умовах цифрової реальності ця помилкова інформація в найкоротший термін може бути продубльована, що не піддається обліку кількості інших електронних носіях інформації.

Даний вид ризику полягає в тому, що це, по-перше, неймовірно ускладнює можливість і процедуру усунення початкової помилки і, по-друге, породжує високу ймовірність скоєння помилкових дій тих осіб, які звернулися до носія помилковою інформацією, приймаючи її за достовірну. Крім того, не виключена можливість свідомого внесення недостовірної інформації.

2. Об'єктивні ризики (виникають у державно-правовій сфері). Інформаційна свобода – це невід'ємний елемент розбудови та демократизації суспільства. Однак у рамках цього процесу виникає цілий комплекс ризиків державно-правового характеру. Так, вважається дуже демократичним і прогресивним вектором функціонування державної політики, якщо розміщувати в мережі Інтернет проекти нормативно-правових актів, які розробляються органами державної влади. Це дозволяє зацікавленим суб'єктам (громадськості та її представникам) знайомитися з цими проектами, у межах визначених законом процедур залишати рекомендації до них. Однак пасивність більшої частини населення може призвести до того, що демократичною процедурою можуть скористатися недобросовісні учасники цього процесу, так звані «негативні» (псевдо) суб'єкти, які намагаються зреалізувати таким чином власні приватні інтереси. Ініціювавши видиму активність обговорення з важливих для них питань, вони можуть створити хибне враження про зацікавленість нібито більшою населення у вирішенні певної проблеми певним чином. Змінити цю ситуацію

може легітимізація (узаконення) лобіювання приватних інтересів (дет. див. наукові роботи Т. Ярового та ін. [139]).

За цих умов в якості основних технологічних трендів у цифровій трансформації соціально-економічних систем в Україні можна визначити такі [54; 140; 195; 200]:

- масове впровадження інтелектуальних датчиків в обладнання і виробничі лінії (технології індустріального Інтернету речей);
- перехід на роботизоване виробництво і масове впровадження технологій штучного інтелекту;
- перехід на зберігання інформації та проведення обчислень з власних потужностей на розподілені ресурси (хмарні технології);
- наскрізна автоматизація й інтеграція виробничих і управлінських процесів в єдину інформаційну систему (від обладнання до міністерства);
- перехід на обов'язкову оцифровану технічну документацію і електронний документообіг (безпаперові технології);
- цифрове проектування і моделювання технологічних процесів, об'єктів, виробів на всьому життєвому циклі від ідеї до експлуатації (застосування інженерного програмного забезпечення);
- застосування технологій нарощування матеріалів замість зрізу (адитивні технології, 3D-Принтинг);
- застосування мобільних технологій для моніторингу, контролю та управління процесів в житті і на виробництві;
- розвиток технологій промислової аналітики;
- перехід на реалізацію промислових товарів через Інтернет;
- масове індивідуальне виробництво (персоніфікація товарів не буде збільшувати вартість за рахунок використання адитивних технологій);
- сервісна бізнес-модель;
- прогнозне обслуговування;
- прогнозування якості;
- відстеження стану;

- спільне використання ресурсів;
- миттєве регулювання та реагування;
- цифрове робоче місце (цифрові робітники та цифрові роботодавці);
- 100% роботизована утилізація і переробка ТПВ;
- промисловий інтернет речей тощо.

Перехід до чогось нового – це не тільки процес, спрямований на досягнення поставленого результату або мети, це ще й оцінка ризиків, пов'язаних із передбачуваними змінами, розробка нових технологій, створення нових можливостей, управління умовами і факторами, що визначають успішність та ефективність процесів цифрової трансформації. Група авторів Л. Грень, А. Помаза-Пономаренко, І. Тушканов, Т. Юдіна та ін. [130; 138; 196] виділяє такі основні тенденції, що змінюють технологічний, інноваційний та економічний розвиток держави в умовах 4-ої промислової революції:

1) дигіталізація (digitalization), що передбачає розвиток цифрових технологій, об'єднання реального та віртуального світу (усі цифри, усе об'єднується в мережі);

2) повернення приватних компаній, які були винесені країнами-технологічними лідерами в інші країни через дешеву робочу силу, знову в розвинені країни в результаті розвитку і переваг дигіталізації (значно скорочуються витрати на заробітну плату, робиться фокус на нові компетенції);

3) можливість створювати спільні інновації, нові форми організації виробництва. Нові технології змінюють рівень попиту та пропозиції, створюючи нові потреби й можливості.

Зазначені тенденції ініціюють виклики глобального рівня і супутні з ними загрози, представлені в системному вигляді в таблиці 1.2.

Учені слушно акцентують увагу на тому, що цифрова трансформація – це неоднозначна парадигма суспільного розвитку. При всіх її позитивних ефектах необхідно вміти прогнозувати, виявляти й управляти негативними

тенденціями, викликами та загрозами. Як відомо, дигіталізація в корені змінить економічний та інноваційний ландшафт. За прогнозом до 2035 р 95% виробничих процесів буде автоматизовано, а 50-70% робочих місць перестануть існувати [167; 191].

Таблиця 1.2

Глобальні виклики і загрози соціально-економічного розвитку України в умовах цифровізації

№ з/п	Назва групи ризиків і їхні загрози	Виклики
1	2	3
1	1 група: соціально-економічні виклики, пов'язані з потенційним скороченням робочих місць	- до 2022 р. близько 5 млн. чоловік в 15 провідних країнах світу позбудуться своїх робочих місць; - є ризик, що жінки найбільше постраждають від скорочення робочих місць; - до 2025 р. роботи й автоматизоване програмне забезпечення будуть в змозі замінити роботу 140 млн. людей за всьому світу
	Загрози: можуть спровокувати соціальну і економічну нестабільність	
2	2 група: посилення розриву в рівнях технологічного розвитку між країнами, а також між різними економічними групами в залежності від доступу й ефективності використання інтелектуальних ресурсів	- роботизація збільшить розрив між розвиненими і країнами, що розвиваються; - неможливо передбачити наскільки рівномірно штучний інтелект буде поширюватися в різних економічних шарах навіть в розвинених країнах; - посилення впливу геополітичних чинників, складність їх прогнозування
	Загрози: підсилюють імовірність реалізації негативних тенденцій «технологічної прірви»	
3	3 група: технологічні ризики і їх наслідки	- технологічні ризики, що виникають у результаті дигіталізації і можливості створення інтелектуальних систем, здатних вирішувати творчі та інтелектуальні завдання швидше й якісніше, ніж людина, що збільшує
	Загрози: зростання ймовірності виникнення техногенних катастроф, нездатність людини лідирувати в прийнятті	

1	2	3
	управлінських рішень у порівнянні з інтелектуальними системами	ризик безробіття в сфері інтелектуальної праці; виникає необхідність створення системи освіти, що забезпечує формування нових компетенцій у зайнятих в індустрії 4.0 (нова загроза – можливість не створення адекватної системи освіти); - збільшення можливості технологічних збоїв і техногенних катастроф, пов'язаних з розвитком технічних систем
4	4 група: екологічні ризики <i>Загрози:</i> вимагають створення системи моніторингу відбуваються технологічних змін, їх впливу на екологію, забезпечення протидії та захист від кліматичних змін	- інтенсифікація виробництва без відповідних заходів може привести до істотної зміни клімату, що зумовлює активний розвиток «Зеленої економіки» та безвідходних технологій, нових методів оцінки реалізованих проєктів
5	5 група: ризики, посилення тероризму, складність забезпечення конфіденційності інформації, загроза нових моделей кіберозброєння <i>Загрози:</i> зниження рівня національної безпеки країни (групи країн), посилення нерівності не тільки між країнами, але і групами населення однієї країни за рівнем доступності до використання інтелектуальних ресурсів	- посилення впливу тероризму на безпеку через загрозу доступу до інформаційних баз даних, що містять закриту й конфіденційну інформацію; - використання високотехнологічного озброєння нового покоління з високими вражаючими характеристиками; - створення нових моделей кіберозброєння, здатного брати участь в бойових діях без людини

Джерело: складено на підставі [167; 191]

Збільшення розриву між рівнем економічного і технологічного розвитку різних країн, а також різних груп населення в залежності не тільки від рівня економічного добробуту, але також від здатності брати активну

участь у процесі цифровізації (дигіталізації), використовувати об'єкти інтелектуальної власності, бути інноваційно-активними призводять до посилення загрози потрапляння в «пастку наростаючого технологічного відставання», що підриває національну безпеку країни, зумовлюючи нові виклики та ризики.

Сьогодні спостерігається значне прискорення темпів поширення та проникнення цифрових технологій, поява все нових і нових цифрових інновацій, які важко відстежувати, а тому визначати можливі сфери їх застосування. Це підвищує ймовірність появи проривної технології цифровізації, яка буде представляти виклик для вітчизняної економіки. Крім прямої загрози соціально-економічного розвитку держави, у цих тенденціях є ще один важливий наслідок. Той, хто раніше за інших починає розбудовувати цифрову економіку та суспільство, отримує вигоду у вигляді нелінійних результатів.

Досліджуючи цифровізацію та її вплив на економіку, суспільство та систему державного управління, стверджують, що ці сфери відчують значний тиск з боку нових цифрових технологій. Так, 85% учасників дослідження оцінюють вплив цифровізації на бізнес як середній, сильній і навіть трансформуючий, і тільки 15% вважають його слабким [195-196]. Проте оодна справа відчувати загрозу, а інша реагувати на неї. Як показують результати досліджень [там само], до цифрової трансформації світ відноситься з усе більшою цікавістю. Так, у світі в середньому 64% топ-менеджерів розглядають питання цифрової трансформації своїх компаній як важливе.

Автори досліджень вважають, що в найближчі п'ять років 40% приватних компаній зникнуть з ринку через посилення цифровізації. Хоча цей прогноз поширюється на всі види бізнесу, в першу чергу, долучитися до процесів цифровізації повинні представники різних сфер суспільної життєдіяльності. Для цього має бути підготовлено відповідний кадровий корпус, обладнання, надані ресурси. Наразі не всі приватні компанії не

володіють ними. Тому для успішної цифрової трансформації необхідне залучення спеціалізованих сервісних операторів, які, внаслідок цього, починають відігравати ключову роль у подальшому успішному розвитку вітчизняної економіки.

Зважаючи на важливим є розгляд макроекономічних, соціально-демографічних і технологічних трендів упровадження цифрової трансформації, які формують умови соціально-економічного розвитку нашої держави, а саме:

- дисбаланс на ринку праці (швидке зростання числа позаштатних співробітників-фрілансерів, поява нових «цифрових» професій, розрив у цифрових знаннях між поколіннями, цифрова трудова міграція);

- транснаціональний характер конкуренції і лідерства, прозорість національних кордонів для інноваційних проектів (перевагу матимуть лідери з повномасштабної, всеосяжної цифровий трансформацією суспільства й індустрії);

- цифрова трансформація держави і суспільства (цифрові парламент і уряд, цифровий громадянин, розумні міста, використання штучного інтелекту для прийняття рішень аж до цифрового рейтингування громадян);

- деградація природного інтелекту людини та ін.

Зазначені тренди визначають систему зовнішніх і внутрішніх факторів, що обмежують цифрову трансформацію економіки, суспільства та системи державного управління. У *Додатку А* подано класифікацію ключових факторів, що стримують і обмежують цифрову трансформацію в цих сферах. У продовження відзначимо, що суб'єктивний фактор, брак знань, застарілі обладнання, технології та ІТ-систем, – це головні перешкоди на шляху цифрової трансформації у вітчизняній соціально-економічній системі. Вплив негативних факторів можна нівелювати через створення умов для прискорення процесів цифровізації та дієве функціонування інституціонального середовища державної політики у цій сфері. З огляду на це до основних факторів, що сприяють цифровій трансформації соціально-

економічних систем, і векторів розвитку інституціонального середовища державної політики у цій сфері можна віднести такі:

1. Підтримка керівництва.

Цифрова трансформація підтримується ООН та / або групами організацій (ОЕСР). Це обов'язкова умова успішної реалізації запланованих змін. Головне завдання керівництва донести, що цифрові нововведення впливають на всі сфери економіки, суспільства та державного управління. Нові процеси можуть стати причиною втрати роботи для деяких категорій громадян. Даний факт потребує врахування та прогнозування.

2. Наявність центру компетенцій.

Для реалізації змін на операційному рівні необхідно створити крос-функціональну команду, що складається із співробітників підрозділів, які відповідають за окремі аспекти процесу цифровізації. Нерідко для цього формується окремий центр компетенцій, що складається із співробітників різного профілю (див. роботи В. Тогобицької [127]).

3. Організаційна трансформація.

Традиційно нові трансформаційні процеси впроваджуються в рамках діючої організаційної структури силами співробітників, які давно працюють в рамках існуючих процесів. У такому підході закладені певні ризики, а саме:

- будь-які нововведення вимагають часу на навчання й адаптацію. Це завжди викликає певне відторгнення серед співробітників;

- при переході на нові процеси від співробітників потрібно більше зусиль. Потрібно зберегти операційну ефективність і паралельно перейти на нові правила роботи.

Відтак, у деяких випадках правильніше створити нову організаційну одиницю або групу всередині існуючого підрозділу для роботи за новими оцифрованими процесами (див. роботи В. Тогобицької, Т. Юдіної та ін. [127; 138]). Такий підхід дозволяє швидше і з меншими фінансовими витратами пройти через цифрову трансформацію. Важливу роль в ефективності реалізації цих процесів може відіграти спеціалізована сервісно

орєнтована інституція, яка забезпечує впровадження цифрової трансформації. У нашій державі це Міністерство цифрової трансформації України (див. рис. 1.2).

4. Еволюційна інтеграція з legacy-системами.

Цифрова трансформація зачіпає велику кількість legacy-систем, які передбачають удосконалення системи державного управління та правового регулювання. Воно покликано забезпечити оперативність надання послуг населенню й упровадження принципу публічності державної влади (тобто прозорість і відкритість процесів формування та реалізації державної політики).

5. Залучення і стимулювання споживачів послуг.

Цифрова трансформація зумовлює виникнення нових моделей споживчої поведінки, які стають невід'ємним елементом такої трансформації. Важливо визначити основні причини, що заважають споживачам таких послуг користуватися новими сервісами, а державі розробити заходи щодо розширення спектру таких споживачів.

6. Гнучка модель управління процесами цифрової трансформації.

Класична теорія оптимізації та реінжинірингу бізнес-процесів у нових реаліях доповнюється новими, гнучкими підходами, які поширюють дію й на систему державного управління. Вони покликані забезпечити скорочення тривалості циклу оптимізації процесів надання управлінських послуг населенню. У цьому контексті необхідним є використання А \ В тестування, контрольних груп та інших інструментів для оцінки змін (зумовлених цифровою трансформацією), що дозволяють швидко перевіряти і впроваджувати зміни в процесах з мінімальними ризиками отримати негативні результати.

7. Актуальна правова та технологічна база.

Процес цифрової трансформації повинен бути підкріплений актуальними управлінськими й технологічними рішеннями, на основі яких будуть вибудовуватися процеси цифровізації, що визначають таке:

- високий ступінь автоматизації діяльності, віртуалізації інфраструктури, якість і готовність ІТ-систем організації (інституцій);
- синхронізацію й оцифровку даних;
- операційну модель, організаційну структуру та внутрішні процеси соціально-економічного розвитку, що адаптуються під нові принципи взаємодії, ключовою характеристикою яких є обґрунтованість (факти, цифри, тренди) і швидкість (обробка даних у реальному часі, коригування алгоритму в міру надходження інформації та змін).

Отже, цифрова економіка, соціум і держава – це перспективна реальність, що представляє собою комплексну інтегровану систему гнучких технологій і комунікацій інтелектуального суспільства, що забезпечує вирішення актуальних економічних завдань, реалізувати які прагне сучасне суспільство. Основними ознаками цифрової економіки виступають безперервний розвиток, зміна, підвищення гнучкості, адитивність, обмін інформацією та реалізація операцій в режимі реального часу, самонавчального цифрове «смарт» суспільство.

Досягнення такого стану соціально-економічних систем (економіки, суспільства та держави) можливе за допомогою цифрової трансформації, основними рушійними силами якої на сьогодні є нові продукти і сервіси, новітні інформаційні та управлінські технології, інноваційні бізнес-моделі, галузеві цифрові платформи. При цьому цифрова трансформація нерозривно пов'язаний з глобальною тенденцією сервісізації економіки, з одного боку, виступаючи її технологічною основою, а з другого – зумовлюючи появу нового сегменту сфери послуг – цифрових послуг, що розвиваються випереджаючими темпами.

У фундаментальній науці публічне управління такий новий феномен як цифрова трансформація вимагає проведення ґрунтовних і актуальних наукових розробок. Вони можуть уможливити створення додаткового конкурентного потенціалу для реалізації унікального формату цифрових трансформацій в Україні. Вивчення тенденцій, факторів й умов, за яких

вітчизняні соціально-економічні системи будуть належно функціонувати, дозволить створити можливість підвищити шанси України для виходу на міжнародну арену як регіонального лідера в соціально-економічному розвитку. Це вимагає застосування відповідної методології та інструментарію щодо виявлення й управління ризиками та загрозами цифрової трансформації для отримання в повній мірі очікуваних позитивних ефектів у розвитку цифрової економіки, інформаційного суспільства та дієвої системи державного управління.

Таким чином, цифрова трансформація – це унікальний інструмент цифрової революції та дипломатії, при своєчасному і правильному використанні якого може бути забезпечено соціально-економічний розвиток України. Для цього ініційовані на вітчизняних теренах процеси цифрової трансформації повинні мати під собою науково-обґрунтований методичний базис і дієву організаційно-правову основу, яка вимагає окремого детального дослідження.

Висновки до 1 розділу

1. Розкрито сутність понять «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації», розрізняти які пропонується із використанням умовного дискурсу. У його межах обґрунтовано, що цифровізація державної політики передбачає надання державних послуг дистанційно. Державна політика цифровізації охарактеризована з позиції суверенізації персональних даних громадян і запобігання неправомірному використанню таких даних. Власне кажучи, аргументовано розмежовувати сфери дії цих двох видів політик, що визначаються різними межами реалізації організаційно-правового забезпечення державної політики у сфері цифровізації, на розвиток якої значною мірою визначає застосування цифрових технологій. Виявлено, що причинами цього є те, що саме держава

має монополію на формування правового поля та застосування засобів впливу (заохочення, заборони, примусу та покарання).

З метою дієвого застосування цих засобів систематизовано цифрові технології, покликані підвищити результативність розвитку економіки, суспільства та системи державного управління, а саме: 1) масив даних; 2) нейротехнології та штучний інтелект; 3) системи розподіленого реєстру; 4) квантові технології; 5) нові виробничі технології; 6) Інтернет-технології й технології бездротового зв'язку; 7) компоненти робототехніки; 8) технології віртуальної та доповненої реальностей тощо. Акцентовано, що цей перелік цифрових технологій, що застосовується для забезпечення суспільно-політичних відносин, не є вичерпним і може бути розширений у міру появи і розвитку цих технологій. Визначено, що їх використання вимагає реалізації низки заходів державної політики у сфері правового регулювання цифровізації. Обґрунтовано, з одного боку, їх групувати в залежності від таких класифікаційних критеріїв: 1) секторів реалізації; 2) територіальної ознаки; 3) напрямків здійснення; 4) форм упровадження; 5) суб'єктів реалізації. А з другого – реалізовувати заходи державної політики у сфері правового регулювання цифровізації в межах таких її векторів: 1. Цифрова економіка. 2. Освіта й наука. 3. Розвиток інституту патентування й інтелектуальної власності. 4. Організаційно-правове регулювання цифрового середовища (прогнозування й оцінювання викликів, ризиків і загроз йому, реагування на них). 5. Інформаційна інфраструктура. 6. Інформаційна безпека. 7. Цифрові технології. 8. Цифрове публічне управління (державне та самоврядне).

2. Визначено структуру системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, яку (систему) у рух приводять відповідні механізми. У цій системі виокремлено мету, завдання, принципи, функції, методи, засоби й інструменти державної політики. Зважаючи на загальні положення науки публічного управління, з'ясовано, що саме методи, засоби й інструменти державного впливу забезпечують його практико

орієнтованість, тому вони становлять основу для класифікації механізмів державної політики. У межах обраної проблематики дослідження виокремлено *інституціональні* механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання. Доведено, що вони відіграють ключову роль у забезпеченні дієвого впровадження цифровізації та соціально-економічного розвитку України, а також відзначаються об'єднавчою ознакою. Із застосуванням положень інституціоналізму визнано, що запропоновані механізми забезпечують інтеграційність і результативність функціонування правового й організаційного механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання. При цьому правовий механізм передбачає розвиток правових та соціальних інститутів, а організаційний – державних і недержавних інституцій, до яких входять органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян та ін.

Отже, *інституціональні механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання* розглянуто як динамічний елемент системи такої політики, у межах якої реалізується цілеспрямований вплив акторів (суб'єктів державного управління) на об'єкт з метою підтримки його належного розвитку із застосуванням низки методів і засобів, серед яких визначальне місце займають правові й організаційні, необхідні для дієвого виконання функцій, що покладені на акторів, а також налагодження ними зворотного зв'язку із об'єктом впливу. З метою забезпечення цілісності та дієвості функціонування запропонованих механізмів аргументовано формування комплексного механізму державної політики у сфері цифровізації правового регулювання.

3. Систематизовано фактори формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, серед яких виокремлено такі: 1) суб'єктивні фактори (зумовлені діяльністю людей і їхньої волі); 2) об'єктивні чинники, що виникають у державно-правовій сфері, яка покликана знизити вияв приватних інтересів і їх збалансування з публічними (державним та суспільними). Крім того, наполягається на

актуальності визначення зовнішніх і внутрішніх факторів формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання. Установлено, що на масштаб їхнього поширення значною мірою впливає інституціональне середовище такої політики, тому важливо, щоб воно унеможливило трансформацію цих факторів у виклики та загрози соціально-економічному розвитку України в умовах цифровізації.

З огляду на це визначено засади та вектори розвитку інституціонального середовища державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, а саме: 1) підтримка керівництва; 2) наявність центру компетенцій; 3) організаційна трансформація; 4) еволюційна інтеграція з legacy-системами; 5) залучення і стимулювання споживачів державних послуг; 6) гнучка модель управління процесами цифрової трансформації; 7) актуальна правова та технологічна база.

Матеріали цього розділу опубліковано в таких наукових працях [16; 183-184].

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: УКРАЇНА ТА СВІТ

2.1. Аналіз форм реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання за кордоном

Визначення заходів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання дозволяє наполягати, що їх реалізація відбувається в межах інституціональних механізмів. Зважаючи на підходи до характеристики форм правового регулювання [64], можемо зауважити, що інституціональні механізми державної політики у сфері цифровізації такого регулювання також передбачають здійснення правотворчості, правозастосування, правовиховання та правозахисту. На цій підставі вважаємо, що аналіз стану функціонування таких механізмів має здійснюватися з позиції визначення стану реалізації зазначених форм – правотворчості, правозастосування, правовиховання та правозахисту.

Дослідження ролі та місця запропонованих механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в системі цієї політики дає змогу стверджувати, що вони повинні відповідати вимогам часу та суспільства. Адже за всіма технічними зручностями різного роду цифрових технологій криється вкрай небезпечна для соціуму тенденція – загроза тотального контролю над його сферами життєдіяльності. Свобода кожної людини передбачає вибір. Філософи стверджують, що вона сама відповідає за те, що робить, не перекладаючи відповідальність за прийняті рішення з себе на когось іншого [131].

У цифрову епоху свобода окремо взятої особистості як створює нові можливості для її захисту, так і для її обмеження. Так, віртуальний простір

мережі Інтернет стимулює до електронних розрахунків, дистантного навчання, оперативного отримання адмінпослуг тощо, але він також визначає засади для електронного контролю за діяльністю населення загалом і окремих громадян. Він власне видається можливим за допомогою е-декларування, відкритого доступу до низки реєстрів тощо.

Відтак, актуальним є забезпечення етичних засад під час реалізації механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, що не має унеможливлуватися технологізмом і автоматизацією останнього, навпаки. Саме на ці аспекти звертають увагу як вітчизняні науковці, так і зарубіжні. Щодо першої групи вчених, то їхня позиція відображена у відповідній Концепції розвитку штучного інтелекту [90], схвалення якої є результатом урахування рекомендацій міжнародних інституцій.

Так, у підрозділі «Правове регулювання та етика» аналізованої Концепції визначено: «...для досягнення мети слід забезпечити виконання такого завдання, як імплементація норм, закріплених у «Рекомендаціях щодо штучного інтелекту», що прийняті у червні 2019 року Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD/LEGAL/0449), за умови дотримання етичних стандартів, що визначені в Рекомендаціях CM/Rec(2020)1, схвалених 8 квітня 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів ЄС щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, у законодавство України» [там само]. Більше того, автори Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні слушно вказують на необхідність розроблення Етичного кодексу штучного інтелекту, що вимагає участі широкого кола стейкхолдерів [там само]. Разом із тим дана Концепція визначає декларативно напрямки розвитку штучного інтелекту у сфері правового регулювання й забезпечення при цьому етичних засад. З огляду на це доречним є дослідження особливостей розвитку такого інтелекту за кордоном з метою обґрунтування векторів його впровадження в Україні.

Правове забезпечення державної політики має особливе значення при формуванні єдиних інформаційних або «цифрових» просторів, що особливо

актуально для України, зважаючи на її інтеграційні прагнення. На даний час розвиток правового регулювання відносин у сфері цифровізації як на міжнародно-правовому, так і на внутрішньодержавному рівнях безпосередньо пов'язане з процесами цифрової трансформації суспільних відносин на основі повсюдного впровадження і використання сучасних інформаційних (цифрових) технологій.

Дані процеси отримують своє відображення під час прийняття як на внутрішньодержавному, так і міжнародноправовому рівнях стратегій і програм, а також декларацій і концепцій розвитку цифрової економіки, цифрового суспільства, які змінюють раніше прийняті програми і стратегії інформаційного суспільства. Усе це покликано забезпечити формування єдиного інформаційного простору в державі загалом і в її регіонах зокрема. Зазначені інтеграційні процеси вимагають формування відповідних нормативних й інструментально-процедурних елементів інституціонального механізму державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Допомогти в цьому може дослідження прийнятих в рамках цифрової інтеграції документів міжнародних організацій, що містять положення, спрямовані на забезпечення державного суверенітету та соціально-економічного розвитку в умовах цифровізації (окрім Рекомендацій щодо штучного інтелекту (2019 р.), прийнятих ОЕСР).

У цьому контексті можна відзначити, насамперед, прийняту Організацією економічного та соціального розвитку (ОЕСР) Канкунську декларацію в цифровій економіці (2016 р.). Зазначений документ зроблений для забезпечення функціональної сумісності, безпеки, стабільності, глобального, відкритого та доступного Інтернет-простору на основі глобальних технічних стандартів. Вони повинні бути розроблені в країнах-членах ОЕСР на основі консенсусу широкого кола зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Держави-члени ОЕСР, які підписали дану декларацію, погодилися з необхідністю забезпечення захисту конфіденційності, безпеки, інтелектуальної власності та прав людини в Інтернеті, а також зміцнення

довіри населення до нього [191; 200]. При цьому в Декларації є положення, спрямовані на гарантування державного суверенітету держав-членів ОЕСР за умови забезпечення розвитку цифрової економіки й імплементації на національному рівні положень як даної Декларації, а також інші документи у сфері розвитку цифровізації, що приймаються ОЕСР.

Варто відзначити, що Радою Європи схвалено Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № CM / Res (2016) 5, що визначають засади свободи в Інтернеті. При цьому основна увага в Рекомендаціях приділена наявності у держав-членів Ради Європи позитивних і негативних зобов'язань щодо заохочення, захисту й дотримання прав та основних свобод людини в мережі «Інтернет». Дані зобов'язання є основою для розвитку на національному, регіональному або глобальному рівні механізмів регулювання цифровізації.

Крім того, в аналізованих Рекомендаціях також вказується на обмеження щодо вчинення будь-яких дій, які можуть прямо або побічно завдати шкоди фізичним або юридичним особам. Ці обмеження стосуються насамперед здійснення суверенних прав держав-членів Ради Європи. У Рекомендаціях установлюється необхідність відповідності міжнародним зобов'язанням держави при прийнятті будь-якого внутрішньодержавного рішення щодо обмеження прав і основних свобод людини в мережі «Інтернет», а також необхідність відповідності принципам пропорційності та наявності матеріальних і процесуальних гарантій щодо доступу до засобів правового захисту.

Таким чином, у межах проаналізованих документів міжнародних організацій у сфері розвитку цифровізації закріплюється, по-перше, пріоритет міжнародно-правових зобов'язань держав над їх суверенними правами. А по-друге, необхідність формування єдиних інформаційних (цифрових) просторів. Перше формування таких просторів відбулося на основі рішень органів окремих міжнародних організацій у 90-і рр. XX ст. З розвитком процесів цифровізації та цифрової трансформації в 2010 р. дана тенденція посилилася в частині формування вже єдиних цифрових просторів

або ринків не тільки в економічно розвинених країнах світу, а й у тих, які тільки почали розбудовувати цифрову економіку.

До речі, у рамках Співдружності Незалежних Держав рішенням Ради глав урядів СНД від 18.10.1996 р. була затверджена Концепція формування інформаційного простору СНД. На наше переконання вона становить підґрунтя для формування сьогодні цифрового простору країн-учасниць СНД. Дана Концепція носить рекомендаційний характер і в якості цільових орієнтирів вказує на розвиток міждержавних інформаційних обмінів всередині СНД. У Концепції міститься визначення інформаційного простору СНД як «сукупності національних інформаційних просторів держав-учасниць СНД, взаємодіючих на основі відповідних міждержавних договорів за узгодженими сферам діяльності» [90].

Таким чином, аналізована Концепція визначає, що формування інформаційного простору має ґрунтуватися на міжнародно-правовому регулюванні у формі міжнародних договорів з відповідних питань. При цьому Концепція визначає в якості основоположного принципу формування інформаційного простору держав-учасниць СНД – принцип дотримання прав суверенних держав на незалежне формування свого інформаційного простору.

В якості окремого напрямку Концепція вказує на забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному просторі СНД (п. 7) [там само]. Згідно з цією Концепцією, забезпечення кожною з держав власної інформаційної безпеки та захист свого інформаційного суверенітету є однією з найважливіших проблем формування інформаційного простору. Тому кожна держава має здійснювати моніторинг загроз своєму інформаційному суверенітету. При цьому практичне вирішення проблем забезпечення національної інформаційної безпеки в кожній з держав-учасниць СНД здійснюється в першу чергу згідно з національним законодавством, і вже після вказуються міждержавні договори та норми міжнародного права [там само].

Таким чином, досліджувана Концепція містить як нормативні елементи (суверенне право держав на формування свого інформаційного простору), так й інструментально-процедурні (здійснення моніторингу загроз інформаційному суверенітету) елементи інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету [там само]. Наперед забігаючи зауважимо, що, на відміну від Концепції формування інформаційного простору СНД, Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні належним чином не визначає особливості формування єдиного цифрового простору, механізми моніторингу викликів і загроз цифровізації, а також інші аспекти правової експертизи чи моніторингу правового регулювання [90].

Повертаючись до умовного плану дослідження, зазначимо, що формування єдиного цифрового простору рамках Європейського союзу почалося із прийняттям Єврокомісією Стратегії Єдиного цифрового ринку (простору) ЄС (Digital Single Market Strategy) у 2015 р. [210]. У рамках зазначеної Стратегії цифрова інтеграція ЄС передбачає три «стовпи» (напрямки) політики та відповідного правового регулювання, а саме:

- 1) забезпечення якісного онлайн-доступу до цифрових послуг і товарів;
- 2) формування цифрового й інституційного середовища, необхідного для розвитку цифрових послуг і цифрових мереж;
- 3) розвиток цифровізації як драйвера зростання єдиної європейської економіки й соціальної сфери [там само].

У вітчизняних наукових публікаціях за тематикою єдиного цифрового ринку ЄС поки є лише окремі дослідження, присвячені окремим аспектам його формування і розвитку. Учені виокремлюють такі напрямки створення єдиного цифрового ринку ЄС:

1. Забезпечення доступу бізнесу та споживачів в межах Європейського союзу до послуг і товарів за допомогою мережі «Інтернет», включаючи вдосконалення захист прав споживачів і мережевої транскордонної торгівлі, а також організацію ефективної доставки товарів за допомогою поштових послуг, розвиток захисту інтелектуальної власності, виключення блокування

доступу до товарів і послуг на основі географічного розташування, скорочення податкового навантаження в сфері торгівлі, включаючи податок на додану вартість (ПДВ).

2. Формування умов для розвитку цифрових послуг і цифрових мереж, у тому числі на основі вдосконалення правового регулювання телекомунікацій, медіапослуг, правового регулювання використання цифрових платформ і проксі-серверів, боротьби з розповсюдженням нелегального контенту в мережі «Інтернет», забезпечення безпеки й довіри при наданні цифрових послуг, а також захисту персональних даних їх споживачів.

3. Розвиток потенціалу цифрової економіки ЄС, у тому числі на основі розвитку конкуренції, інтероперабельності, стандартизації, забезпечення рівних можливостей в електронному суспільстві.

Розвиток правового регулювання в рамках формування єдиного цифрового простору ЄС виступає орієнтиром і для української цифрової інтеграції, зокрема, у 2018 р. Мінцифри виступило з ініціативою щодо розробки єдиних підходів до захисту прав споживачів при здійсненні угод в мережі «Інтернет» і дистанційної торгівлі. Проте формування єдиного цифрового простору в Україні поки що важко назвати дієвим. На наше переконання, інтегрована цифрова система має формуватися для ведення єдиної нормативно-довідкової системи, міждержавного обміну даними і електронними документами, у тому числі функціонування загальної інфраструктури документування інформації в електронному вигляді, створення інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційної взаємодії та реалізації спільних процесів, забезпечення доступу до правової бази тощо. Створення інтегрованої інформаційної (цифрової) системи в Україні може здійснюватися в декількох напрямках, які можна визначити з позиції розвитку національних сегментів зазначеної інтегрованої інформаційної системи.

Варто зауважити, що в Концепції розвитку штучного інтелекту в

Україні [90] слід більш ємно визначити наявні бар'єри щодо її цифрової інтеграції у відповідний європейський простір. Адже наразі в даній Концепції відсутня конкретика щодо загальної координації національних уповноважених органів у сфері проектування і впровадження національних інформаційних ресурсів і цифрових систем, а також шляхи адаптації правової й організаційно-технологічної складових даної роботи до вимог міжнародно-правового регулювання. Крім того, не визначено технологічні рішення щодо реалізації міждержавної інформаційної (цифрової) взаємодії, а також проблеми забезпечення юридичної сили електронних документів й інформаційної безпеки інтегрованої цифрової системи.

Крім того, формування інтегрованої інформаційної (цифрової) системи в Україні в більшій мірі орієнтоване на забезпечення інформаційної взаємодії органів державної влади. У цьому контексті важливим напрямком цифрової інтеграції України є створення єдиного середовища довіри, яка покликана підвищити результативність цифрової взаємодії органів влади та громадян. Формування єдиного середовища довіри в рамках єдиної цифрової системи (простору) вимагає відповідного корегування національного законодавства у сфері використання електронних підписів, а також функціонування цифрових центрів (за прикладом, держав-членів ОЕСР), а також розвиток інших внутрішньодержавних правових інститутів. Стратегія розвитку транскордонного простору довіри ОЕСР [185] передбачає використання механізмів державно-приватного партнерства при створенні й експлуатації елементів даного простору. Реалізація даного положення вимагає відповідного коригування законодавства про державно-приватне партнерство в Україні [?].

Створення та розвиток інтегрованої інформаційної (цифрової) системи й транскордонного простору довіри в Україні є основою для європейської інтеграції. На нашу думку, можуть бути виділені такі напрямки цифрової інтеграції України у відповідний європейський простір, як формування цифрових ринків, розвиток цифрових активів й інфраструктури, у тому числі

центрів і мереж для цифрової галузевої і крос-галузевої трансформації економіки, цифрова модернізація самих інтеграційних процесів тощо. При цьому повинна бути реалізована свобода руху інформації (що, як відомо, визнається ціннісним орієнтиром в Європі). Дотримання цього принципу можливе на основі створення єдиної цифрової платформи в Україні і розвитку цифрових систем. Певною мірою такою платформою можна вважати «Дію», «ВзаємоДію» та ін. Разом із тим стан функціонування зазначених платформ важко назвати досконалим, наприклад, на відміну від таких же цифрових платформ, що діють у Сінгапурі, Китаї, США та ін. країнах світу [98].

У межах обраної проблематики дослідження можуть бути розглянуті такі проблеми формування єдиного цифрового простору, у т.ч. в Україні:

- актуалізація існуючих механізмів стандартизації і самих стандартів для формування цифрового простору;
- створення центрів і мереж, які забезпечуватимуть проведення цифровий трансформації економіки в державах-членах ОЕСР й Україні;
- розвиток цифровізації у соціальній, екологічній, інформаційній та інших сферах;
- створення цифрових транспортних коридорів і кордонів;
- розвиток цифрової трансформації в сільському господарстві в державах-членах ОЕСР й Україні.

На сучасному етапі розвитку цифрової інтеграції в Україні поки що не розглядаються питання забезпечення інформаційної безпеки, а також забезпечення її державного суверенітету в рамках зазначених інтеграційних процесів з позиції цифровізації. Це може зумовити появу колізій між процесами цифрової інтеграції, у тому числі в рамках створення єдиного ринку програмного забезпечення, і розвитком імпортозаміщення та введенням відповідних обмежень на застосування іноземного програмного забезпечення в Україні [119]. На думку вчених [138], введення Україною обмежень на доступ до державних і місцевих закупівель програмного

забезпечення, розробленого в інших країнах, є обмежувальним заходом під час розвитку транскордонної співпраці. Поява подібних обмежень і бар'єрів ще раз підтверджує необхідність спільного обговорення питань цифрової трансформації в Україні. Дана колізія може бути попереджена за умови створення реєстру програмного забезпечення в Україні. Даний приклад є показовим для формування інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету нашої держави, оскільки засвідчує, що прийняття окремих внутрішньодержавних заходів щодо його забезпечення вимагає врахування процесів цифрової інтеграції в рамках ОЕСР і гармонізації в рамках ЄС, зокрема підходів країн-членів цього союзу щодо стимулювання розвитку інформаційних (цифрових) технологій на своїй території, у тому числі за допомогою введення певних обмежень щодо застосування іноземних інформаційних (цифрових) технологій.

З огляду на це, на нашу думку, більш перспективним для європейської інтеграції України, у тому числі для стимулювання розвитку інформаційних (цифрових) технологій, може бути закріплення та реалізація принципу технологічної нейтральності, а також прийняття єдиних, узгоджених заходів з розвитку інформаційних (цифрових) технологій і розвиток цифрової кооперації в рамках ОЕСР. До речі, принцип технологічної нейтральності вперше був встановлений в Типовому законі ЮНСІТРАЛ про електронну торгівлю (1996 р.). Як відомо, цей принцип був також визначений у таких правових документах:

- Окинавській хартії глобального інформаційного суспільства (2000 р.);
- Типовому законі ЮНСІТРАЛ про електронні підписи (2001 р.);
- Конвенції ООН про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах 2005 р. тощо.

Даний принцип передбачає прийняття положень, які є нейтральними щодо використання цифрових та інформаційних технологій. Такі «нейтрально спрямовані» норми передбачають урахування швидких темпів технологічного прогресу, що дозволяють використання будь-яких майбутніх

розробок без прийняття додаткових організаційно-правових заходів.

Отже, міжнародно-правове регулювання процесу цифрової інтеграції відбувається на основі документів органів ОЕСР і ЄС, в яких визначені ключові напрямки реалізації цифрової порядку до 2025 р. Порівняльний аналіз зазначених основних напрямів реалізації цифрової трансформації показує, що є певні неточності у визначенні напрямків і механізмів їх реалізації з діючою національною Концепцією розвитку штучного інтелекту. У першу чергу, зазначені неточності проявляються у визначенні понятійного апарату в рамках цифрової інтеграції. Якщо в основних напрямках цифрової порядку ЄС і ОЕСР до 2025 року містяться визначення таких понять, як «цифрове перетворення», «цифрова трансформація», «цифрова економіка», «цифровий простір», «цифрова платформа» тощо, то в рамках Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні не міститься визначення такого понятійного апарату. У Концепції міститься визначення понять «штучний інтелект» і «галузь штучного інтелекту» [90].

Зазначені обставини вказують на важливість гармонізації понятійного апарату у сфері цифровізації у внутрішньодержавних концепціях і програмах її розвитку країн ЄС і ОЕСР. Потрібна також гармонізація напрямків цифрової інтеграції в рамках ОЕСР і розвитку цифрової економіки на внутрішньодержавному рівні у відповідних стратегіях і програмах. Зокрема, відповідно до основних напрямів реалізації цифрової трансформації до 2025 р. одним із ключових механізмів реалізації проєктів в її визнано використання механізмів державно-приватного партнерства, у той час як Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні не містить уточнюючих положень щодо розвитку державно-приватного партнерства у сфері цифровізації. У підрозділі «Економіка» Розділу «Шляхи і способи розв'язання проблеми у ключових сферах державної політики» аналізованої Концепції закріплена лише вимога щодо «*стимулювання партнерства держави та бізнесу у сфері інноваційних проєктів, а також удосконалення законодавства у відповідній сфері*» [там само]. Однак, вважаємо, що державно-приватне

партнерство у сфері цифровізації необмежується самою лише взаємодією в межах інноваційних проєктів і стимулюванням розвитку підприємництва щодо організації бізнес-заходів за участю українських ІТ-підприємців за кордоном.

Суттєві розбіжності наявні й у підході до цифрової інтеграції щодо застосування спеціальних правових режимів, що передбачають реалізацію конкретних сформованих проєктів цифрового порядку. Відтак, на часі передбачити це Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [там само]. Особливі правові режими стосуються, зокрема «регуляторних процесів», що можуть передбачати таке:

а) спеціальним режимом визначаються тимчасові регуляторні рамки реалізації пілотного проєкту і порядок взаємодії його учасників;

б) при формуванні змісту спеціального режиму для кожного пілотного проєкту визначаються порядок моніторингу, контролю, очікувані результати, умови зміни, продовження та завершення застосовуваного спеціального режиму;

в) у всіх випадках, невстановлених змістом спеціального режиму, застосовуються правила регулювання відповідно до правової системи ЄС або законодавства держав-членів ОЕСР;

г) з урахуванням моніторингу застосування спеціальних режимів і досягнутих результатів можуть надаватися пропозиції про внесення змін до вітчизняного законодавства;

д) доцільність застосування та зміст спеціального режиму визначається ЄС або ОЕСР;

е) регуляторні норми спеціального режиму повинні відповідати громадським й економічним інтересам держав-членів ОЕСР, спеціальний режим вступає в дію при готовності до його реалізації не менше двох держав-членів цього союзу.

Узгодження змісту проєкту концепції застосування спеціальних режимів «регулятивних процесів») у рамках цифрової трансформації України

з органами державної влади держав-членів ОЕСР і ЄС дозволяють обґрунтувати висновок про те, що введення, зміна змісту, припинення міжнародних спеціальних режимів «регулятивних (регуляторних) процесів» має ґрунтуватися на рішеннях відповідних органів ОЕСР і ЄС, а забезпечення державного суверенітету держав-членів цих союзів в рамках реалізації цифрового порядку, що здійснюється за допомогою процедур участі в розробці відповідних рішень.

Загалом Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні [90] передбачає окремі заходи, пов'язані з гармонізацією підходів до розвитку цифрової економіки України, ЄС і ОЕСР, прийняття міждержавних стандартів у сфері інформаційної безпеки. Ці заходи певною мірою є нормативним елементом інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету України. Проте розвиток механізмів її взаємодії з ЄС і ОЕСР у сфері реалізації цифрової трансформації поки що належним чином не розкритий. Зазначений же захід у певній мірі є інструментально-процедурним елементом інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету України. На цій підставі можна стверджувати, що в Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [там само] слід передбачити механізми формування її цифрового простору.

Отже, у межах створення єдиного цифрового простору України, як вже було зазначено вище, необхідна реалізація таких заходів:

- гармонізація використовуваного понятійного апарату;
- розвиток внутрішньодержавного законодавства про державно-приватне партнерство, у тому числі щодо цифрових платформ і соціально-економічних систем;
- інтеграція процедур оцінки регулюючого впливу щодо проєктів внутрішньодержавних проєктів нормативних правових актів з розвитку цифрової економіки й інформаційних (цифрових) технологій і проєктів документів органів державної влади у сфері цифровізації.

Власне кажучи, для цифрової інтеграції України необхідна

гармонізація підходів до регулювання доменного простору у межах інформаційного та цифрового законодавства. Посилення державного регулювання доменного простору є одним з елементів інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету.

Наразі в державах-членах ЄС і ОЕСР є різні підходи до визначення правового статусу національних адміністраторів доменних імен вищого рівня, таке визначення може мати законодавчу або підзаконну базу. У 2013 р. в Україні за ініціативою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформацітизації, створено ініціативну групу з відновлення роботи Координаційної ради об'єднання підприємств «Український мережевий інформаційний центр». До її складу увійшли представники органів державної влади, бізнесу, громадських організацій та регулятора ринку телекомунікацій [34].

За кордоном напрацьована також відповідна практика. Так, у сусідній Республіці Білорусь діють правила (інструкція) щодо регулювання адміністраторів доменних імен вищого рівня, якими визначаються особливості організації діяльності Оперативно-аналітичного центру при Президентові Республіки Білорусь. Даний центр є органом державної влади (відповідно до Указу Президента Республіки Білорусь від 18.09.2019 р. № 350 «Про особливості використання національного сегменту мережі Інтернет») [90]. У Республіці Казахстан аналогічні функції виконує створений Міністерством юстиції «Казахський центр мережевої інформації» (KazNIC). У Киргизькій Республіці адміністрування доменної зони «.kg» здійснює компанія «АзіяІнфо» [98], у Республіці Вірменія – Мережевий інформаційний центр Арменії.

Проведений аналіз процесів цифрової інтеграції в рамках міжнародних організацій та об'єднань засвідчує, що зазначені процеси часто йдуть «зверху», під впливом самих міжнародних організацій і на основі прийнятих їхніми органами документів. За цих умов необхідний розвиток інструментально-процедурних елементів організаційно-правового

забезпечення цифровізації на внутрішньодержавному рівні його реалізації, у тому числі активну участь органів державної влади відповідних країн в розробці рішень органів міжнародних організацій, а також безпосередньої участі громадян і організацій в розробці зазначених документів, що буде розглянуто в роботі далі.

Відзначимо, що процеси цифрової інтеграції вимагають як розвитку міжнародно-правового регулювання даної сфери, так і гармонізації з національними підходами до правового регулювання. Це покликано забезпечити баланс національних інтересів і держав-членів ЄС і ОЕСР при формуванні єдиного цифрового простору. Розвиток європейської цифрової інтеграції також робить актуальним аналіз такого феномену, як конкуренція юрисдикцій або конкуренція національних правових режимів, а також необхідність оцінки конкуренції юрисдикцій (конкуренції національних правових режимів), необхідної для міжнародної (регіональної) цифрової інтеграції. Конкуренція національних правових режимів як державно-правове явище, пов'язане з процесами глобалізації та регіоналізації, у тому числі цифрової інтеграції, і є предметом досліджень в різних галузях науки (державно-управлінській, правовій, політологічній, економічній та ін.). За кордоном (зокрема, у межах нової інституціональної економіки) використовується термін «міжюрисдикційна конкуренція» (англ. - interjurisdictional competition), а також «регуляторна конкуренція» (англ. - regulatory competition). У наукових дослідженнях цей термін використовується поряд з такими категоріями, як конвергенція і дивергенція, конверсія і дисперсія регулювання [133], а також «регуляторні процеси» або «вниз» (англ. - race-to-the-top або race-to-the-bottom). З урахуванням того, що у вітчизняній науці конкуренція юрисдикцій розглядається як негативне явище, що пов'язане з конфліктом компетенцій державних органів, тому в рамках цього дисертаційного дослідження конкуренція юрисдикцій розглядається як конкуренція національних правових режимів у сфері розвитку інформаційних (цифрових технологій) і цифрової економіки. Таке

розуміння в цілому відповідає і використовуваному в зарубіжній науці поняттю «регуляторної конкуренції», відзначеному вище.

Отже, для унеможливлення конкуренції між національними правовими режимами варто застосувати такі «траєкторії» тенденцій правового регулювання:

- а) конвергенція між країнами щодо менш жорстких правил (правила виробничих процесів);
- б) конвергенція в бік більш жорстких правил (правила доступу до ринку);
- в) збереження відмінностей між країнами (щодо специфічних об'єктів інвестицій).

Однак найбільший інтерес представляють дослідження впливу конкуренції національних правових режимів на регіональну економічну та цифрову інтеграцію, найбільш яскравим прикладом якої є ЄС. У європейських дослідженнях ця тематика є досить дискусійною, що пов'язано з «конкуренцією» двох зазначених вище парадигм – «позитивної» і «негативної інтеграції», або, як їх називають в окремих дослідженнях, концепції «регуляторної нейтральності». Вона забезпечує рівні умови для конкуренції бізнесу на основі єдиних правил і концепції державних послуг, повноваження щодо здійснення яких не можуть передаватися в приватний сектор (у т.ч. на правах аутсорсингу) [154; 156].

Слід зазначити, що спочатку як угоди, що становлять базис ЄС, так і діяльність органів ЄС були спрямовані на гармонізацію правового регулювання загалом, а не конкуренцію національних правових режимів. Практика Суду ЄС, у першу чергу, забезпечує можливість для міждержавної мобільності європейських компаній (зокрема, за допомогою новітніх технологій), що розцінюється європейськими дослідниками як перехід до конкуренції національних правових режимів [98].

Прихильники конкуренції національних правових режимів у Європі вказують на те, що вона заохочує до проведення експериментів й

упровадження інновацій у правовому регулюванні. Це дозволяє формулювати правила, що в більшій мірі враховують нові ідеї, а також локальні особливості. Зазначені фактори особливо важливі для розвитку інформаційних (цифрових) технологій та інновацій. Дослідники стверджують, що така цифрова конкуренція негативно впливає на конкуренцію бізнесу, створюючи одним його структурам переваги в залежності від локалізації компаній, а також призводить до зниження соціальних стандартів (які, по суті, є витратами бізнесу, які він також прагне мінімізувати з урахуванням соціальних вимог) [156]. Разом із тим деякі дослідники справедливо відзначають, що конкуренція і координація (гармонізація) правового регулювання – це «дві сторони однієї медалі», що забезпечують діалектично поліпшення як самого правового регулювання, так і процес його розробки. Допомогти в цьому може також і цифровізація та її технології.

Аналіз конкуренції національних правових режимів (у т.ч. у сфері цифровізації) у рамках ЄС показують, що для реальної оцінки переваг правового режиму тієї чи іншої країни недостатньо визначення одного або декількох факторів (наприклад, тільки рівня оподаткування або тільки простоти процедури започаткування або звітності компаній). Важливим є комплексне оцінювання всіх чинників, що підвищують розбіжності (конкуренцію) національними правовими режимами (у т.ч. у сфері цифровізації). Більш детально ці фактори розглянуті в роботі вище, тому не зупиняємося на них.

Розгляд досвіду ЄС у сфері правового регулювання галузі цифровізації дозволяє зробити два ключові висновки. По-перше, конкуренція національних правових режимів у цій галузі є діалектично взаємозалежною з координацією (гармонізацією) правового регулювання на наднаціональному (міжнародному) рівні, а разом вони забезпечують як поліпшення якості регулювання, так й економічну та цифрову інтеграцію. По-друге, економічна й правова оцінка рівня реальної конкуренції національних правових режимів

у сфері цифровізації має ґрунтуватися на аналізі сукупності факторів, інститутів та її галузей. Слід також зазначити, що найбільші перспективи має розвиток, так званих, «багатонаціональних регуляторних конкуренцій», тобто конкуренцій правових режимів не окремих країн, а самих інтеграційних об'єднань, як-то ЄС і ОЕСР [191].

Таким чином, для розвитку конкуренції національних правових режимів у межах цифрової інтеграції ОЕСР, ЄС й України більше значення мають не зусилля щодо гармонізації правового регулювання органів цих міжнародних інституцій, а підвищення якості державної регуляторної політики на національному (внутрішньодержавному) рівні. У той же час ОЕСР і ЄС можуть виступати драйвером удосконалення такого регулювання на вітчизняних теренах.

Уважаємо, що перспективним напрямком розвитку конкуренції національних правових режимів у сфері регуляторної політики в галузі цифровізації, крім повноцінного впровадження Рекомендацій ОЕСР (див. Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні), є також забезпечення можливості участі в публічних консультаціях на наднаціональному рівні. Тобто з адресатами правового регулювання з інших країн-членів ОЕСР. Крім того, доцільна активізація участі бізнесу в публічному управлінні у сфері цифровізації правового регулювання.

У рамках розвитку цифрової економіки в державах-членах ОЕСР конкуренція національних правових режимів також буде стимулюючим фактором, а ЄС й Україна можуть зосередитися на виявленні «кращих практик» у даній сфері та їх використанні для подальшої гармонізації. При цьому традиційно високий рівень участі держави в економіці країн-членів ОЕСР і перспективність розвитку конкуренції правових режимів для розвитку цифрової економіки та інформаційних (цифрових) технологій роблять актуальним також розвиток конкуренції правових режимів державно-приватного партнерства в зазначених сферах. Варто зауважити, що в окремих державах, наприклад, у Республіці Казахстан, ще в 2015 р. були

внесені зміни в законодавство про інформатизацію та прийнятий новий Закон «Про державно-приватне партнерство», який передбачає можливості для застосування механізмів державно-приватного партнерства для розвитку цифрових технологій. Відтак, завданням для України є врахування цього позитивного досвіду в напрямку вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері державно-приватного партнерства, яке має зважати на вимоги часу та суспільства в галузі цифровізації [191].

Таким чином, розвиток гармонізації правового регулювання у сфері цифрової трансформації та розвитку інформаційних (цифрових) технологій в рамках формування єдиного цифрового простору в Україні та розвиток конкуренції національних правових режимів може носити циклічний характер, забезпечуючи підвищення загальної конкурентоспроможності нашої держави та реалізацію її інтеграційних прагнень. На наше переконання, загальний алгоритм послідовного (циклічного) розвитку інтеграції (гармонізації) правового регулювання та конкуренції національних правових режимів у сфері цифровізації та розвитку інформаційних (цифрових) технологій у рамках формування єдиного цифрового простору може включати такі етапи:

– етап 1 «первинна гармонізація» – у межах якої важливим є залучення міжнародних інституцій (ОЕСР і ЄС) до координації усунення бар'єрів і обмежень у правовому регулюванні цифрової трансформації та розвитку інформаційних (цифрових) технологій в Україні;

– етап 2 «перехідний» – передбачає розвиток конкуренції національних правових режимів у сфері цифрової трансформації та розвитку інформаційних (цифрових) технологій. Під час цього етапу органи державної влади держав-членів ЄС і ОЕСР на основі передових інструментів регуляторної політики, у тому числі оцінки регулюючого впливу, введення експериментальних правових режимів («регуляторних» або «регулятивних процесів»), забезпечують підвищення якості нормативно-правового регулювання в Україні в означеній сфері, а також правозастосування в цій

сфері;

– етап 3 «м'яка гармонізація» – в її межах ЄС і ОЕСР на основі проведення моніторингу стану та розвитку конкуренції національних правових режимів у галузі цифровізації здійснює виявлення «кращих практик» правового регулювання в цій галузі, а також практики щодо забезпечення розвитку інформаційних (цифрових) технологій, обґрунтовуючи та стимулюючи їх поширення в Україні;

– етап 4 «вторинна гармонізація» – в Україні приймається рішення про передачу нових сфер правового регулювання під юрисдикцію наднаціонального рівня і, відповідно, їх уніфікація в рамках рішень органів ЄС і ОЕСР, у тому числі з використанням процедур оцінки регулюючого впливу як проєктів, так і чинних актів цих міжнародних інституцій і вітчизняних органів.

2.2. Особливості функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Технології штучного інтелекту забезпечують стан упровадження цифровізації та соціально-економічного розвитку держави. Зважаючи на це, важливим є дослідження особливостей правового регулювання галузі цифровізації та стану державної політики, у межах якої воно реалізується. Особливої актуальності в цьому контексті становить Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд проблематики цифровізації (діджиталізації) здійснено в працях значної кількості вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: Л. Грень, О. Громико, С. Домбровської, П. Друкера, О. Дурман, Д. Елкінгтона, О. Карпенка, А. Керолла, С. Майстра, О. Орлова, Г. Ортіної, О. Сімсон та інших [30; 119; 195; 196]. При цьому підкреслимо що у вітчизняній науці тема цифровізації

(діджиталізації) у сфері публічного управління, правового регулювання й етики набуває вагомості. Свідченням цього є розробки Л. Антонової, К. Лободенко, Л. Новак-Каляєвої та ін. [64; 84]. Ураховуючи актуальність зазначеної проблеми, виникає необхідність у поглибленні наукових досліджень вищезазначених питань.

У грудні 2020 р. в Україні затверджена Концепція розвитку штучного інтелекту [90] (далі – Концепція), а також низка правових документів, покликаних підвищити захист інформації, а також розвиток інформаційних технологій і регламентування напрямків функціонування інформаційної сфери загалом та інших суміжних суспільної життєдіяльності.

При цьому Концепція містить визначення двох понять, а саме:

1) штучний інтелект (далі – ШІ) – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань;

2) галузь штучного інтелекту – напрям діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту [там само].

Щодо важливості аналізу цих понять, ми вже почали говорити в попередньому розділі цієї дослідницької роботи, наполягаючи на необхідності уніфікації та розширення вітчизняного категорійного апарату у сфері цифровізації із закордонним. Проте на цьому аналіз понятійного апарату у сфері цифровізації дозволяє також стверджувати таке:

I. Розробники Концепції розмежовують поняття ШІ і галузь його використання. Проте не зрозуміло, чому використовується термін «сфера» –

державна політика у *сфері* правового регулювання (див. Розділ Концепції «Шляхи і способи розв’язання проблеми у ключових сферах державної політики»). Це зумовлює складність у трактуванні зазначених понять, чи є сфера ширшою за змістовним наповненням, на відміну від галузі, як співвідносяться «сфера освіти», «сфера правового регулювання й етики» та інші сфери із поняттям «галузь ШІ». Дане питання виникає, зважаючи на сфери її дії. Так, у преамбулі Розділу Концепції «Шляхи і способи розв’язання проблеми у ключових сферах державної політики» міститься формулювання: «Пріоритетними сферами, в яких реалізуються завдання державної політики розвитку галузі штучного інтелекту, є: освіта і професійне навчання, наука, економіка, кібербезпека, інформаційна безпека, оборона, публічне управління, правове регулювання та етика, правосуддя» [там само]. Як відомо, якщо не йдеться про адміністративну область, то слід послуговуватися відповідником «сфера» або «галузь» [90]. У продовження відзначимо, що теоретики та практики, які застосовують економічний і правовий підходи до визначення термінів «галузь» і «сфера», слушно вказують, що «*галузі* та види людської діяльності складають *сферу економіки*», «галузь – це сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові чи подібні види економічної діяльності» (див. ст. 260 Господарського кодексу України [90]). Зважаючи на це, уважаємо, що, по-перше, існує необхідність у приведенні правової термінології у відповідність її до науково-теоретичної характеристики. А по-друге, взагалі слід забезпечити уніфікацію термінів «діджиталізація» і «цифровізація», що можливо на підставі аплікації відповідного закордонного досвіду.

II. Не вносить ясності також і використання понять «публічне управління» і «державна політика у сфері правового регулювання галузі ШІ». На наше переконання, варто розставити акценти у масштабах застосування цих понять, адже публічне управління є ширшим, по відношенню до поняття «державна політика». Зважаючи на загальний концепт наук публічного

управління, можемо наполягати, що воно включає державну політику, а також передбачає діяльність недержавних інституцій (органів місцевого самоврядування, громадських рад, об'єднань громадян та ін.). Отже, Концепція потребує термінологічного та стилістичного вдосконалення. Щодо останнього моменту, то йдеться про неузгодженість у визначенні предметно-пошукового поля Концепції: розглядаються «проблеми» чи «проблема» використання ШІ. Так, у Концепції вказується обидва терміни:

– Розділ I Концепції має назву «*Проблеми, які потребують розв'язання*»;

– Розділ III Концепції називається «*Шляхи і способи розв'язання проблеми у ключових сферах державної політики*» [90].

Відтак, є незрозумілим, що слід розв'язувати одну проблему або низку. Ще більшої плутанини, на наш погляд, носить перелік проблем у галузі ШІ. Серед них визначені такі (уважаємо за доцільне вказати їх усі й у тій редакції, в якій вони наведені в Концепції):

1) низький рівень цифрової грамотності, поінформованості населення щодо загальних аспектів, можливостей, ризиків та безпеки використання штучного інтелекту;

2) відсутність або недосконалість правового регулювання штучного інтелекту (в тому числі у сферах освіти, економіки, публічного управління, кібербезпеки, оборони), а також недосконалість законодавства про захист персональних даних;

3) низький рівень інвестицій у розроблення технологій штучного інтелекту;

4) низький рівень впровадження та реалізації суб'єктами господарювання інноваційних проектів з використанням технологій штучного інтелекту порівняно із провідними країнами світу, що призводить до зниження продуктивності праці і появи великого відсотка робочих місць, які необхідно автоматизувати;

5) низький рівень математичної компетентності випускників закладів

загальної середньої освіти, необхідної для розроблення та досліджень у галузі штучного інтелекту;

6) недостатній рівень якості вищої освіти та освітніх програм, спрямованих на підготовку спеціалістів у галузі штучного інтелекту в закладах вищої освіти;

7) відсутність сучасних програм підвищення кваліфікації для викладачів закладів вищої освіти у галузі штучного інтелекту;

8) низький рівень інвестицій у проведення досліджень із штучного інтелекту у закладах вищої освіти;

9) відсутність грантового фінансування наукової діяльності у галузі штучного інтелекту;

10) незначна кількість публікацій у виданнях провідних галузевих конференцій (CVPR\ICCV\ECCV — для комп'ютерного зору, NeurIPS, ICML, ICLR — для машинного навчання тощо) та провідних рецензованих виданнях;

11) недостатній рівень інформаційної безпеки та захисту даних в інформаційно-телекомунікаційних системах державних органів внаслідок застарілості автоматичних систем виявлення та оцінки інформаційних загроз, невикористання потенціалу прогнозування та передбачення загроз з метою своєчасної підготовки системи до можливої атаки;

12) зростання кількості спроб несанкціонованого втручання в роботу автоматизованих системи, комп'ютерних мереж;

13) недосконалість механізмів прийняття управлінських рішень у публічній сфері, забюрократизованість системи надання адміністративних послуг, обмеженість доступу до інформації та її низька якість, недостатній рівень впровадження електронного документообігу між державними органами, а також низький ступінь оцифрованості даних, що перебувають у власності державних органів;

14) складність перевірки відповідності роботи систем штучного інтелекту законодавству та існуючим етичним принципам;

15) відсутність єдиних підходів, що застосовуються при визначенні критеріїв етичності під час розроблення та використання технологій штучного інтелекту для різних галузей, видів діяльності та сфер національної економіки;

16) наявність ризиків зростання рівня безробіття у зв'язку з використанням технологій штучного інтелекту;

17) відсутність застосування технологій штучного інтелекту в судовій практиці [90].

Дослідження цих проблем використання ШІ в Україні дає підстави стверджувати, що під час їхнього визначення не було застосовано належним чином *науково-теоретичні та науково-практичні підходи*, а саме: системний та синергетичний. Як наслідок, можемо спостерігати таку розрізненість у визначенні проблем використання ШІ, а подекуди їх надмірну деталізацію. З огляду на вважаємо, що доцільним є приведення до одного знаменника проблем використання ШІ в Україні. Більше того, розробники Концепції самі визначили цей знаменник – технології ШІ мають сприяти трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та суспільства в цілому. Це сприятиме зменшенню обсягу витрат, підвищенню ефективності виробництва, якості товарів і послуг [Розділ III Концепції називається «Шляхи і способи розв'язання проблеми у ключових сферах державної політики»].

III. Варто привертають увагу принципами розвитку та використання технологій ШІ, дотримання яких (наполягають автори Концепції) повністю відповідає принципам Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту. До цих принципів віднесені такі:

а) сприяння інклюзивному зростанню, сталому розвитку та добробуту;

б) розроблення та використання систем штучного інтелекту лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також забезпечення відповідних гарантій під час використання таких технологій;

в) відповідність діяльності та алгоритму рішень систем штучного інтелекту вимогам законодавства про захист персональних даних, а також додержання конституційного права кожного на невтручання в особисте і сімейне життя у зв'язку з обробкою персональних даних;

г) забезпечення прозорості та відповідального розкриття інформації про системи штучного інтелекту;

д) надійне та безпечне функціонування систем штучного інтелекту протягом усього їх життєвого циклу та здійснення на постійній основі їх оцінки та управління потенційними ризиками;

е) покладення на організації та осіб, які розробляють, впроваджують або використовують системи штучного інтелекту, відповідальності за їх належне функціонування відповідно до зазначених принципів [138].

Уважаємо, що формулювання вищенаведених принципів має бути більш ємним, як і проблем у галузі ШІ. Крім того, деякі засади можна розглянути з позиції спрямованості, тобто вони радше вказують вектор використання ШІ. Йдеться про принципи «а», «б», «д», які вказують не на незаперечний статичний факт, а на динаміку певних процесів, що залежать від використання ШІ. Крім того, пропонуємо об'єднати принципи «б» і «в», оскільки вони стосуються принципів верховенства права та законності. Відтак, слушно постає питання: чим принципи використання ШІ відрізняються від нижченаведених у Концепції пріоритетних напрямів її реалізації. Вирішувати це питання доцільно з позиції систематизації принципів і напрямків застосування ШІ.

IV. Зауважимо, що в Концепції [90] важлива роль відводиться сфері «правового регулювання й етики». Розгляд Концепції дає змогу стверджувати, що ця сфера включає, насамперед, правозастосування. Проте поза увагою залишилися правотворчість (нормотворчість). Правосуддя визначається як окремий напрямок для впровадження технологій штучного інтелекту. На підтвердження можемо навести завдання, що слід вирішувати в межах сфери «правове регулювання й етики», а саме:

– імплементація норм, закріплених у “Рекомендаціях щодо штучного інтелекту”, що прийняті у червні 2019 року Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD/LEGAL/0449), за умови дотримання етичних стандартів, передбачених в Рекомендаціях CM/Rec(2020)1, схвалених 8 квітня 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, у законодавство України;

– опрацювання питання відповідності законодавства України керівним принципам, установленим Радою Європи, щодо розроблення та використання технологій штучного інтелекту та гармонізація його з європейським;

– проведення оцінки можливості та визначення меж (етичних, правових) застосування систем штучного інтелекту для цілей надання професійної правничої допомоги;

– забезпечення функціонування та діяльності технічних комітетів стандартизації відповідно до вимог 7.1.5 ДСТУ 1.14:2015 “Національна стандартизація. Процедури створення, діяльності та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації” за напрямом штучного інтелекту;

– забезпечення взаємодії між відповідними Технічними комітетами України та міжнародними підкомітетами стандартизації ISO/IEC JTC 1/SC 42 Artificial Intelligence щодо спільного розроблення стандартів у галузі штучного інтелекту;

– підтримка ініціатив створення організаційних форм співробітництва заінтересованих юридичних та фізичних осіб у галузі штучного інтелекту;

– розроблення Етичного кодексу штучного інтелекту за участю широкого кола заінтересованих сторін [90].

V. На наш погляд, вимагає доопрацювання Розділ IV Концепції «Прогноз впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін» [там само]. У цьому розділі немає належного прогнозу від реалізації державної політики у галузі штучного інтелекту. Недостатньо вказівки, що «реалізація Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні матиме позитивний вплив на

український бізнес, органи державної влади, місцевого самоврядування та громадян у частині створення правового підґрунтя функціонування технологій штучного інтелекту, визначення основних сфер їх застосування, основних напрямів розвитку та правил їх застосування в кожній окремій галузі ... Реалізація Концепції сприятиме також розвитку наукової та технічної складової вітчизняних розробок штучного інтелекту, а, отже, збільшенню кількості українських технологій у галузі штучного інтелекту, їх виходу на зовнішні ринки» [там само]. На наше переконання, прогноз повинен містити як якісні показники для оцінювання, так і кількісні, тим паче, що Концепція визначає сфери її застосування, які не можливі без кількісного розвитку (економіка, бізнес та ін.). На цій підставі можемо запропонувати врахування принципів результативності й ефективності під час оновлення Концепції розвитку ШІ в Україні.

Отже, розгляд Концепції дає змогу стверджувати про необхідність уточнення механізмів державної політики щодо застосування таких правових засобів і технологій, як правовий моніторинг, цифровізація юридичних фактів, оскільки недостатньо лише вказати необхідність вирішення певної проблеми, не розкриваючи його механізмів. На цій підставі пропонується вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, яке (удосконалення) має відбуватися із урахуванням загальних і спеціальних державно-управлінських принципів (системності, результативності, ефективності, законності, публічності, прогнозованості тощо).

Вище в цій дослідницькій роботі систематизовано цифрові технології, що можуть викоистовуватися в різних сферах суспільної життєдіяльності (значний масив даних, мережа Інтернет та інші інформаційно-комунікативні засоби зв'язку). У продовження відзначимо, що динамічний розвиток і поширення цифрових технологій змушує оперативно заповнювати державно-правовий вакуум, в якому до недавнього часу відбувався розвиток штучного інтелекту. У країнах-членах ЄС і ОЕСР найбільш ефективно

застосовують цифрові технології, настільки ж активно створюються державно-правові й організаційно-інформаційні умови для використання цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту. Варто відзначити, що Першою країною, яка на законодавчому рівні визначила засади його використання, стала Південна Корея. Так, у 2008 р. у цій країні був прийнятий Закон, присвячений сприянню розробці та поширенню розумних роботів (робото технологій). Крім того, інша азійська країна – Японія, закріпила за собою статус провідної роботодержави, затвердивши п'ятирічну «Нову стратегію роботів» у 2015 р.

У Європі ці процеси відбувалися дещо пізніше: у 2012 р. Європейська комісія запустила проєкт RoboLaw [98]. Його основною метою є створення відповідної інституційного та правового середовища для розвитку роботизованих технологій в Європі.

Слід зазначити, що в Об'єднаних Арабських Еміратах уперше у світі було створено Міністерство у справах штучного інтелекту. У 2017 році в даній державі була прийнята Стратегія щодо штучного інтелекту, спрямована на його впровадження у сфері транспорту, освіти, космосу, виробництва та ін. Принагідно також відзначимо, що Естонія стала першою країною у світі, яка легітимізувала правила пересування роботів.

На цій підставі вважаємо за доцільне зупинитися в роботі на більш детальному аналізі напрямків цифровізації та використання її технологій у межах державної політики та правового регулювання. На наше переконання, важливим, зокрема, є дослідження таких аспектів, як застосовується роботизована техніка в практичній державно-управлінській діяльності, як реалізується правове регулювання обороту віртуальної валюти і застосування смарт-контрактів.

1. Усе більш популярною стає ідея делегування державно-правових завдань роботам. Так, у Великій Британії для економії часу і зниження навантаження на управлінців розроблений своєрідний робот-посередник, – система з штучним інтелектом Smartsettle ONE, яка здатна вибудувати

тактику переговорів сторін для досягнення оптимального угоди. У 2019 р. вперше в історії спір між сторонами було врегульовано в досудовому порядку роботом-посередником (медіатором) [52-53; 64]. Цей медіатор вирішив проблему приблизно за годину, у той час як людині для вирішення аналогічного спору доводилося використовувати тримісячні переговори. Також у Великобританії робилися спроби створення програми, здатної з високою точністю прогнозувати рішення Європейського суду з прав людини. Програмістами був алгоритмізований набір формальних правил, якими керується цей суд при винесенні рішень [98; 115]. У результаті з 584 звернень до Європейського суду з прав людини було винесено рішення саме цифровою програмою, що у 79% випадків співпало з рішенням суду.

Таким чином, категорія «управлінець-робот» набуває все більш явних обрисів і тенденцій. Широкого поширення набули онлайн-платформи, які спеціалізуються на наданні споживачам державно-правових послуг з використанням інформаційних технологій. Прикладами використання таких ресурсів різні, а саме: створення ботів для автоматизації консультаційної роботи; використання ресурсів, оснащених здатністю самостійно відповідати на типові правничі питання; використання додатків щодо автоматичної підготовки стандартних договорів, скарг, позовних заяв та ін.

При цьому вчений Мілан Маркович [183] зазначає, що роботизацію варто пов'язувати з витісненням людської праці як державного, так і приватного секторів. На його думку, при якісному правовому регулюванні впровадження цифрових та роботизованих технологій державно-правові послуги стануть доступніші, правова та цифрова культура – вищою, а рівень порушення прав людини – нижчим. Крім того, автор заперечує ідею того, що людина (яка працює в публічному секторі) деградує як розумна істота в умовах масового впровадження штучного інтелекту. В якості аргумента науковець наводить таке: штучний інтелект виступає радше продуктом і помічником, ніж заміником людського інтелекту. Відтак, важливим для фундаментальної науки є визначення статусу самого робота (роботизованої

техніки).

У зарубіжних наукових розробках обґрунтовуються пропозиції наділити роботів самостійним статусом «електронної особи», поряд з фізичними і юридичними особами. Учений Тайлер Джейнс пропонує визначення «юридична особа для небіологічного інтелекту», згідно з яким робот може володіти громадянством з певними цивільними обов'язками [184].

У продовження цієї ідеї висловлюється позиція щодо необхідності притягнення до відповідальності самого робота за умови, що він володіє здатністю приймати рішення, самостійно виконувати покладені на нього обов'язки, обґрунтовуючи підстави прийнятих рішень [151].

Можливість наділити самоорганізованістю робота досліджується також у наукових роботах Р.Дж. Райта, який вважає, що більшість розвинених роботів (робото техніки) можуть володіти певною здатністю самостійно сприймати явища навколишнього середовища й аналізувати їх. З огляду на це вони можуть виступати потенційними носіями прав і обов'язків [110]. Однак більшість вітчизняних теоретиків і практиків у сфері публічного управління схильні наділяти правами, обов'язками і відповідальністю не самого робота, а його розробника. Тим самим підкреслюється все ж таки персоніфікованість у прийнятті та виконанні управлінських рішень.

До речі, цікавий у цьому контексті є судовий процес у відношенні Google щодо порушення конфіденційності роботами, упровадженими корпорацією на інтернет-платформах. Так, користувач пошти (позивач) виявив, що рекламні оголошення, які відображаються на інтернет-сторінках, відповідають змісту його особистого листування. Виявилось, що робот сканував зміст листування, виходячи з якої вивзначив інтереси користувача і сформував рекламне оголошення, відповідне особистим уподобанням позивача. Таким чином, своїми діями відповідач, який розробив і впровадив робота, порушує конституційне право на недоторканність приватного життя та конфіденційність листування. Рішенням суду позовні вимоги були

задоволені за недостатністю майна встановлено заборону на ознайомлення робота з особистим листуванням громадян [154]. З огляду на те, що цифрові технології дозволяють аналізувати необмежений обсяг даних і полегшують процес збору й обробки «Великих даних» (Big Data), то непоодинокими є випадки, коли заборона на обробку таких даних носить умовний характер. Разом з тим переваги роботизації державно-правової сфери багато в чому перевищують проблеми, викликані нею, тому впровадження робіт загалом може бути умовно оцінено як задовільне [144].

2. Необхідність державно-правового регулювання використання криптовалюти також потребує визначення й обґрунтування. У 2017 р. ринкова ціна біткойнов зросла на 1735%, з 970 доларів до 14 292 доларів. Станом на 2018 р, було зареєстровано в цілому 1935 криптовалюти, приблизна ринкова вартість якої склала 191,54 млрд доларів. Станом на 2020 р. вартість біткойнов становила близько 8 тис. доларів [113]. Отже, менш ніж за десятиліття біткойн та інші віртуальні валюти сформували значний вплив на економіку і виявилися унікальною проблемою для правоохоронних і судових органів. Незважаючи на стрімке зростання злочинів, скоєних із використанням цифрових технологій, у правоохоронних органів відсутні адекватні важелі для проведення цифрових розслідувань. Тому наразі обговорюється можливість використання комерційних організацій, що надають послуги цифрового криміналістичного розслідування [там само].

Отже, застосування віртуальної валюти в Україні продовжує перевершувати можливості його законодавчого регулювання. З огляду на це неоднозначною є вітчизняна судова практика, пов'язана з правовим регулюванням криптовалюти як засобу платежу (див. наукові праці [81; 113]).

Державно-правове регулювання фінансового ринку, що трансформується, без кореспондуючого оновлення законодавчих положень є неефективним. На сьогодні сформувалися різні моделі державно-правового

регулювання – від повної заборони криптовалюти до надання їй статусу офіційного платіжного засобу. Разом з тим поступове поширення спірних ситуацій, пов'язаних з обігом криптовалюти, засвідчує той факт, що застосування віртуальної валюти у фінансових операціях є незворотнім процесом [113].

3. Ще одним об'єктом дослідження взаємодії державно-правового регулювання та використання цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, є укладення смарт-контрактів. Вони представляє собою запрограмований алгоритм, створений із застосуванням технологій блокчейна і призначені для формування, контролю та надання інформації. Формування договорів у відкритих електронних мережах стає дуже актуальним. Однак відкриті електронні мережі створюють нове транзакційне середовище, що модифікує традиційну концепцію укладення договорів. Як відомо, ця концепція заснована на моделі спілкування між конкретними сторонами договору й існування матеріального носія, що відображає конкретні договірні умови між ними. Разом з тим відкриті електронні мережі стикаються з низкою труднощів, які не мають аналогів і не завжди вписуються в межі традиційних державно-правових інститутів. Власне кажучи, йдеться про таке:

- по-перше, смарт-контракт передбачає відсутність матеріальних носіїв;

- по-друге, смарт-контракти є частково або повністю самовиконуваними. Однак відкритим залишається питання щодо наслідків створення програмного коду з помилкою і можливістю його оспарювання [39; 81];

- по-третє, смарт-контракти можуть виявитися ефективним способом забезпечення більш високого рівня прозорості у фінансових потоках. Проте надійність застосування смарт-контрактів багато в чому залежить від масштабів розвитку технологій блокчейна, які важко передбачити на даному етапі [81];

– по-четверте, смарт-контракти передбачають особливу процедуру ідентифікації особистості. З огляду на це актуальним є питання забезпечення балансу між захистом біометричних даних фізичних осіб від дискримінаційного використання і застосуванням цих даних для надання поліпшених продуктів і надання послуг [там само].

Учений А. Джошуа зазначає, що новітні технології становлять близько двох третин теорії ігор, де основним гравцем виступає людина, а її основний обов'язок – контролювати процес складності «гри» [155; 168; 173]. Тому людська інтелектуальна складова в штучному інтелекті превалює, і тому вітчизняні дослідники вказують на важливість покладення відповідальності за управлінські рішення, прийняті з використанням (залученням) цифрових технологій і штучного інтелекту, саме на їх розробників.

Отже, розгляд наукових напрацювань засвідчив, що нова наукова революція у сфері цифровізації дуже змінила світ, але наявне державно-правове регулювання поки не здатне забезпечити належний нагляд за процесами «складної гри». Результати дослідження демонструють масштабні проблеми використання штучного інтелекту в державній політиці та правовому регулюванні. Роботи (робототехніка) поки що представляють собою невизначений суб'єкт правовідносин, криптовалюта – невизначений об'єкт правовідносин, а смарт-контракти – правовідносини з невизначеним змістом.

Зважаючи на це, можемо наполягати на необхідності поступового впровадження новітніх технологій у державно-управлінську практику та її правове регулювання з метою забезпечення поетапного переходу до цифрової ери. Україна у відповідь на виклик сучасності прагне внести точкові корективи в правове регулювання у сфері цифровізації, проте в умовах значних латентних і потенційних можливостей штучного інтелекту збереження традиційних правових та соціальних інститутів усе більше ускладнюється. Відтак, актуальним є визначення вітчизняного інституціонального середовища державної політики у сфері цифровізації

правового регулювання в Україні й обґрунтування перспективних напрямків застосування позитивного закордонного досвіду у цій сфері на вітчизняних теренах.

2.3. Проблеми та перспективи розвитку системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Дослідження наявної інституціональної системи публічного управління у сфері цифровізації правового регулювання в Україні дає змоги стверджувати, що вона (система) передбачає діяльність вищих, центральних, регіональних і місцевих органів державної влади, а також залучення до процесу такого регулювання низки публічних інституцій, що відзначаються самоврядною природою формування (рис. 2.1). Варто уточнити, що вищі органи державної влади представлені Президентом, Парламентом та Урядом України.

Щодо центральних органів державної влади, які формують державну політику у сфері цифровізації правового регулювання, то вони, насамперед, представлені Міністерством цифрової трансформації України. Ми не випадково вказали на аспекти формування державної політики у цій сфері, адже усі інші інституції повинні забезпечувати її реалізацію. Так, центральний рівень передбачає залучення й інших центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), які забезпечують цифровізацію економіки, соціальної сфери та системи державного управління (Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство юстиції України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України та ін.).

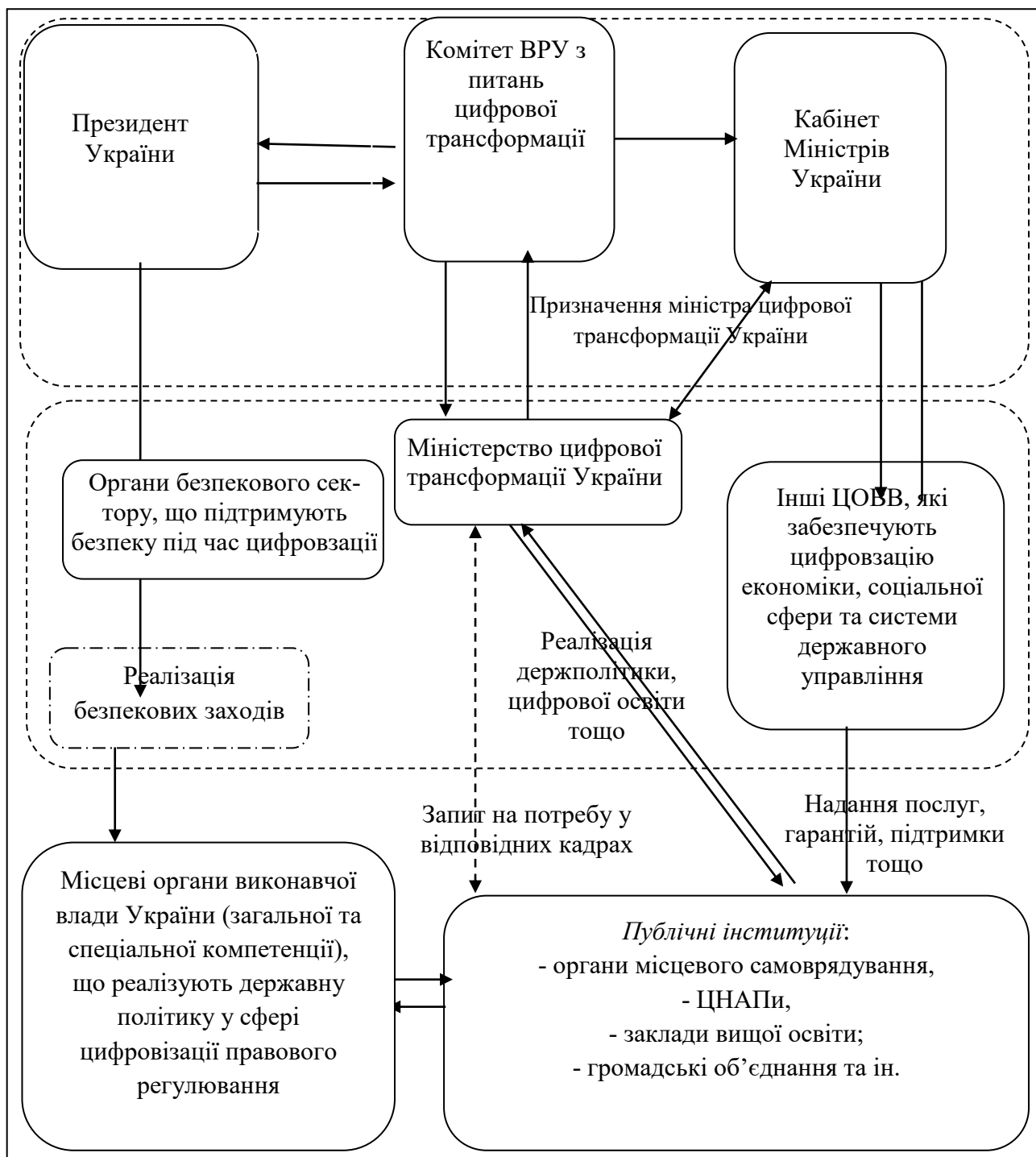

Рис. 2.1. Комплексний інституціональний механізм державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Джерело: авторська розробка

При цьому відзначимо, що серед вищевказаних ЦОВВ є органи, які слід віднести в інституційний блок «органи безпекового сектору, що

підтримують безпеку під час цифровізації». До зазначених органів можемо визначити Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України та ін.

Дотримуючись умовно плану дослідження, вважаємо за доцільне також вказати на важливість діяльності публічних інституцій регіонального та місцевого рівнів. Вони передбачають функціонування, з одного боку, місцевих органів виконавчої влади України (загальної та спеціальної компетенції), що реалізують державну політику у сфері цифровізації правового регулювання. А з другого – органів місцевого самоврядування, Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів), закладів вищої освіти, громадських об'єднань та ін.

На рис. 2.1 схематично представлено зв'язки та напрямки взаємодії між зазначеними органами державної влади та публічними інституціями. Разом із тим можемо наполягати на виключній («формувальній») ролі та місці Мінцифри в інституційній системі публічного управління у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Тому вважаємо за необхідне зупинитися на проблемах і перспективах функціонування даного міністерства в межах обраної проблематики дослідження.

Реалізація стратегічних орієнтирів у сфері цифровізації та соціально-економічного розвитку стримується безліччю невирішених проблем. З точки зору науки публічного управління, вони різнохарактерні та зачіпають практично всі конкретні механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання (визначені в роботі в межах першого розділу). Ці механізми функціонують як у системі міжнародного права, так і в підсистемах внутрішньої державно-правової системи. Тому не випадковим є визначення дослідниками проблеми правового (законодавчого та нормативно-правового) забезпечення стратегій розвитку інформаційного суспільства та цифрової держави. З огляду на це обґрунтовуються різні за рівнем доктринальної опрацьованості ініціативи щодо подальшого розвитку правового регулювання у сфері цифрової трансформації, цифрового й

інформаційного простору – від пропозицій щодо розробки Інноваційного кодексу розвитку інформаційного суспільства до Концепції розвитку цифрового законодавства України та Концепції її інформаційного кодексу.

Аналіз статистичних даних щодо стану здійснення правового регулювання у сфері цифровізації в Україні дозволяє стверджувати таке: за період з 1991 р. по 2019 р. було видано 1240 законів України, 722 указів Президента України, 4078 постанов Уряду України, які в тій чи іншій мірі визначають основи розвитку інформатизації. При цьому кількість прийнятих нормативно-правових актів на всіх рівнях системи державного управління за профілем даної сфери ні в якому разі не засвідчує їх досконалість. Навпаки, багато з проаналізованих документів створювалися і використовувалися за принципом «встигнути до терміну відзвітувати». Це тим більш небезпечно, що терміни і показники, як правило, встановлюються за пропозицією самих відомств з метою підтримки свого іміджу і, як результат, приводять до подання доволі не якісних документів, що містять не завжди достовірні показники їх реалізації.

На цьому тлі виявляються та вимагають оперативного вирішення проблеми державно-правового характеру, а саме:

- недостатній рівень координації дій органів державної влади й інститутів розвитку з питань розвитку цифрових технологій;
- відсутність ефективного законодавчого розмежування повноважень деяких інституцій у сфері використання цих технологій;
- нечітке розмежування нормотворчих повноважень між державними органами виконавчої влади при правовому регулюванні питань надання державних послуг в електронній формі на місцевому рівні;
- відсутність адекватного правового механізму визначення юрисдикції в транскордонному віртуальному просторі, який формується мережею Інтернет тощо.

Як зазначає науковець Е. Селест (Університетський коледж Дубліна, Ірландія), сучасне суспільство відчуває новий суспільно-політичний етап

свого розвитку (розбудови) [201]. На цей раз головним каталізатором таких змін виявився вплив цифрових технологій. Останні безпрецедентно розширили можливості людей у реалізації їхніх основних прав. У той же час, цифрові технології зумовили нові джерела загроз цим правам. Наприклад, зросли ризики, що виникають при обробці персональних даних через електронні засоби. Потенційні загрози як для громадян, так і для держав створюють екстраординарне посилення впливу цифрових технологій на соціально-економічний розвиток.

Ураховуючи це деякі вчені наполягають на необхідності розгляду поняття «цифровий конституціоналізм». Так, на думку Е. Селеста, цифровий конституціоналізм розкриває специфіку цього моменту суспільно-політичного розвитку (розбудови). Він вимагає обґрунтування необхідності використання спеціальних державно-правових інструментів для формування «суспільного договору» і в разі доцільності відновлення «конституційної рівноваги». Отже, цифровий конституціоналізм ученим визначено як напрямок сучасного державотворення з відповідним ідеологічним змістом.

На відміну від того, як це розглядають деякі вчені, цифровий конституціоналізм не дає конкретних нормативних відповідей на проблеми цифрової технології. Це, радше, набір принципів і цінностей, з урахуванням яких забезпечуються соціально-економічний розвиток держави та суспільства. Разом із тим державно-правова регламентація на основі зазначених наукових засад розглядається як компонента процесу конституціоналізації цифрового середовища, причому конституційна рівновага характеризується як ідеальний стан, що передбачає відтворене застосування норм права у певному порядку. Він включає два аспекти, які пов'язані з реалізацією основних функцій держави: 1) захист основних прав; 2) балансування повноважень органів влади [там само].

Слід визнати, що концептуальне бачення фундаментальних правових основ щодо подальшого розвитку та систематизації законодавства у сфері цифровізації й інформатизації в Україні не можна вважати в належній мірі

сформованим. Головною причиною цього є відсутність державної доктрини, що з належною мірою інституційного супроводу описує структурно-функціональні характеристики моделі державності, розвитку в її межах цифровізації й особливості функціонування інформаційного простору. Підтвердженням викладеного є дисфункція категорій («цифровий простір», «інформаційне суспільство», «інформаційна держава», «суспільство знань» та ін.), які певною мірою ускладнюють в цьому напрямку розробку та прийняття доктрин і стратегій. Так, відповідно до положень вітчизняної нормативно-правової бази необхідним є створення умов для формування «суспільства знань» [202]. Як впливає з тексту цього положення, «суспільство знань» представляє собою суспільство, в якому переважне значення для розвитку громадянина, економіки і держави мають отримання, збереження, виробництво і поширення достовірної інформації з урахуванням стратегічних національних інтересів, а «інформаційне суспільство» – це суспільство, в якому інформація та рівень її застосування й доступності кардинальним чином впливають на економічні й соціокультурні умови життя громадян. Інформаційне суспільство передбачає взаємний розвиток цифрового суспільства, оскільки в межах першого генерується та надається інформація, а в межах другого – вона збирається, обробляється й аналізується із використанням цифрових технологій. Виходить, що інформаційне суспільство певною мірою збігається в меті функціонування з цифровим суспільством, тому що обидва спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку, що можливий за умови застосування різних засобів (інформаційно-комунікативних, аналітичних, технічних тощо). Хоча з філософської точки зору, ці поняття можуть ототожнюватися через узаємне їх проникнення як категорій вищого порядку.

Наразі в Україні затверджено близько двадцяти програмно-стратегічних актів, що так чи інакше визначають проблеми цифровізації. Проте така значна кількість документів (стратегій, концепцій, прогнозів) практично не узгоджені між собою, вони не кореспондують один з одним за

термінами, за пріоритетами, а головне – не ставлять конкретних відчутних завдань. Що вже казати про внутрішню колізійність, не узгодженість і неточність положень самої лише Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (дет. про це йшлося в роботі вище). Це негативно позначається на підвищенні результативності функціонування системи та механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Рівень цієї результативності в кращому випадку буде залишатися на тій же позиції, а в гіршому – буде й надалі знижуватися.

Вивчення проблем цифровізації системи державної політики і її правового врегулювання є сьогодні актуальним і перспективним предметом дослідження практично для всіх галузей фундаментальної науки. Однак у цих дослідженнях здебільшого визначаються лише окремі приватні проблеми адаптації правової системи до нових цифровим реалій, використання інформаційних технологій тощо. При цьому першооснова правового регулювання – Конституція України – залишається поза увагою розгляду проблем правового забезпечення цифровізації.

Конституція України була прийнята чверть століття тому, коли автори основного закону про стрімкий розвиток цифрових технологій навіть не замислювалися і не закладали в зміст конституційних положень можливості соціально-економічного розвитку в зазначеному напрямку. На цій підставі акцентуємо, що значна кількість нормативно-правових актів й активний нормотворчий процес з питань розвитку та використання цифрових технологій, зростаючий громадський інтерес до даної проблематики обумовлюють необхідність системного критичного аналізу чинного вітчизняного законодавства з метою визначення пріоритетів і напрямків його вдосконалення в умовах розвитку цифрових технологій.

Таким чином, проблема модернізації державно-правового регулювання в умовах розвитку цифрового простору й обумовленої ним трансформації відносин української держави, суспільства і людини набуває виняткової актуальності. Зустрічаються нечисленні наукові публікації, які також

відзначаються фрагментарністю розробок й орієнтацією на локальні напрямки цифровізації (наприклад, електронний уряд, система державних закупівель «Прозоро», захист авторських прав в інформаційно-комунікативній мережі «Інтернет», захист і гарантування свободи слова в цій мережі та ін.). З огляду на це останнім часом активізувався науковий дослідницький інтерес до цієї проблематики, свідченням чого є наукові розробки Л. Грень, О. Громико, О. Карпенка, Ю. Карпенко, К. Лободенко, Г. Ортіної та ін. [29; 54; 64; 86], в яких розглядаються в тій чи іншій мірі інформаційні, організаційні, правові, економічні, освітні та інші аспекти у сфері цифровізації. Разом із тим ситсемного визначення вимагають механізми державної політики у сфері цифровізації саме в напрямку правового регулювання, який забезпечує цифровізація.

Інформаційний і цифровий простір у тому вигляді, як він наразі функціонує й продовжує еволюціонувати, дає підстави наполягати що він не має очевидних і чітких територіальних кордонів. У всякому разі, питання про просторові межі інфосфери та цифросфери, на яку поширюється суверенітет конкретної держави, поки що задовільної характеристики не отримав (дет. про цифровий (інформаційний) простір, що сформувався за кордоном, ідеться в роботі вище).

Варто зупинитися на особливостях використання простору Інтернету, який згідно з поширеною думкою фахівців у сфері ІТ-кордонів не має меж у визначенні. Спочатку сформувався кіберпростір, що в силу своєї специфіки вимагає інших, особливих організаційно-правових засобів впливу, відмінних від тих, що регулюють фізично, географічно певні території. Кіберпростір ставить під сумнів реальність державних кордонів, через які він здатний проникати [204]. Тому Інтернет в його сьогоденському вигляді важко віднести до будь-якої з відомих територій: міжнародної, державної або території зі змішаним статусом. Можна погодитися з науковцями, що до нього найбільше підходить поняття міжнародної території, тобто простору, на яку не поширюється суверенітет якоїсь держави [203]. Проте це можна

зробити на даному етапі розвитку держав з певною умовністю.

Таким чином, віртуальна реальність не збігається з територією держави в її традиційному розумінні, у тому вигляді, як вона інтерпретується в більшості правових документів. Дане питання актуалізувалося через розвиток Інтернету, який зумовив виникнення нового просторового виміру, що не узгоджується з усталеними уявленнями про просторові межі юрисдикції держави й інституційні (організаційно-правові) засоби його забезпечення.

Згідно з Конституцією України її суверенітет поширюється на всю територію. Конституція та закони мають верховенство на всій території України. Вона забезпечує цілісність і недоторканність своєї території. Юридична конструкція суверенітету держави, представлена в Конституції України. Проте новітньою інтенцією для неї є розвиток цифровізації та використання її технологій, що, на наше переконання, має бути враховано та належним чином відображено в Основному законі України. Власне кажучи, інформаційний і цифровий простір не входить до сформованої сфери суверенного функціонування України, визначеної в її Конституції (дія якої поширюється на її територію, внутрішні води і територіальне море, повітряний простір над ними, континентальний шельф і виняткову економічну зону).

Разом з тим, як вважають окремі вчені, дана норма аж ніяк не повинна тлумачитися як самообмеження з боку носія установчої влади у сфері поширення державного суверенітету України, зокрема її фізичними кордонами. Державний суверенітет повинен поширюватися і на ідеальні сегменти національних інформаційних та цифрових просторів, які з'єднані у всесвітню інформаційно-телекомунікаційну мережу Інтернет [206].

У цьому контексті передбачається, що приналежність певної ділянки мережі Інтернет до української державності обумовлена такими юридично-значущими обставинами:

- 1) безпосередня локалізація суверенітету на території країни

формується, змінюються або припиняється за різних факторів, які підлягають нормативному врегулюванню, адже позначаються на виникненні та розвитку суспільних відносин (це можливо, наприклад, через використання елементів мережевої інфраструктури);

2) наявність безпосереднього зв'язку інтернет-правовідносинами. У випадку з доменами «.ua» – за місцем знаходження реєстратури та реєстраторів доменних імен, а також з огляду на поширення наслідків відповідних правовідносин, їх учасників;

3) тяжіння до свого територіально-просторового середовища невизначеного кола осіб (суб'єктів) і об'єктів впливу, включаючи їх наступні види:

– інформаційні посередники (оператори зв'язку, власники сайтів, пошукових машин та ін.) й особи, які розміщують контент, орієнтований переважно на населення певної держави, тобто здебільшого на вітчизняних користувачів мережі Інтернет та / або носіїв інших мов титульних націй і народів, корінних і нечисленних народів та інших етнічних груп, які компактно проживають;

– національна реєстратура, реєстратори й адміністратори доменних імен другого рівня в національних доменах «.ua»;

– засоби віртуальної ідентифікації та індивідуалізації, включаючи доменні імена в національних доменах;

– державні та національні символи, пам'ятки, об'єкти культурної спадщини, географічні назви, історично пам'ятні події та явища, міцно асоціюються і входять в національнокультурного ідентичність держави та її регіонів, а також її місцевих громад і всього багатонаціонального народу держави [198].

З одного боку, територіальна складова розглядається як визначального фактора для «персоніфікації» переважної більшості інтернет-правовідносин, що мають транскордонний характер, з віднесенням їх до тієї чи іншої державної юрисдикції, керуючись загальноприйнятими принципами не

тільки міжнародного публічного, а й міжнародного приватного права, що реалізуються в спірних правовідносинах із конкретною країною; про межі поширення наслідків шкідливої діяльності («доктрина ефектів») тощо. З другого боку, очевидним є положення, що вирішення у сфері цифровізації правового регулювання колізій (наявних, зокрема, у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [90]) неможливо без урахування позитивного закордонного досвіду в цій сфері.

Разом з тим у практиці державного будівництва відомі приклади оперативних і при цьому небезуспішних спроб реалізації проєктів установлення «безумовного суверенітету», що існує в межах кіберпростру, а не в межах реальних кордонів держави. Прикладом існування такого «безумовного суверенітету» може слугувати впроваджений проєкт «Золотий щит» (англ. The Golden Shield Project), що представляє собою систему фільтрації вмісту Інтернету в Китайській Народній Республіці [98]. Розробка даного проєкту була розпочата в 1998 р., а в 2003 році він був введений в експлуатацію по всій території КНР. Ця система включає такі підсистеми, як систему управління безпекою, систему інформування про правопорушення, систему контролю виходу і введення, інформаційну систему моніторингу, систему управління трафіком тощо [там само].

Неоднозначну реакцію громадськості викликає розгляд і прийняття закону про інформацію, інформаційні технології і захист інформації [197]. Одна частина українців цей захід сприйнята як спробу самоізоляції національного сегмента Інтернету та розширення контролю над маршрутизацією вітчизняного трафіку. Так, деякі представники наукової громадськості при цьому зазначають, що основним результатом прийняття проєкту буде дискримінація вітчизняних пошукових систем на цифровому й інформаційному ринку, а також створення максимально сприятливого середовища для шахрайства та інших форм несумлінної й протиправної поведінки [208]. Отже, чинний правовий документ представляє собою певною мірою односторонню, але природну реакцію держави на зростаючі

загрози її національній безпеці в умовах правового вакууму у сфері розмежування цифровізації, інформатизації та інших суміжних сфер.

Очевидно, що аналіз співвідношення параметрів простору держави та цифрового й інформаційного простору також ускладнюється через істотну інституційну (організаційно-правову) невизначеність останнього (дет. про це йшлося в роботі вище). У питаннях вибору і використання адекватних правових засобів регулювання цифрового й інформаційного простору, включаючи його національний сегмент, важко розраховувати на високу результативність односторонніх дій з боку окремих держав.

Інтенсифікація інформаційного обміну та розвиток ІКТ є одним із значних компонентів процесів глобалізації, концентруючи проблему здійснення суверенітету національних держав. Зіткнення суверенітетів в цифровому й інформаційному просторі неминуче. Тому надзвичайно важливим є питання вироблення механізму взаємодії держав у цифровій й інформаційній сферах. Державний суверенітет в цифровому й інформаційному просторі полягає в можливості держави здійснювати його регулювання за допомогою свого національного (внутрішньодержавного) законодавства, що формується з урахуванням міжнародного права щодо регулювання такого простору [168]. Тому розмежування суверенних юрисдикцій правового регулювання у цій сфері має визначальний вплив на рівень міжнародного обміну в такій сфері.

Не випадково в Окинавській хартії глобального інформаційного суспільства зроблено особливий акцент на зусиллях з подолання міжнародної роз'єднаності й ефективній співпраці між усіма її учасниками, дво- і багатосторонньому співробітництві в інтересах створення рамкових умов для розвитку ІТ (п. 15), а також визначені рамкові підходи до розширення міжнародного діалогу у сфері розвитку та зміцнення спроможності країн, що розвиваються, і відіграють конструктивну роль у визначенні цих правил (п.п. 16-19) [135].

Важливим кроком у зміцненні міжнародного співробітництва в

означеній сфері стало підписання в 2009 р. Угоди між Урядами держав-членів Шанхайської організації співробітництва про співпрацю у сфері забезпечення міжнародної інформаційної безпеки [98]. В Угоді в числі основних загроз у сфері забезпечення міжнародної інформаційної безпеки вказані такі:

- 1) розробка і застосування інформаційної зброї, підготовка і ведення інформаційної війни;
- 2) інформаційний тероризм;
- 3) інформаційна злочинність;
- 4) використання домінуючого становища в інформаційному просторі на шкоду інтересам і безпеці інших держав;
- 5) поширення інформації, що завдає шкоди суспільно-політичній і соціально-економічній системам, духовному та культурному середовищу інших держав;
- 6) загрози безпечному, стабільному функціонуванню глобальних і національних інформаційних інфраструктур, що мають природний та (або) техногенний характер (ст. 2).

Виходячи з викладеного в ст. 3 Угоди визначено основні напрямки співпраці у сфері забезпечення інформаційної безпеки:

- 1) визначення, узгодження та здійснення необхідних спільних заходів у сфері забезпечення міжнародної інформаційної безпеки;
- 2) створення системи моніторингу та спільного реагування на виникаючі в цій сфері загрози;
- 3) вироблення спільних заходів щодо розвитку норм міжнародного права у сфері обмеження поширення й застосування інформаційної зброї, що створює загрози обороноздатності, національної та громадської безпеки;
- 4) протидія загрозам використання інформаційно-комунікативних технологій у терористичних цілях;
- 5) протидія інформаційній злочинності;
- 6) проведення необхідних для цілей цієї Угоди експертиз, досліджень і

оцінок у сфері забезпечення інформаційної безпеки;

7) сприяння з безпечного, стабільного функціонування та інтернаціоналізації управління глобальною мережею Інтернет;

8) забезпечення інформаційної безпеки критично важливих структур держав-сторін;

9) розробка й здійснення спільних заходів щодо підвищення рівня довіри, що сприяють забезпеченню міжнародної інформаційної безпеки;

10) розробка та здійснення узгодженої політики й організаційно-технічних процедур щодо реалізації можливостей використання електронного цифрового підпису та захисту інформації при транскордонному інформаційному обміні;

11) обмін інформацією про законодавство держав-сторін з питань забезпечення інформаційної безпеки;

12) удосконалення міжнародно-правової бази та механізмів співпраці сторін у напрямку забезпеченні міжнародної інформаційної безпеки;

13) створення умов для взаємодії компетентних органів держав-сторін з метою реалізації цієї Угоди;

14) взаємодія в рамках міжнародних організацій і форумів з проблем забезпечення міжнародної інформаційної безпеки;

15) обмін досвідом, підготовка фахівців, проведення робочих зустрічей, конференцій, семінарів та інших форумів уповноважених представників і експертів-сторін в галузі інформаційної безпеки;

16) обмін інформацією з питань, пов'язаних зі здійсненням співробітництва за вищевказаними основними напрямками.

Крім того, визначені й узгоджені загальні принципи співробітництва (ст. 4) [там само].

Безумовно, якість міжнародного діалогу вирішальним чином залежить від ступеня спрямованості на нього самих держав. З боку нашої держави відносно цих проблем проводиться відкрита і послідовна політика, що передбачає діяльну співпрацю з міжнародними інституціями. Відзначимо, що

досягненню цієї мети сприятиме участь України у вирішенні таких завдань:

а) формування системи міжнародної інформаційної безпеки на двосторонньому, багатосторонньому, регіональному та глобальному рівнях;

б) створення умов, що забезпечують зниження ризику використання інформаційних і комунікативних (цифрових) технологій для здійснення ворожих дій і актів агресії, спрямованих на дискредитацію суверенітету, порушення територіальної цілісності держав і становлять загрозу міжнародному миру, безпеці й стратегічній стабільності;

в) формування механізмів міжнародного співробітництва у сфері протидії загрозам використання інформаційних та комунікативних (цифрових) технологій у терористичних цілях;

г) створення умов для протидії загрозам використання інформаційних та комунікативних (цифрових) технологій в екстремістських цілях, у тому числі з метою втручання у внутрішні справи суверенних держав;

д) підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності, пов'язаної з використанням інформаційних і комунікативних (цифрових) технологій;

е) створення умов для забезпечення технологічного суверенітету держав у сфері інформаційних і комунікативних (цифрових) технологій, а також подолання інформаційної нерівності між розвиненими державами та країнами, що розвиваються (п. 10).

Основними напрямками державної політики України, пов'язаної з вирішенням завдань щодо формування системи міжнародної інформаційної та цифрової безпеки на двосторонньому, багатосторонньому, регіональному і глобальному рівнях, є такі:

а) створення умов для просування на міжнародній арені української ініціативи в необхідності розробки та прийняття державами-членами Організації Об'єднаних Націй Конвенції про забезпечення міжнародної інформаційної безпеки;

б) сприяння закріпленню українських ініціатив у сфері формування

системи міжнародної інформаційної безпеки в підсумкових документах, виданих за результатами роботи Групи урядових експертів Організації Об'єднаних Націй щодо досягнення у сфері інформатизації і телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки, а також сприяння виробленню під егідою Організації Об'єднаних Націй правил поведінки в галузі забезпечення міжнародної інформаційної та цифрової безпеки, що відповідають національним інтересам України;

в) проведення на регулярній основі двосторонніх і багатосторонніх експертних консультацій, узгодження позицій та планів дій з державами-членами Шанхайської організації співробітництва, державами учасниками Співдружності Незалежних Держав, державами-членами Організації Договору про колективну безпеку, державами-учасниками БРІКС, країнами-членами Азіатсько-тихоокеанського економічного співробітництва, країнами-членами «G-7», та іншими державами й міжнародними структурами у сфері міжнародної інформаційної та цифрової безпеки;

г) просування на міжнародній арені української ініціативи в інтернаціоналізації управління інформаційно-телекомунікаційної мережею «Інтернет» і збільшення в цьому контексті ролі Міжнародного союзу електрозв'язку;

д) підвищення інституціональної співпраці;

е) створення механізму участі українського експертного співтовариства в удосконаленні аналітичного й науково-методичного забезпечення просування вітчизняних ініціатив у сфері формування системи міжнародної інформаційної безпеки;

ж) створення умов для укладення між Україною та іноземними державами міжнародних договорів про співпрацю у сфері забезпечення міжнародної інформаційної та цифрової безпеки;

з) посилення взаємодії в рамках Угоди між урядами держав-членів Шанхайської організації співпраці про співпрацю у сфері забезпечення міжнародної інформаційної та цифрової безпеки, а також сприяння

розширенню складу учасників зазначеної Угоди;

і) використання наукового, дослідницького й експертного потенціалу Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій для просування українських ініціатив у сфері формування системи міжнародної інформаційної безпеки.

Реалізація вищевизначених заходів вимагає організаційно-штатного зміцнення структурних підрозділів центральних органів виконавчої влади (насамперед, Мінцифри), які беруть участь у формуванні та реалізації державної політики України у сфері цифровізації, а також удосконалення координації діяльності місцевих органів виконавчої влади в даній сфері (див. рис. 2.1). Уважаємо, що саме цим аспектам має бути приділено більшу увагу, і вони потребують окремого розгляду.

Висновки до 2 розділу

1. Зважаючи на інтеграційні прагнення України, досліджено форми реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання за кордоном, а саме: у країнах-членах Європейського Союзу (ЄС) та Організації економічного та соціального розвитку (ОЕСР). Це здійснено на основі аналізу стану реалізації правотворчості, правозастосування, правозахисту та правової освіти з позиції визначення тенденцій розвитку цифрової інтеграції й формування єдиних цифрових просторів. Крім того, виявлено відмінні ознаки державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в ЄС і ОЕСР, зокрема, дієва регуляторна політика, створення єдиних цифрових платформ і єдиного цифрового (інформаційного) простору, налагодження інституційної співпраці, впровадження етичних засад і державно-приватного партнерства та ін.

Установлено, що у 2020 році в Україні схвалена Концепція розвитку штучного інтелекту (на період до 2030 року). Вона містить вимоги щодо

врахування насамперед таких рекомендацій міжнародних інституцій в означеній сфері: 1) Рекомендації щодо штучного інтелекту, надані ОЕСР у 2019 р. (OECD/LEGAL/0449); 2) Етичні стандарти, визначені в Рекомендаціях CM/Rec(2020)1, схвалених у 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів ЄС щодо впливу алгоритмічних систем на права людини та законодавство України тощо. З'ясовано, що на вітчизняних теренах урахування також вимагають положення, що визначені й в інших правових документах у сфері цифровізації правового регулювання, що прийняті ЄС, ОЕСР та іншими міжнародними інституціями. Особлива увага серед цих правових документів звернута на таких: 1) Типовому законі про електронну (цифрову) торгівлю, прийнятому ЮНСІТРАЛ у 1996 р.; 2) Стратегії Єдиного цифрового ринку (простору) ЄС, прийнятій Єврокомісією у 2015 р.; 3) Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи № CM/Rec (2016)5, схвалених Радою Європи, які визначають засади свободи в Інтернеті; 4) Канкунській декларації в сфері цифрової економіки, прийнята в ОЕСР у 2016 р. та ін.

Крім того, виявлено, що цифрова інтеграція ЄС передбачає три «стовпи» (напрямки) політики та відповідного правового регулювання, а саме: 1) забезпечення якісного онлайн-доступу до цифрових послуг і товарів; 2) формування цифрового й інституційного середовища, необхідного для розвитку цифрових послуг і цифрових мереж; 3) розвиток цифровізації як драйвера зростання єдиної європейської економіки й соціальної сфери.

2. Аналіз стану функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації в Україні, зокрема Концепції розвитку штучного інтелекту, дає змогу стверджувати про наявність низки проблем у цій сфері, а саме: 1) неузгодженості вітчизняного понятійно-категоріального апарату із міжнародним (у цій Концепції міститься визначення понять «штучний інтелект» і «галузь штучного інтелекту», але поза увагою залишаються терміноконструкції «цифрова трансформація», «цифрова економіка», «цифровий простір» і «цифрова платформа», що розглядаються в

міжнародних правових документах); 2) неточності понятійно-категоріального апарату, наявні в даній Концепції, зокрема «сфера» або «галузь» штучного інтелекту, «публічне управління» і «державна політика у сфері правового регулювання галузі штучного інтелекту»; 3) безсистемність у визначенні принципів, проблем і напрямків використання штучного інтелекту в цій Концепції, а подекуди їхня надмірна деталізація; 4) відсутність належної прогностичної оцінки щодо впливу Концепції на ключові інтереси заінтересованих сторін (поза увагою її розробників залишилися кількісні критерії оцінювання, хоча серед сфер використання штучного інтелекту виокремлені економіка, освіта, наука тощо, які вимагають не тільки якісної характеристики, а й кількісної); 5) недосконалість реалізації механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, що зумовлено відсутністю визначення в аналізованій Концепції таких правових засобів і технологій, як правовий моніторинг, цифровізація юридичних фактів (оскільки недостатньо лише вказати необхідність вирішення певної проблеми, не розкриваючи його механізмів); 6) декларативність положень вищезазначеної Концепції, що стосуються реалізації державно-приватного партнерства, регуляторної політики тощо. На цій підставі обґрунтовується необхідність удосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні із застосуванням системного підходу.

3. Зважаючи на це й ураховуючи встановлені зобов'язання України й інтеграційні прагнення, уточнені напрями й етапи гармонізації її інформаційного законодавства та держав-членів ЄС і ОЕСР. Щодо напрямів гармонізації, то серед них визначені такі: 1) регуляторна політика; 2) інформаційна безпека; 3) регулювання доменного простору; 4) захист критичної інформаційної інфраструктури; 5) реалізація принципу технологічної нейтральності; 6) державно-приватне партнерство та ін. Крім того, обґрунтовано загальний алгоритм послідовного (циклічного) розвитку інтеграції (гармонізації) правового регулювання, що охоплює чотири етапи і

передбачає забезпечення конкуренції національних правових режимів у сфері цифровізації України та країн-членів ОЕСР.

Акцентовано на необхідності забезпечення розвитку інформаційних (цифрових) технологій у межах формування єдиного цифрового простору в Україні. Дані пропозиції направлені на інформаційно-правове забезпечення створення єдиного цифрового простору із державами-членами ЄС і ОЕСР, яке за своєю суттю також є нормативним та інструментально-процедурним елементом інституціональних механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання України. Конкретизовано будову комплексного інституціонального механізму державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Наполягається, що вдосконалення такої політики є пріоритетним напрямком діяльності Міністерства цифрової трансформації України. У цьому контексті важливим визнано вирішення Мінцифрою проблем, пов'язаних із використанням штучного інтелекту в державній політиці та правовому регулюванні. Такі проблеми зумовлені невизначеністю робототехніки як суб'єкта правовідносин, крипто валюти як об'єкта правовідносин, а смарт-контрактів як правовідносин із чітким змістом.

Матеріали цього розділу опубліковано в таких наукових працях [74; 75; 99].

РОЗДІЛ III

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Обґрунтування інтеграційної моделі розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Упровадження інформаційно-комунікативних технологій і розвиток елементів цифрового суспільства розглядається в більшості країн сучасного світу як одне з пріоритетних стратегічних завдань та загальнонаціональних пріоритетів [195]. З даним твердженням не можна не погодитися, акцентуючи при цьому, що цифровізація та її трансформація є одним з пріоритетних завдань України. Цифрові технології, а також пов'язана з ними діяльність публічного (суспільно-політичного) і приватного секторів утворюють цифрову сферу сучасного соціуму та держави, від якої в суачсних умовах визначальним чином залежить його економічний та інноваційний потенціал, а також соціальний прогрес, ефективність державного управління, здійснення демократичних процедур, розвиток освіти, рівень соціально-економічного розвитку, стан національної безпеки й обороноздатності та ін.

Відставання країни в темпах зростання товарів і послуг, вироблених і що надаються за допомогою ІКТ (так званий, цифровий розрив), автоматично викликає її відставання й у інших галузях. І навпаки, динамічний, сталий розвиток цифрової сфери в країні, за допомогою цифровізації та цифрової трансформації є фундаментальною підставою підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародній арені, а також якості життя власних громадян, що досягається багато в чому за рахунок зростання різноманітності й обсягів надання їм як традиційних, так і нових послуг із використанням сучасних цифрових технологій [133].

Таким чином, у світі сформувалася нова реальність, яка спонукає уряди всіх країн до проведення державної політики в напрямку забезпечення функціонування системної цифрової економіки за допомогою цифрової трансформації. Ця політика передбачає вдосконалення відповідних галузей національного законодавства, розробку та реалізацію масштабних державних стратегій, проєктів і програм. Безумовно, наразі й у найближчій перспективі основними пріоритетами державної політики України є забезпечення пов'язаних із розвитком цифрової економіки, забезпечення міжнародних конкурентних переваг нашої країни (як центрально та східно європейського регіонального лідера) і оптимізація внутрішнього розвитку.

Разом із тим навіть побіжне порівняння різних моделей і стратегій розвитку цифрового суспільства, що склалися в даний час у світі, дозволяє констатувати значну варіативність у концептуальних підходах, пріоритетах, механізмах і шляхах їхньої реалізації. При цьому ефективність їхнього застосування значною мірою залежить від того, в якій культурно-цивілізаційному середовищі, регіоні або навіть країні реалізується та чи інша стратегія (див. підрозділ 2.1 цієї роботи). Власне кажучи, універсальних моделей управління державою за допомогою механізмів цифрової трансформації наразі немає, і вони у свою чергу визначаються наявним інституціональним середовищем [98; 141; 196].

Слід підкреслити, що навіть у межах досить сталого інституційно однорідного Європейського Союзу можна виділити кілька дуже успішних, але різних моделей розвитку цифрової економіки та державного управління:

- скандинавську;
- центральноєвропейську (ФРН);
- західноєвропейську (Швейцарія, Нідерланди) [177].

Крім того, до виходу Великої Британії зі складу ЄС ще виокремлювати також острівну модель розвитку цифрової економіки та державного управління [178].

Таким чином, хоча Україна на даному етапі розвитку цифрової

економіки визначила свій зовнішньополітичний курс спочатку на інтеграцію (у 2019 р.) і згодом на цифровізацію всіх галузей суспільства (у 2020 р.), включаючи систему державного управління, нашій державі доведеться шукати власний шлях цифрової трансформації, орієнтуючись при цьому на стандарти й цілі світових масштабів цифрової економіки. Аналіз і творче використання відповідного позитивного досвіду зарубіжних країн є необхідними для нашої держави на цьому шляху. Адже зазначимо, що цифрова економіка динамічно набирає нові обороти, а саме: обсяг її становить, за останніми даними, близько 3 трлн доларів США в міжнародних масштабах [133]. Даний показник складає понад третину загальної капіталізації найбільших підприємств у всьому світі, а також перевищує суму ВВП, наприклад, Великобританії, і взагалі є значною сумою капіталу, яка відображає досягнення цифрової економіки всього лише за чверть століття. Цифровізація економіки набула більш широкого впливу внаслідок поширення використання Інтернету, який проникає в усі суспільні процеси (див. підрозділ 2.3 цієї роботи).

Загалом цифрова економіка – це не тільки ті відносини, які опосередковуються із використанням Інтернету, стільникового зв'язку, ІКТ. Використання всього спектру функцій цифрових технологій у такий спосіб впливає на економіку країни, а саме: спрощуються господарські відносини; розвивається інституційна взаємодія; прискорюється хід укладення та виконання різних угод (кредиту, оренди, купівлі-продажу, сплати податків, розрахунків тощо); усуваються перепони на шляху до доступу на ринки, завдяки чому зникають просторові обмеження й створюються альтернативні комерційні майданчики співпраці; надаються конкурентні переваги підприємствам незалежно від їх розмірів; з'являється можливість створення ефекту масштабу і реалізації його позитивної віддачі при зниженні витрат [156].

Цифрові технології та їх використання у всіх сферах життєдіяльності суспільства дозволяють створити нові бізнес- та управлінські-практики, які

відображаються в появі гіг-економіки, фрілансерства, краудфандінга, краудінвестінга, краудсорсингу, краудкастінга, краудлендінга та ін. нових видів послуг [68]. Проявом розвитку новітніх технологій є стрімке зростання кількості інтерактивних взаємодій, які по суті своїй носять сервісний характер [там само].

Існуючі види господарської діяльності знаходяться на різних етапах перетворень, зумовлених цифровими технологіями. Те як суспільство опановує цифрові технології, свідчить про фундаментальне зрушення та поглиблення процесів цифрової трансформації, що проявляється в такому:

- у все більшій орієнтації цифрових технологій на виробничі види діяльності, а не тільки на сферу розваг (таким чином, відбувається перехід від розвитку, власне, сфери послуг до сервісізації традиційних видів господарської діяльності);

- у переході від використання цифрових технологій для накопичення ретроспективних даних в он-лайнному не тільки бізнес-орієнтованому середовищі, але й управлінсько-структурованому, покликаному підвищити рівень життя громадян;

- під час оцифровування окремих сфер і повсюдності впровадження в їх межах цифрових технологій [138].

За оцінками аналітиків, кожен долар, інвестований у цифрову інфраструктуру, принесе додатково 5 доларів в ВВП до 2025 року. Оцифровка інформації зробила управлінську діяльність, вибудовану на бізнес-ідеї цифровізації, значно успішнішою, але й більш вразливою. Оскільки й сама цифрова економіка нерівномірно розвивається у світовому господарському середовищі. В окремих національних економіках з різною швидкістю, але неминуче змінюються процеси, пов'язані з працею, трудовими відносинами, зайнятістю тощо. У країнах з розвиненою економікою і в галузях, які легко піддаються автоматизації, за останні 20 років скоротилася частка працівників середньої кваліфікації [174; 186].

У 2015 році вперше був розрахований Digital Economy and Society Index

(DESI) з метою виявлення напрямків пріоритетних інвестицій у створенні цифрового ринку та сприяння країнам-членам ЄС у поліпшенні цифрової продуктивності [152; 162]. Цей індекс складається з п'яти субіндексів, які вимірюють розвиток:

- 1) інфраструктури можливості підключення до широкополосного Інтернету;
- 2) ультраструктури розвитку людського капіталу;
- 3) використання Інтернету;
- 4) інтегрованості цифрових технологій у бізнес;
- 5) охоплення цифровими технологіями публічного сектора.

Підкреслимо, що роль цифрових змін, яка оцінюється субіндексами, неоднакова в досягненні цифровий продуктивності, тому вимірюється з урахуванням коефіцієнта вагомості кожного з них за абсолютними показниками і темпам їх змін. Так, за допомогою використання даних субіндексів для кожної держави було виділено чотири групи країн. До групи країн з найсучаснішою цифровою економікою в ЄС за цим індексом віднесені Данія, Фінляндія, Швеція і Нідерланди, до групи з низькими результатами – Румунія, Болгарія, Греція і Італія. У 2016 році найбільші темпи змін (більше 0,04 у порівнянні із середнім значенням на рівні 0,028) продемонстрували Словаччина та Словенія. У Португалії, Латвії та Німеччині спостерігалось невелике зростання (нижче 0,02) [164; 172].

Аналіз даних, отриманих під час дослідження, свідчить, що хоча європейські країни займають високі місця в аналогічних світових рейтингах, але вони поки що поступаються Японії, Південній Кореї та США. Це засвідчують результати досліджень, проведені компанією Huawei. Вона оцінює глобальний індекс мережевого взаємодії (Global Connectivity Index, GCI), і відзначає зростання цього індексу саме в Японії, Південній Кореї та США [177].

Новелізація найсучасніших процесів у провідних країнах дозволяє визначити формування національних моделей цифрової економіки у

світовому масштабі, а саме:

- 1) «Індустрія 4.0» – у Німеччині;
- 2) «Промисловий інтернет» – у США;
- 3) «Всеохоплююче суспільство» (ubiquitous society) – у Японії [177].

При цьому ключовою умовою цифровізації національного господарства у світі є формування внутрішнього попиту на цифрові технології та використання їх громадянами, бізнесом, галузями економіки і, що важливо, державою. Серед значної кількості ІКТ, що визначають цей процес, особливе місце займає модель цифрової державної політики, ефективність упровадження якої залежить від низки чинників: політичних, соціальних, економічних, інформаційних, науково-методичних, організаційних, нормативно-правових тощо. Без урахування цих факторів, визначення їх пріоритетності, взаємозв'язків неможливе формування науково обґрунтованої моделі державної політики у сфері цифровізації загалом і правового регулювання зокрема, а також здійснення державного управління з реалізації цифрової трансформації й розвитку цифрової економіки в нашій країні.

Зазначене вище обумовлює актуальність завдання, що стоїть перед Україною, і передбачає створення *поліфункціональної моделі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання*, яка повинна повноцінно відповідати (зауважимо, не перешкоджати) цифровізації і цифровій трансформації всіх суспільних процесів на шляху формування цифрової економіки (рис. 3.1). До основних внутрішніх проблем щодо впровадження подібної *цифрової моделі державного управління* в Україні необхідно, на нашу думку, віднести такі: 1) відсутність офіційно, належно визначеного категорійнопонятійного апарату; 2) недосконалість нормативно-правового, інформаційно-аналітичного, науково-методичного, фінансового, організаційно-технічного, кадрового забезпечення тощо.

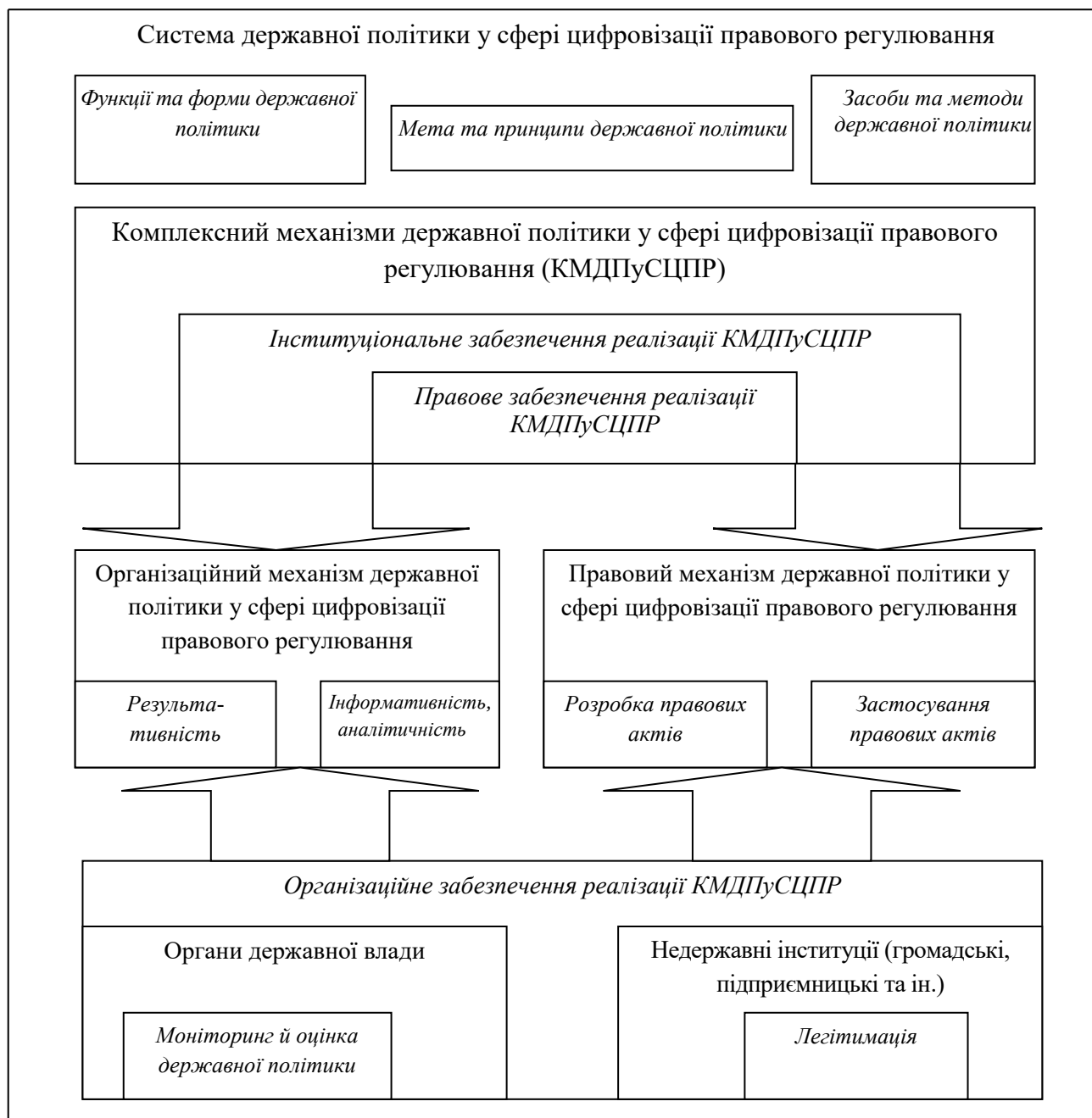

Рис. 3.1. Інтеграційна модель розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Джерело: авторська розробка

Для оцінки стану впровадження запропонованої моделі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання та виявлення тенденцій щодо розвитку цифрової трансформації суспільства в цілому по Україні, перш за все, технічної і технологічної складової, необхідна інтегрована система показників й індикаторів. Уважаємо, що вона може бути

заснована на:

- 1) даних державного статистичного обліку;
- 2) результатах спеціальних емпіричних досліджень ринку інформаційно-комунікативних і цифрових технологій, проведених вітчизняними і закордонними компаніями;
- 3) обліку рейтингових оцінок таких міжнародних організацій, як ООН, ЄС, Світовий Банк, ITU, ОЕСР та ін.

Крім системи показників й індикаторів, повинні бути:

- розроблені і впроваджені методики моніторингу, аналізу та прогнозування ситуації в цій сфері в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі;
- виділені відповідні ресурси на здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення та певна сукупність джерел і користувачів інформації;
- установлені регламенти їх взаємодії і вимоги до інформації, тобто повинна бути створена система інформаційно-аналітичного забезпечення процесу цифрової трансформації соціально-економічних систем всіх рівнів.

На даному етапі цифровізації структур господарювання й управління України така інтеграційна модель державної політики не сформована, що вкрай негативно впливає на ефективність державного управління сферами суспільного життя країни, які реалізуються практично в умовах відсутності зворотного зв'язку та базуються в основному на неточних, неповних і суперечливих статистичних даних, інтуїтивних уявленнях й попередньому досвіді осіб, які приймають стратегічні рішення.

Найбільш раціональним представляється підхід, заснований на застосуванні порівняльного аналізу для сукупності існуючих моделей індикаторів, визначення відповідно до обраного критерію кращої, а також її уточнення з метою максимального врахування особливостей розвитку цифровізації в Україні. В якості інтегрованої характеристики рівня розвитку цифрового суспільства або його структурних елементів використовуються

композитні ІКТ-індекси (е-індекси), побудовані на базі наборів ІКТ-індикаторов, при цьому набір індикаторів і методика побудови індексу в значній мірі залежать від обраних пріоритетів. У світі існує більше двадцяти міжнародних е-індексів, але найбільш вживаними вважаються відображені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Найбільш поширені міжнародні композитні ІКТ-Індекси

№ з/п	Назва індексу (англ.)	Назва індексу (укр.)	Розробник	Рік розробки
1	Digital Opportunity Index, DOI	Індекс цифрової здатності або цифрової перспективи	ITU у межах WPIIS	2015
2	Digital Access Index, DAI	Індекс цифрового доступу	ITU	2015
3	Information Society Index, ISI	Індекс інформаційного суспільства	Компанія IDC	2005
4	Networked Readiness Index	Індекс Гарвардської методики оцінювання мережевого світу	Гарвардська школа	3 1990

Джерело: складено на підставі [178; 210]

Для підвищення достовірності, точності та надійності даних доцільно здійснити їх об'єднання з різних джерел і забезпечити надання користувачам відповідно до їх положень до якості відповідної інформації. З цією метою необхідно координувати зусилля різних суб'єктів, причетних до вирішення даної проблеми.

В умовах функціонування всіх цифрових систем, які здійснюють діяльність у рамках економіки України з метою підвищення якості життя населення та рівня конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу в умовах

формування світової цифрової економіки, урядом нашої країни має бути сформована відповідальна комісія з використання інформаційних технологій, а також функціональна підкомісія щодо цифрової економіки. Крім того, слід розробити дорожню карту розвитку механізмів структури цифрової економіки, яка повинна бути узгоджена зі стратегією забезпечення сталого розвитку України на період до 2030-2035 рр.

Дотримуючись думки вчених, можна стверджувати, що наша держава на даному етапі цифровізації переживає значну цифрову трансформацію в усіх сферах функціонування соціально-економічних систем. Стратегічно планований економічний ефект оцінюється до 0,4-0,9% ВВП на рік за окремими напрямками цифровізації і цифровий трансформації в Україні [99].

Однак наявний один із важливих напрямків цифровізації в Україні, який вимагає створення єдиного інформаційного простору для всіх її господарюючих суб'єктів і суб'єктів управління. Уважаємо, що даний підхід дозволить підвищити ефективність державного управління на всіх рівнях. Потреба в подоланні низки негативних тенденцій і необхідність вирішення низки проблем, що перешкоджають становленню України як цифрової держави, вимагає проведення реформ у першу чергу в сфері державного управління. У цьому контексті безумовної актуальності набувають питання дослідження моделей державного управління, що склалися в різних країнах світу, що дасть можливість порівняти основні цифрові параметри вітчизняних і зарубіжних органів влади, дозволить поставити питання про наближення державного управління в Україні до кращих світових практик. При цьому під моделлю державної політики у сфері цифровізації правового регулювання розуміється теоретично вибудована цілісна сукупність уявлень про те, як виглядає (або як повинна виглядати) система державного управління, її структура і принципи функціонування, як вона взаємодіє з іншими публічними інституціями, як адаптується до змін у зовнішньому середовищі тощо.

Інтеграційна модель державної політики у сфері цифровізації

правового регулювання в Україні повинна відповідати вимогам конкретних періодів побудови інформаційного суспільства та цифрової економіки. На дихотмічність і взаємозалежність цих трьох аспектів (цифрова система державного управління – цифрова економіка – інформаційне суспільство) ми звертаємо увагу наскрізно по всій дослідницькій роботі. Зважаючи на ці аспекти, вважаємо, що для побудови такої моделі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання необхідна реалізація таких заходів:

- визначити фази (етапи) розвитку цифрової економіки;
- визначити, які показники (індикатори) розвитку (стану) цифрової економіки відповідають певним фазам й етапам;
- розробити перелік найважливіших заходів цифровізації і цифровий трансформації в різних напрямках діяльності для досягнення необхідних показників;
- ввести адекватну структуру органів державного управління України, яка в змозі забезпечити реалізацію цих заходів.

На наш погляд, структура моделі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні повинна включати таке:

- складові системи державного управління цифровою економікою (органи влади, структурних підрозділів та ін.);
- функції та завдання органів влади, певну нормативно-правову базу;
- складові цифрової інфраструктури держави;
- показники (індикатори) розвитку (стану) цифрової економіки.

Порівняльний аналіз моделей державного управління в різних країнах свідчить про те, що інститути та механізми державної влади країн Європи, США, Японії та інших країн обумовлені різним історичним, економічним, політичним і культурним досвідом [125]. У кожній з моделей функціональність органів державного управління підтримує необхідний рівень регулювання соціально-економічних процесів і забезпечує стабільне суспільний розвиток. Серед основних факторів, що впливають на процес інформатизації державного управління цифровою трансформацією

суспільства в зарубіжних країнах, можна виділити:

- особливості ринкової економіки, які виражаються в стимулюванні свободи підприємництва, вільного руху робочої сили, конкурентності ринку праці;

- розвиток громадянського суспільства та соціального партнерства в цифровому середовищі;

- децентралізацію влади та проведення ефективної структурної й регіональної політики для поліпшення соціально-економічних умов життя громадян;

- реалізацію соціально значущих проєктів, що сприяють дотриманню принципів соціальної рівності та справедливості під час розвитку цифровізації [16].

У значній мірі особливості цифрових моделей державної політики пов'язані з характером соціально-економічних відносин. Сьогодні існують кілька моделей з різними варіантами співвідношення держави та ринкових відносин у сфері цифровізації:

- 1) у моделі США превалюють конкуренція та ринкові методи, а державне втручання здійснюється в рамках ліберальної ідеології;

- 2) у соціально-ринковій моделі (країни ЄС) держава відіграє активну роль у забезпеченні добробуту громадян, пом'якшенні наслідків економічних ризиків, але вартість соціальних програм досить висока, що призводить до зростання податків, появи проблем на ринку праці;

- 3) у моделі державного капіталізму (Китай) держава займає активну економічну позицію, бере участь в управлінні багатьох приватних компаній, в контролі над основними галузями економіки, банківській сфері, ЗМІ. Це дає можливість контролювати темпи розвитку економіки, значною мірою впливаючи на перерозподіл суспільних благ [133].

Латентними представниками цифрової епохи можна назвати такі країни з модернізованою системою державного управління відповідно до вимог цифрової економіки, як Великобританія і Канада. Так, у результаті

ефективного впровадження електронного урядування в Канаді надання послуг, розрахункових операцій і взаємодія з громадянами та представниками бізнесу (наприклад, реєстрація нових підприємців, отримання водійських прав, ліцензій на рибальство і полювання, оплати штрафів за неправильну парковку та ін.) стали здійснюватися в електронному вигляді через електронні кіоски або Інтернет. Такий спосіб надання послуг користується попитом у 95% канадців. При цьому позиція уряду Канади полягає в тому, що надання послуг через електронні засоби зв'язку має доповнювати, а не замінювати інші засоби суспільно-політичної комунікації [99; 133].

Завдяки використанню електронного уряду в Канаді стала тіснішою співпраця з надання послуг між державним рівнем влади і владою провінцій. Діяльність уряду Канади стала більш відкритою та прозорою для громадян, адже будь-хто може отримати можливість ознайомитися зі звітами та планами будь-якого канадського державного органу на його офіційному сайті. Електронне урядування дозволило канадцям брати активнішу участь у державних справах і контролювати дії уряду, а тому істотно сприяло розвитку громадянського суспільства.

У перше десятиліття нового тисячоліття державне управління у Великобританії продовжувало розвиватися в рамках, визначених ще у часи М. Тетчер, і на основі моделі цінностей і норм, якими державні службовці повинні керуватися в поточній діяльності. У країні розроблена програма модернізації уряду. Особливе значення в модернізації уряду отримала одна з її складових – програма робіт зі створення системи електронних державних послуг у Великобританії «Електронні громадяни, електронний бізнес, електронний уряд». У контексті державного управління та структурування даної системи розроблена стратегічна концепція надання публічних послуг в інформаційну (цифрову) епоху [99].

Урядова стратегія Великобританії передбачає розвиток і використання всіх електронних видів сервісу. Це означає, що послуги можуть надаватися

через Інтернет, мобільний зв'язок, цифрове телебачення, центри обслуговування та ін. Це дозволяє звернути увагу на значні досягнення щодо створення у Великобританії системи «Електронний уряд» (E-government), що дозволило їй стати одним зі лідерів серед інших європейських країн в цьому напрямку. Мета масштабної програми модернізації та реконструкції державного управління з використанням інформаційних технологій полягає в тому, щоб проєкти «Електронного уряду» не тільки включали надання інформації громадянам, а й сприяли підвищенню ефективності й оперативності роботи державного апарату загалом. У Великобританії досить успішно вирішується завдання щодо отримання громадянами всіх державних послуг у режимі он-лайн. Розвивається також система сплати податків через Інтернет, створюються сучасні інформаційні портали для населення та ін. [51].

Що стосується досвіду вітчизняних аналітиків щодо розробок систем цифрового управління в різних сферах суспільного життя та бізнесу, а також на рівні держави, то варто відзначити, що частіше за все ключова проблематика питання складається в неправильному трактуванні системи «цифрового управління». Дана оновлена структура моделі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання повинна не являти собою автоматизацію існуючих процесів, а відображати суть революційного реінжинірингу в системі менеджменту. Подібна модернізація передбачає повноцінне формування нової моделі, де основою виступає цифрова платформа. Безумовно, методологія взаємодії учасників у рамках цієї платформи істотно відрізняється від тих, що притаманні традиційним бізнес-моделям. Крім цього, підвищується рівень значущості аутсорсингу з метою поповнення непрофільних або непродуктивних процесів (про аутсорсинг дет. див. наукові роботи О. Євсюкова, Ю. Лях та ін. [44; 68]).

На підставі аналізу публікацій з даної проблематики можемо стверджувати, що під *цілісною цифровою платформою* варто розуміти не систему аналізу, а інтелектуальну структурну одиницю, функція якої полягає

в управлінні кожним суб'єктом (актором) або елементом механізму більш глобальної системи за допомогою керівництва принципами, які закладаються із самого початку та передбачають упровадження моделі мережевого менеджменту, що має ряд переваг з огляду на скорочення рівнів ієрархії системи управління, а також збільшення швидкості протікання всіх процесів в її межах.

У сучасних умовах Україна тільки стала на шлях цифрової трансформації відповідно до вимог цифрової економіки. Проте більшість сфер уже наближаються до світових стандартів цифрового управління, тому необхідною є розробка комплексної моделі державної політики у сфері цифрової трансформації всіх сфер суспільного життя загалом і цифровізації правового регулювання зокрема. Вітчизняні публічні інституції лише починають адаптувати власний діяльність до сучасних умов цифровізації, подекуди існують повноцінні апробовані інформаційні системи менеджменту, які побудовані на базисі розробки «Індустрії 4.0». Разом із тим серед цих систем бракує тих, що сформовані з урахуванням довгострокової загальнодержавної стратегії та програми сталого розвитку України, які б визначали заходи забезпечення функціонування насамперед цифрової економіки, хоча б до 2035 р. Відтак, актуальним завданням нашої держави є розробка та прийняття такої стратегії та програми її сталого розвитку. Саме ці правові документи покликані підвищити результативність реалізації державної політики та цифровізації її правового регулювання.

Аналіз параметрів стандартної цифрової платформи за кордоном дозволяє наполягати на можливості її використання в Україні, у тому числі в системі державного управління [133].

Початок 2018 року відзначився, насамперед, запуском комерційних програмних продуктів на вітчизняних теренах. Необхідність безперервного та швидкого зв'язку між персоналом будь-якої компанії стала причиною актуальності даного програмного забезпечення. Специфіка спільності рис

вітчизняних компаній (представників приватного сектору) зумовлює актуальність розробки платформи для державного секторів України.

За підсумками змістовного обґрунтування зарубіжного позитивного досвіду впровадження та необхідності на вітчизняному просторі нової моделі цифрової державної політики, яка має враховувати всі виклики цифрової економіки та суспільства, можемо зазначити, що актуальним видається завдання щодо розробки цифрової комунікаційно-управлінської платформи. Вона буде ефективним інструментом цієї політики в масштабах загальнодержавного управління всієї країни. Ієрархію окремої інституції в рамках нової платформи представляється можливим аплікувати на структуру великої державної монополії, галузі або держави, що, безсумнівно, може зумовити спрощення механізму взаємодії між рівнями управління і до підвищення її ефективності.

Базову проблематику питання може становити той факт, що центральний орган нової моделі цифрової державної політики (Мінцифри України) має впоратися з усіма витікаючими питаннями щодо прийняття рішень у результаті впровадження цієї моделі. Водночас, ймовірно, виникне значний брак (нестача) спеціалізованих менеджерів з професійними функціями управлінців нового часу. Тому вирішення даного питання повинно стати стратегічним напрямком державного планування відповідно до засад тайм-менеджменту. Крім того, важливим напрямком стратегічного планування державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні є розробка та виконання стратегії у сфері цифровізації та сталого розвитку України відповідно до засад інституціоналізму.

З метою підвищення рівня обліку і контролю системи менеджменту, що становить базис формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, необхідною є консолідація повноважень Мінцифри України із можливим створення його регіональних структурних підрозділів. Вони дозволять забезпечити оперативність формування та налагодження комунікативних зв'язків у межах вітчизняної системи

управління цифровізацією на всіх його рівнях. Необхідною умовою усунення роз'єднаності і різнорідності її функціоналу буде всього лише підключення всіх необхідних структурних елементів державної системи до створеної платформи для забезпечення взаємодії з єдиним для всіх правилами й ефективним вибудовуванням каналів комунікації і передачі даних. На нашу думку, модель державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні може бути представлена із урахуванням системного підходу. Він передбачає функціонування органів публічної влади, що забезпечують надання державних сервісів громадянам і бізнесу на основі єдиної законодавчої бази та захист їхніх інтересів. По суті, це і є «електронний уряд», який сьогодні поступово впроваджується в Україні [51; 64].

Таким чином, як показало дослідження, тотальна інтеграція і введення єдиних прозорих правил для всіх учасників системних підрозділів державного управління не тільки підвищать ефективність й якість державного менеджменту, а й скоротять штат службовців. Крім цього, така запропонована модель державної політики у сфері цифровізації правового регулювання усунить зайві комунікативні зв'язки між державними відомствами, тому що Мінцифри України буде отримувати пряму зворотний зв'язок про виконання поставлених завдань безпосередньо від галузей і регіонів у режимі реального часу за об'єктивними показниками-метрик. Ця ж система завдяки «прямому» управлінню та прозорості всіх даних допоможе вирішити таку серйозну проблему, як корупція.

Тобто, в умовах цифрової трансформації в Україні відбувається не тільки сервісна орієнтація її бізнесу, але системи державного управління. Наразі формується нова модель сервісної України, заснована на цифрових технічних рішеннях та ІТ-технологіях, що застосовуються під час взаємодії держави з населенням і бізнесом, що здійснюється за допомогою цифрових платформ «електронної держави» у межах системи надання державних послуг. Унаслідок цього, значна частина публічного сектора, що

знаходиться під державним контролем, діяльність якого пов'язана з виробництвом суспільних благ, може бути обґрунтовано віднесена до сфери послуг.

Виникнення нових видів діяльності, оновлення старих на основі цифрових технологій змінює, породжуючи амбівалентні наслідки для національної економіки, господарські відносини, структури і моделі державного управління, що у свою чергу безпосередньо впливає на всі суспільні процеси й сфери. Уряди багатьох країн розробляють програми сприяння переходу національних систем державного управління на цифрові технології. Швидкість поширення нового технологічного укладу стає ключовою конкурентною перевагою. Виміру цих трансформацій останнім часом значна увага приділяється в Україні. Тому обґрунтовується, що її завданням є оцінювання індексу мережевої готовності, до якого додається індекс цифрової економіки і суспільства, а також глобальний індекс включеності.

Нерівномірність розвитку процесів цифровізації і цифрової трансформації на рівні державного управління та їх темпів в Україні породжують зростаючу прірву між сферами економіки, суспільної життєдіяльності та державного управління. Таким чином, вищевикладене обґрунтовує необхідність розробки і впровадження оновленої моделі державної політики на підставі цифровізації в умовах сучасної безперервної цифрової трансформації і сервісної орієнтації всіх складових соціально-економічних систем. Окреслені вектори та заходи цифрової трансформації системи державного управління є одним з актуальних і значущих напрямків, які безпосередньо впливають на швидкість цифровізації України і вимагають вироблення адекватного умовам, що склалися, правового регулювання. Воно, у свою чергу, вимагає поетапної розробки загальнодержавної стратегії та дорожньої карти щодо забезпечення сталого розвитку України в умовах цифровізації, що буде детальніше розглянуто в роботі далі.

3.2. Концептуальні засади розвитку системи та механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Взятий Урядом України курс на європейську інтеграцію вимагає також упровадження на її теренах і цифровізації, що охоплює економіку, суспільство та систему державного управління. Саме вони підпадають під вплив прискореної цифровізації і цифрової трансформації соціально-економічних систем всіх рівнів, які повинні ґрунтуватися на консолідації інфраструктурних одиниць публічного управління на базі єдиної цифрової (хмарної) платформи. Вище в роботі ми визначили рекомендації щодо її створення в Україні, зважаючи на позитивний закордонний досвід її функціонування, а наразі зупинимось детальніше на обґрунтуванні її особливостей упровадження на вітчизняних теренах.

В умовах, коли процеси інформатизації та цифровізації набувають глобального характеру, а цифрові технології отримують масове поширення, актуальність розвитку механізмів державної політики у сфері її правового регулювання значно посилюється. Місце держави в новій економічній реальності багато в чому визначається здатністю якісно й оперативно адаптуватися до глобальних змін, пов'язаних зі створенням нового технологічного укладу.

Умовно існуючі науково-теоретичні та практико орієнтовані підходи до вирішення проблем державної політики у сфері цифровізації правового регулювання можна згрупувати на два основних напрямки:

1. Розподілена цифровізація кожного сегмента економіки та системи державного управління, окремо з послідовним підключенням їх до мережевої структури.

2. Централізована цифровізація всієї економічної системи та системи державного управління, що передбачає створення єдиної цифрової платформи на базі консолідованого координаційного центру.

При тому, що перший шлях виглядає більш наближеним до запитів сьогодення, концепція створення єдиної національної цифрової платформи в перспективі є набагато більш виправданою. Це зумовлено тим, що тенденції розвитку інформаційно-комунікативних технологій вказують на те, що в перспективі створення єдиної цифрової платформи є цілком важливим. Єдиними істотними перешкодами для реалізації такої ідеї є такі обставини:

- різний ступінь цифровізації сфер суспільного життя, – від досить помірного до повсюдного;
- проблема вибору єдиного стандарту цифровізації і цифрової трансформації;
- велика кількість людей, яким складно опанувати новітні технології, тому для них подібне рішення може становити «цифровий бар'єр».

Як зазначалося вище, аналітичні огляди перспектив розвитку цифрових технологій засвідчують, що державне управління та бізнес-середовище все більшою мірою стають цифровими (оцифрованими). Перехід до цифровізації означає не тільки створення нових економічних галузей, а побудову концептуальної основи, необхідної для розвитку нових моделей цифрового бізнес-середовища та е-системи державного управління.

На сьогодні нові цифрові технології активно застосовуються в таких державних інституціях, як Мінекономіки України, Мінрегіон України та інших. Працюють онлайн-сервіси у сфері державних послуг, дистанційної освіти, медицини, електронних закупівель тощо. Вони передбачають взаємодія через «особистий кабінет», причому у 2017 році кількість створених таких «кабінетів» склала 14,7%, у 2018 р. – 36%, а у 2020 р. – 53% [181; 198].

Наразі актуальною є тенденція масштабної диверсифікації взаємовідносин суспільства з урядами. Останнім потрібно не тільки знайти спосіб взаємодії з громадянським суспільством в цілому, але й навчитися взаємодіяти з кожним громадянином індивідуально. Використання цифрових технологій для аналітики й виявлення достовірної та релевантної інформації

в кінцевому підсумку повинно стати тим інструментом держави, який дозволить відмовитися від її «ручного управління» і підвищити якість прийнятих управлінських рішень. Так, цифрова аналітика може використовуватися для виявлення випадків несплати (чез ухилення) податків, а соціальні медіа можуть допомогти боротися зі злочинністю тощо. Нарешті, сформувалася тенденція щодо створення соціальних каналів співпраці громадян і держави, що знаходяться в одній площині з бажанням об'єднати міністерства та інші інституції в «одну команду», в якій вбудовування соціальних технологій у бізнес-процеси і відбувається спільне використання новітніх технологій, які ці бізнес-процеси підтримують. Це має забезпечити зростання продуктивності (результативності й ефективності) роботи самої держави та її апарату.

Природним соціальним явищем в Україні вважається «опір інноваціям», що існує у всіх сферах людської діяльності, і, якщо можна так висловитися, атавізмом минулого, що вкорінився у суспільній свідомості. На жаль, він проявляється не тільки у окремих індивідуумів, а й подекуди в соціальних групах, і в держапараті. Проте впровадження електронного документообігу у вітчизняних держструктурах ставить за мету автоматизацію діловодства, збільшення ефективності обслуговування фізичних та юридичних осіб, спрощення ведення справ й оптимізацію процедур проходження документів, а також розвиток системи міжвідомчого електронного взаємодії. Розуміючи це, державні інституції все більше використовують цифрові технології в своїй діяльності. У перспективі електронний документообіг повинен стати основою для єдиного інформаційного простору органів влади. При цьому має бути передбачено збільшення частки електронного документообігу між органами державної влади в загальному обсязі документообігу з 15% до 70-80% [99].

Повільне впровадження електронного документообігу в держструктурах вказує на те, що існують інституціональні (правові й організаційні) проблеми, які на даний момент ще недостатньо опрацьовані.

Так, у вітчизняному законодавстві відсутня законодавчо чітке закріплення статусу електронного документообігу, що призводить до невизначеності та сумнівів у юридичній силі електронних документів.

Крім того, існують певні складнощі із забезпеченням необхідного розмежування доступу до таємності документації обмеженого користування, сертифікацією систем електронного підпису й забезпеченням захисту обміну інформацією між інституціями. При цьому у зв'язку з складною суспільнополітичною обстановкою, виникає додаткова проблема – державні інституції повинні по можливості користуватися ще недостатньо розвиненим вітчизняним програмним забезпеченням.

Отже, державна політика у сфері цифровізації правового регулювання відносин, в яких переплітається право та новітні технології, не можна визнати сформованою у повній мірі в нашій державі. Регулювання в подібних сферах є заплутаним і недостатньо опрацьованим. Така ситуація створюється, у тому числі й тому, що питання використання ІКТ пов'язані зі складністю правильного розуміння їх функціонування, ефекту і реального впливу на суспільні відносини. У зв'язку з цим першорядне значення при прийнятті державних регулятивних заходів у сфері цифровізації набувають послідовність й обережність її впровадження.

У той же час темп розвитку цифрових технологій настільки значні, що державна політика України на данному етапі не встигає за ним. Тому необхідним є оновлення державного та правового регулювання правовідносин у сфері ІКТ з метою підвищення його актуальності, оскільки саме держава повинна взяти на себе функцію щодо синхронізації, оптимізації та забезпечення безпеки реалізованих у цифровому середовищі операцій.

Так, у сучасних вітчизняних реаліях державна політика та правове регулювання мають сприяти встановленню горизонтальних зв'язків і розвитку галузевого та професійного саморегулювання, оскільки рівень довіри між господарюючими суб'єктами в Україні, на жаль, є низьким. З іншого боку, державна політика та правове регулювання повинні

закріплювати критично значимі принципи й умови реалізації правовідносин між учасниками цифрової економіки. У рамках правового регулювання необхідним є опрацювання типових законодавчих моделей правовідносин із визначенням базових прав і обов'язків суб'єктно-об'єктних управлінських відносин.

Поступове набуття цифрової зрілості державною політикою може стимулювати не тільки до використання переваг передових технологій, а й також забезпечити отримання широкого спектру потенційних ефектів від цифровізації всієї державної служби, економіки та життя суспільства. Реалізація такого курсу вимагає створення цифрового уряду, що може допомогти суспільству отримати чотири життєво важливих соціально-економічних результати:

1. Задоволення вимог виборців щодо зручності взаємодії з державою, прозорості процесів і відсутності корупції.
2. Залучення громадян до процесів державного управління.
3. Підвищення економічної конкурентоспроможності країни на світовій арені.
4. Підвищення результативності функціонування системи державного управління в країні.

У вітчизняній практиці більшість новацій у цій сфері цифровізації, у т.ч. правового регулювання, наразі, на жаль, реалізується вкрай складно. В Україні несформована цілісна та виважена державна політика з відкритим кодом, практично не формуються проєктні ІТ-команди в державному секторі, оскільки Закон «Про державну службу» та інші нормативно-правові акти [99; 135] в цій сфері не зорієнтовані поки що до сучасних реалій.

Державні замовлення в Україні – це архаїчна конструкція, яка тільки набуває ознак гнучкості та відповідності вимогам часу та суспільства. При цьому продовжують виникати правові, економічній аналітичні колізії, що вимагають до того ж забезпечення безпеки інформації [61]. Так, вітчизняним законодавством встановлено окремі спеціальні правові режими обробки

інформації, що має особливу цінність, адже ця інформація обмеженого доступу (державна таємниця, комерційна таємниця, персональні дані та ін.). Однак при використанні сучасних цифрових технологій, зокрема, Big Data, що надають можливість одночасної інтелектуальної обробки значних масивів даних, якісним чином змінюються як принципи використання інформації, так і критерії визначення її цінності за допомогою механізмів державної політики. При цьому абсолютно не потрібно збільшувати «новизну» відомостей або «удосконалювати» їх – досить просто розглядати один і той же масив значих даних під різними кутами – якість інформації фактично визначається її кількістю [38]. Ця обставина кардинально трансформує принципи віднесення інформації до категорії обмеженого доступу, змінює моделі потенційних загроз порушення конфіденційності, і значно ускладнює (а здебільшого просто нівелює) забезпечення недоторканності приватного життя.

У цьому контексті варто вказати й на зворотний бік процесу – для об'єктивного визначення та правильного застосування аналізу значного обсягу даних необхідно обробляти як можна більше масивів інформації, в іншому випадку цінність і корисність цього методу буде зведена до мінімуму. У разі масштабного процесу реалізації моніторингу державного та правового регулювання (наприклад, значного розширення переліку конфіденційної або секретної інформації) використання значного обсягу даних взагалі втратить будь-який сенс. Таким чином, необхідно шукати компроміси та знаходити баланс інтересів суб'єктів, залучених до процесу використання великих даних. Big Data породжує специфічні ризики, у тому числі й етичні, що вимагає застосування обґрунтованого наукового підходу з боку держави. Забезпечення законних прав та інтересів суб'єктів і власників даних в рамках реалізації умов, методів і способів їх обробки повинно досягатися за рахунок обліку необхідності збереження певного рівня відкритості інформації як умови розвитку бізнесу, науки, багатосторонньої взаємодії.

Очевидно, що перетворення системи державного управління в умовах цифрової трансформації є невід'ємною складовою сучасних процесів глобалізації й інформатизації суспільства. Відповідно, у нових соціально-економічних умовах система державного управління повинна змінити свою парадигму в бік цифрового управління, яке допоможе вирішити складні завдання консолідації інфраструктурних одиниць. При цьому основною метою таких змін є наближення державного управління до модернізованого процесу інформатизації, який повинен відбуватися шляхом формування у менеджерів державного рівня інтересу до процесу перетворення структурних одиниць в єдиний активно функціонуючий концепт політичних, економічних і суспільних відносин.

Даний концепт неодмінно повинен передбачати наділення суб'єктів державного впливу як реальними інструментами ініціювання проєктів у сфері цифровізації, так і можливістю контролю над їх реалізацією. Організаційно-інституційне середовище України у вигляді комплексу міністерств є одним з визначальних чинників конкурентоспроможності країни, але недолік сучасної структурованої системи полягає в недостатній адаптованості до цифрових змін економіки й усього інформаційного середовища (див. рис. 2.1).

Відмінності між функціональною спрямованістю міністерств різних країн дозволяють пояснити низку причин у різному стані впровадження цифрових технологій, що, у свою чергу, пояснює значну частину міждержавних відмінностей в рівні їхнього соціально-економічного розвитку. На рівні кожної країни результативність й ефективність державного управління відображає важливість системних механізмів, необхідних для підвищення продуктивності елементів інфраструктури, що свідчить про фундаментальну роль міністерств. Вона полягає в застосуванні дієвих стимулів і зниженні невизначеності, з тим, щоб громадяни могли бути впевнені у своєму майбутньому.

Жодна держава не може мати сильну ринкову економіку без

результативної діяльності органів державного управління, які забезпечують правове володіння майном і розвиток цифрової економіки. Узаємний вплив цих процесів є передумою отримання кредиту, продажу нерухомості та пошуку засобів правового захисту для конфліктів в суді. Інша фундаментальна роль держави полягає в забезпеченні безпеки своїх громадян, що є мінімальною вимогою для стимулювання економічної діяльності та розвитку суспільства.

Незважаючи на те, що ці два напрямки функціонування держави забезпечують розумні межі для формальних обмежень, їх здійснення залежить від якості виконання функцій кожного окремого міністерства, яке на даному етапі функціонування сучасної системи державного управління неможливо оцінити суто економічними чи фінансовими засобами аудиту. Необхідним є комплексне застосування правових, організаційних, інформаційних та інших засобів. Крім цього, підвищення ролі цифрового підходу до державного управління зумовлюють інформаційні процеси в глобальному просторі.

Інформатизація та цифровізація суспільства в даному контексті має велике значення для всіх сфер господарювання України. В умовах великого охоплення інноваційної складової всіх функціонуючих підприємств і соціальних структур потрібно оновлювати систему менеджменту на рівні держави. Навний рівень інтеграції промислових секторів, систем управління економікою та суміжних з ними галузей вимагають результативного й ефективного державного управління у сфері цифровізації, що в Україні забезпечує центральний орган – Міністерство цифрової трансформації. Воно має відігравати роль і координаційного суб'єкта (актора), і ситуаційного центру, що оперативно реагує на виклики та ризики, що виникають у сфері цифровізації, і генератора стратегічних механізмів у їх вчасному визначенні та прогнозуванні. Відтак, важливим є на сучасному етапі функціонування України забезпечення цих векторів розвитку Мінцифри.

Таким чином, вищевикладене дає підстави для обґрунтування

необхідності оновлення організаційно-правового підґрунтя діяльності Мінцифри України в системі державного управління, у напрямку консолідації функцій всіх інфраструктурних одиниць цієї системи на базі єдиної цифрової платформи. Це дозволить ефективно функціонувати як Мінцифрі України, так й іншим органам державного управління в рамках інноваційно-інформаційного прогресу на шляху створення цифрової економіки. Даний висновок нами пропонується формалізувати в умовно позначеній організаційно-інституційній формі [99].

Необхідність функціонування Мінцифри України як інституції у вищевказаному статусі з наданням йому права визначення та моніторингу якості процесів цифровізації й цифрової трансформації на державному рівні є важливою. Оскільки існування об'єднаної організаційно-інституційної системи, яка могла б проводити аудит ефективності, передбачає консолідацію всіх структурних одиниць державного управління. Дослідження показують, що три характеристики інститутів визначають їх якість. Перша – це відсутність корупції і надмірного впливу, що, у цілому, розуміється як зловживання державною владою для задоволення приватних інтересів. Друга детермінанта інституційної якості – це результативність й ефективність у державному секторі, який має два аспекти: ефективні адміністративні послуги і стабільне суспільно-політичне середовище [123; 144].

Слід зазначити, що така пропозиція, як функціонування єдиного державного центрального органу з управління цифровою інфраструктурою країни, у межах запропованої єдиної цифрової платформи, обговорюється наразі в науковому середовищі доволі помірно. Як правило, дослідницькі публікації присвячені таким питань, як розвиток галузевих напрямків, упровадження інформаційно-комунікативних технологій тощо. Крім того, ученими аналізуються питання розвитку окремих інфраструктурних елементів у регіонах, шляхом створення нових організаційно-інституційних форм з огляду на реформу децентралізації влади в Україні [161].

Саме існування принципової можливості щодо дієвого функціонування єдиного державного центрального органу, який би міг об'єднати управління всіма компонентами єдиної цифрової платформи цифрової трансформації соціально-економічних систем в Україні, при обмеженому його обговоренні, вказує на те, що найважливішою проблемою є імплементація такого рішення, а точніше технічна реалізація даної концепції [90].

Важливо відзначити, що необхідні і достатні умови для функціонування єдиної цифрової платформи, що інтегрує процеси цифрової трансформації соціально-економічних систем на державному рівні, практично сформовані. З урахуванням масштабів нашої країни й наявних економічних умов, також важливим є створення низки галузевих платформ, які б могли виконувати координуючу роль по відношенню до своєї сфери цифровізації. Особливо важливі такі платформи на сучасному етапі функціонування Мінцифри України [99].

З огляду на нерівномірності цифровізації окремих соціально-економічних систем в Україні, а також відмінності в їхньому організаційному впровадженні, доцільно щоб Мінцифри України за своїми характеристиками, механізмам координації та техніко-економічними параметрами відповідало рівню розвитку соціально-економічних систем, які воно повинно координувати. Організаційна модель єдиної цифрової платформи державного управління цифровою трансформацією соціально-економічних систем в Україні представлена на рисунку 3.2.

Ідея такого функціонального спрямування Мінцифри України – на створення єдиної цифрової платформи, може зумовити появу різних наукових дискусій, у т.ч. щодо можливості взаємодії цього міністерства з іншими, зокрема з Міністерством інфраструктури України, Мінрегіоном України та ін. На даний час найбільш критичним фактором на користь моменту функціонування Мінцифри України виступає те, що процеси цифровізації та цифрової трансформації набирають обертів, а наявний технологічний уклад і рівень розвитку інформаційно-комунікативних

технологій в Україні дозволять вирішити цю найважливішу задачу і здійснити інтеграцію всіх інформаційних складових соціально-економічних сфер України в єдиний комплекс. Відповідно, даний комплекс повинен функціонувати під контролем консолідованої державної структури, якій і пропонується визначити Мінцифри України.

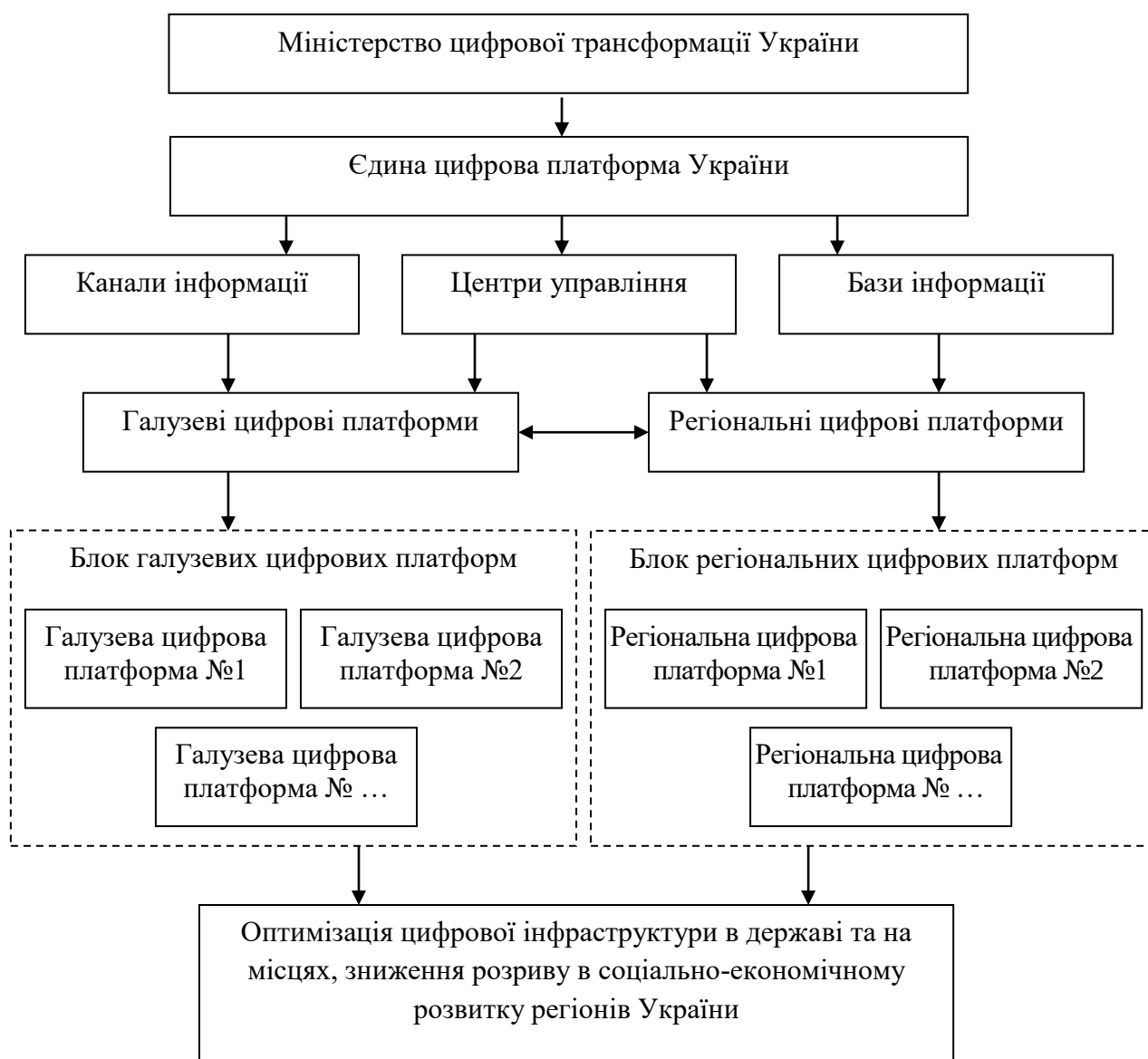

Рис. 3.2. Організаційна модель функціонування єдиної цифрової платформи у межах реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання

Джерело: авторська розробка

Цифровізація та цифрова трансформація дозволяють вибудовувати взаємини суб'єктів як всередині соціально-економічних систем, а також міжсистемні взаємодії на принципово новій ефективній основі – цифровій платформі. Функціонування Мінцифри України слід здійснювати відповідно до певного переліку послідовно виконуваних організаційних кроків (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Алгоритм функціонування Мінцифри України на базі єдиної цифрової платформи

Джерело: авторська розробка

Як видно, при функціонуванні Мінцифри найбільш важливим і складним кроком є створення єдиної цифрової платформи (ЄЦП). Коли така платформа буде створена і запущена, має сенс паралельно починати створення і структурних підрозділів щодо управління платформою. На

завершальному етапі Мінцифри України повинно буде «взяти під контроль» створену і функціонуючу єдину цифрову платформу. На нашу думку, Мінцифри України має включати в себе компоненти, наведені на рис. 3.4.

Централізоване управління цифровою трансформацією соціально-економічних систем на загальнодержавному рівні за допомогою єдиної цифрової платформи на основі безперервного моніторингу ринку і споживачів дозволяє оптимізувати інфраструктуру на місцях і ліквідувати розрив у розвитку регіонів України. Серед основних характеристик, якими повинно володіти Мінцифри України, варто відзначити такі особливості єдиної цифрової платформи, що функціонує на загальнодержавному рівні:

- 1) централізований облік інфраструктурних об'єктів у режимі он-лайн;
- 2) управління інфраструктурним забезпеченням регіонів, населених пунктів, виробництв і кінцевих споживачів;
- 3) наскрізний аналіз і централізований збір звітності;
- 4) швидке реагування на зміни потреб.

Передбачається створити систему, яка на основі цифрової бази даних буде проводити моніторинг стану структурних елементів інфраструктури в реальному часі, що дозволить не тільки підвищити раціональність використання ресурсів державного управління, а й звернути увагу інвесторів на сучасний стан структури без відсилань на помилкові дані.

Централізований аналіз і збір звітності соціально-економічних систем дозволяє з більшою вірогідністю прогнозувати непередбачені ситуації (виклики та ризики у сфері цифровізації), здійснювати стратегічне планування, приймати правильні й точні управлінські рішення щодо усунення розриву між розвитком регіонів і галузями господарювання, виявляти причини унеможливлення такого розвитку. І, як наслідок, необхідним стає швидке реагування на зміни потреб споживачів, інвесторів та зовнішнього міжнародного ринку, яке буде забезпечено за допомогою єдиної цифрової платформи, регульованої Мінцифрою України.

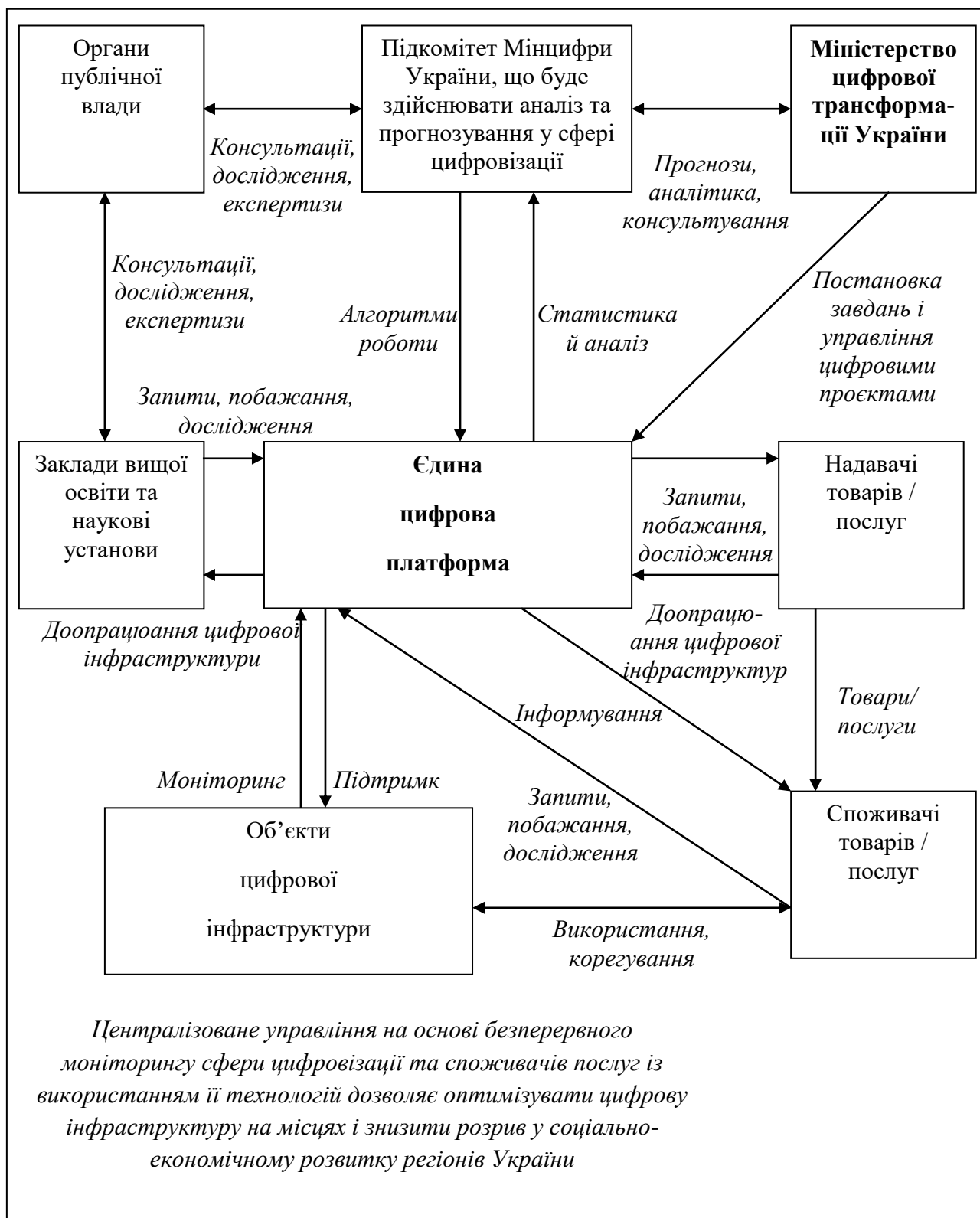

Рис. 3.4. Централізоване управління Мінцифри України єдиною цифровою платформою та цифрової трансформацією

Джерело: авторська розробка

Безумовно, цифрова платформа, на якій буде функціонувати зазначене Міністерство, повинна володіти певною структурою, сукупністю організаційних, правових норм і методів, інструментів державного впливу на об'єкт управління. Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що Мінцифри України, у межах якого будуть консолідовані одиниці державного управління, має забезпечувати впровадження механізму формування та функціонування нових пріоритетів і цінностей суспільства в умовах цифрової трансформації, який має певну структуру і завдання, засновані на доступності та достовірності інформаційного простору (дет. про будову механізмів державної політики й управління йдеться у роботі вище).

Досліджуючи питання електронного урядування в Україні, можна зазначити, що зміст самого поняття в офіційних документах або дискусіях вітчизняних вчених частіше визначається як «електронний уряд», а не управління або державний менеджмент [100].

У межах Мінцифри України інфраструктурна система розуміється нами як безліч взаємодіючих інститутів, які забезпечують загальні умови й оптимальне функціонування економічної, соціальної, екологічної та інших сфер життєдіяльності суспільства, його відтворення і розвиток. Інфраструктурна система, як і будь-яка інша система, характеризується емерджентністю, інгерентністю, адаптивністю, цілеспрямованістю, організованістю, цілісністю, функціональністю, структурованістю стійкістю, узгодженістю складових елементів та ін.

Варто відзначити, що необхідним є забезпечення поліфункціональності Міністерства цифрової трансформації України, за допомогою консолідації інфраструктурних одиниць. Складовими циклу безперервного відтворення є: найбільш ефективне використання ресурсів; виробництво; процеси логістики, здійснювані за допомогою інноваційних електронних систем аналітики; продаж; корегування і початок циклу заново.

Суттєве значення в рамках Мінцифри України повинно приділятися проведенню аналізу якості реалізації державної політики на всіх його

рівнях управління. Оскільки дане міністерство покликане насамперед формувати цю політику. У цьому контексті доречним є врахування досвіду розвинених країн світу, в яких існують стандарти якості цифрової інфраструктури та державного менеджменту в цій сфері. Неналежна цифрова інфраструктура, яка не має необхідної системи і стандарту аудиту якості, зумовлює відсутність доступу до ринків послуг, робочих місць, інформації та професійної підготовки і стає головною перешкодою для ведення бізнесу [99].

При цьому високорозвинена цифрова інфраструктура має особливе значення для ефективного функціонування економіки, оскільки є важливим фактором при визначенні місця ведення економічної діяльності, її видів або секторів, які можуть розвиватися в кожному окремому випадку [119]. Високорозвинена цифрова інфраструктура, яка може бути забезпечена за допомогою ефективного державного управління, зменшує розрив у розвитку регіонів, забезпечуючи інтеграцію національного ринку з ринками інших країн і регіонів. Консолідація інфраструктурних одиниць в рамках єдиної цифрової платформи гарантує якість і підвищує рівень розвитку цифрової інфраструктури, впливає на економічне зростання, скорочує розбіжність між рівнями доходів населення, сприяє боротьбі з бідністю.

Щодо функцій самого Міністерства цифрової трансформації України, то вони повинні передбачати здійснення належного контролю, моніторингу за існуючими проєктами у сфері цифровізації, а також оперативне прийняття стратегічних і зважених управлінських рішень щодо внесення змін до їх функціонування або ж створення нових інфраструктурних одиниць. Ключовий напрям обробки завдань цифрової платформи – це їх постановка перед виконавцями в тому вигляді, який надаватиме можливість ним внести пропозиції щодо поліпшення. При цьому важливо, щоб був забезпечений безперервний і необхідний он-лайн зв'язок на всіх рівнях управління й у всіх проміжках часу функціонування інфраструктурних одиниць [99].

Що стосується необхідності створення загального рівня розвитку

цифрової інфраструктури для всіх регіонів України, то з даного питання нами пропонується спочатку внести категорійність, яка дозволить визначити поточний стан розвитку такої інфраструктури і, отже, прийняти рішення на рівні Мінцифри України щодо належних вжитих змін й оптимізації реалізації потенціалу регіону в конкретному напрямку. На даному етапі функціонування загальної системи цифрових інфраструктурних одиниць відсутність централізованого обліку та управління загальнодержавною цифровою інфраструктурою – одна з головних причин, що посилює соціально-економічний розрив між регіонами. Мінцифри України здатне забезпечити вирішення цієї проблеми за допомогою профілювання і моніторингу потреб регіонів, що дозволить централізовано керувати планом розвитку цифрової інфраструктури України та підвищити рівень соціально-економічного розвитку регіонів.

Особливо слід відзначити проблеми функціонування Міністерства цифрової трансформації України та його нормативно-правового забезпечення. На нашу думку, на шляху реалізації даної концепції існують кілька перешкод, а саме:

- 1) опір інших державних відомств (центрального та регіонального рівнів);
- 2) проблема взаємодії та координації (розмежування повноважень) між державними органами управління і приватними компаніями, а також протистояння державних і приватних інтересів у межах самих цих органів;
- 3) проблема створення єдиної цифрової платформи, у тому числі вироблення єдиного «стандарту цифровізації» і цифрової трансформації галузей України та її регіонів;
- 4) проблема методичного забезпечення Мінцифри України (необхідна розробка методики моніторингу й оцінювання стану впровадження цифровізації та функціонування єдиної цифрової платформи);
- 5) проблема «перехідного періоду» – функціонування економіки в період після «демонтажу» попередніх управлінських структур і під час

повноцінного функціонування Мінцифри України.

До найбільш масштабних проблем технічного характеру при функціонуванні Мінцифри України та його найбільш важливого елемента – єдиної цифрової платформи, слід віднести такі:

1) розробка відповідного програмного забезпечення. Незважаючи на те, що прогрес в інформаційно-комунікативній сфері є значним, але впровадження єдиної цифрової платформи в Україні – завдання поки безпрецедентне для системних інтеграторів та вендорів;

2) координація діяльності функціонуваного Міністерства цифрової трансформації України й єдиної цифрової платформи зовнішніми агентами (Урядом, Президентом та ін.).

Визначити всі можливі результати й ефекти від функціонування Мінцифри України в межах створення єдиної цифрової платформи складно в силу декількох обставин, а саме:

– по-перше – упровадження єдиної цифрової платформи, здатної оптимізувати всю цифрову інфраструктуру в Україні, не має прецедентів на вітчизняних теренах;

– по-друге – економічний ефект буде ще тривалий період часу відтермінований, оскільки сама по собі реалізація цієї технічної ідеї вимагатиме виділення та використання певного «портфелю» ресурсів (фінансових, кадрових, інформаційних тощо).

Даний цифрово-інфраструктурний проєкт, як і всі інфраструктурні проєкти, буде життєздатний тільки в разі, якщо він буде відповідати таким напрямкам: 1) державній стратегії сталого розвитку України, у межах якої (стратегії варто визначити вимогу щодо забезпечення цифрової економіки та суспільства); 2) орієнтований на вирішення проблем розвитку найважливіших галузей економіки та сфер суспільної життєдіяльності. При цьому можна відзначити два основних аспекти очікуваних результатів й ефектів (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Очікувані результати й ефекти від функціонування Мінцифри України
в напрямку створення єдиної цифрової платформи

№ з/п	Очікувані результати	Прояв ефектів
1	Оптимізація витрат	Упровадження інформаційно-комунікативних технологій, що дозволить знизити матеріальні витрати
2	Зниження втрат часу	Оптимізація державного менеджменту дозволить досягти максимального ефекту в контексті мінімізації неефективного використання часу

Джерело: авторська розробка

Отже, успіх реалізації пропонованої концепції функціонування Міністерства цифрової трансформації України (щодо створення єдиної цифрової платформи) безпосередньо залежатиме від державної ініціативи. Слід також зауважити, що, якщо державні структури прагнуть адаптуватися до нових умов, зберігши при цьому значну частину своїх основних функцій, то їм доведеться шукати варіанти подібного роду співпраці з Мінцифрою України в напрямку забезпечення на її теренах повсюдної цифрової трансформації.

3.3. Перспективні напрямки вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні

Визначені концептуальні засади розвитку системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні дозволяють окреслити напрямки вдосконалення механізмів цієї політики, які до цього часу відзначаються фрагментарним характером, охоплюючи лише окремі вектори цифровізації та використання інформаційних ресурсів і практично не

охоплюючи інформаційні технології. Дана ситуація обумовлена відсутністю належного правового регулювання елементів організаційно-інформаційного механізму забезпечення цифровізації в Україні, що відображено в другому розділі цього дослідження, а також відсутність відповідного виявлення загроз її забезпечення в рамках стратегічного планування і прогнозування, що буде розглянуто в роботі далі.

Проаналізовані зміни вітчизняного правового поля в період з 2003 р. і по теперішній час дають змогу стверджувати, що воно спрямоване головним чином на створення окремих елементів контролю за поширенням інформації за допомогою Інтернету та ЗМІ і, відтак, охоплюють здебільшого тільки інформаційні ресурси і в меншій мірі цифрову інфраструктуру (мережу), як елементи інформаційного (цифрового) простору, практично не зачіпаючи питань розвитку інформаційних (цифрових) технологій. З огляду на це одним із ключових напрямків державної політики України як функціонального елемента інформаційно-правового забезпечення системи державного управління є стимулювання розвитку, упровадження та застосування інформаційних (цифрових) технологій [29].

У свою чергу, положення нормативних правових актів України, спрямовані на розвиток її інформаційних (цифрових) технологій, відносяться до нормативних елементів зазначеного механізму, а правові інструменти й механізми – до інструментально-процедурних. Проєкт і сама стратегія сталого розвитку України повинні визначати одним з основних його пріоритетів «Формування нової технологічної основи для розвитку економіки і соціальної сфери», включаючи створення та застосування вітчизняних інформаційних і комунікативних технологій, а також забезпечення їх конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Наразі проєкт Стратегії розвитку України до 2030 року не зреалізований, тому можуть бути враховані матеріали Уряду України «Вектори економічного розвитку 2030», що містять положення щодо розвитку цифрової економіки [13, с. 325-330]. Даний проєкт передбачає розвиток України в таких

напрямах: 1) створення якісної, доступної та захищеної цифрової інфраструктури; 2) підвищення якості цифрових навичок громадян та розвиток цифрових компетентностей в окремих секторах; 3) цифрова трансформація державного сектору; 4) цифрова трансформація соціального сектору; 5) цифрова трансформація реального та фінансового секторів; 6) інтеграція до цифрового простору ЄС та гармонізація з міжнародними цифровими стандартами [95, с. 40]. З метою забезпечення розвитку цифровізації в Україні у 2021 р. її Урядом схвалена Концепція розвитку цифрових компетентностей [90; 99].

Разом із тим даним правовим документам бракує визначення серед базових напрямів нормативно-правове регулювання цифровізації, у тому числі уточнення ключових правових обмежень і створення окремих правових інститутів, спрямованих на вирішення першочергових завдань формування цифрової економіки, а також заходів щодо стимулювання використання сучасних технологій, збору та використання даних.

На наше переконання, проєкт «Нормативно-правового регулювання цифрового середовища в Україні» повинен містити положення про стимулювання цифрової економіки, зокрема соціально орієнтованої, а також передбачати технології із забезпечення правових умов для впровадження цифровізації. Адже наразі на рівні вітчизняного правового поля визначаються окремі нормативні елементи механізму стимулювання розвитку цифрових технологій. Уважаємо, що загалом цей механізм має бути спрямований на таке:

- стимулювання розробки та впровадження безпечних технологій як напрямом державної політики в галузі охорони праці;
- стимулювання впровадження найкращих доступних технологій в законодавстві про охорону навколишнього природного середовища;
- стимулювання використання енергетичних ефективних технологій в електроенергетиці;
- стимулювання застосування енергозберігаючих технологій;

- стимулювання розвитку енергоефективних та екологічно чистих технологій в житловому будівництві;
- стимулювання впровадження різних технологій в законодавстві про промислову політику тощо.

До речі, виявлені елементи правового механізму стимулювання розвитку цифрових технологій отримали найбільш повне закріплення в законодавстві про промислову політику. У рамках стратегічного планування окремих сфер суспільних відносин стимулювання розвитку цифрових технологій передбачається відповідними стратегіями науково-технологічного розвитку, а також інформаційної, економічної й екологічної безпеки.

Аналіз положень вітчизняного правового поля про стимулювання розвитку, впровадження або застосування різних цифрових технологій показує, що стимулювання такого розвитку на законодавчому рівні може бути віднесено до принципів правового регулювання відповідних відносин, завдань або напрямків державної політики в певній сфері.. Вона вимагає уточнення повноважень органів державної влади, а також завдань діяльності створених інститутів розвитку цифровізації в Україні.

Таким чином, мають місце прогалини між законодавчим закріпленням елементів правового механізму стимулювання цифрових технологій і стратегічним плануванням у даній сфері, а самі елементи в правовому регулюванні різних сфер суспільних відносин також закріплені не системно.

Вітчизняне законодавство про інформацію, інформаційні технології і про захист інформації поки що не передбачає положень, пов'язаних зі стимулюванням розвитку цифрових технологій, оскільки спрямоване на регулювання відносин виключно при застосуванні інформаційних технологій.

Відсутність орієнтації на формування правового механізму стимулювання розвитку вітчизняних інформаційних (цифрових) технологій має місце і на практиці, де в більшій мірі розглядаються питання застосування інформаційних (цифрових) технологій або інформаційних

систем, або їх використання. Тільки в окремих дослідженнях, в яких проводиться аналіз впливу самих інформаційних (цифрових) технологій на правосвідомість, обґрунтовується необхідність обґрунтованої та виваженої державної політики у сфері створення і використання інформаційних (цифрових) технологій [99].

Учені дають таке визначення правового регулювання безпечного функціонування і розвитку інформаційно-електронних (цифрових) систем як форми упорядкування суспільних відносин, націленої на створення безпечних для людини, суспільства та держави умов життєдіяльності, на збереження людини як біологічного виду. Проте самостійного розгляду питання правового регулювання розвитку інформаційних (цифрових) технологій поки що не отримали. Так, дослідження, присвячені розвитку інформаційних технологій, навпаки, не містять аналізу правових інструментів вдосконалення такого розвитку.

Стимулювання розвитку, впровадження та застосування вітчизняних інформаційних (цифрових) технологій повинно передбачати відповідні організаційні й правові заходи, спрямовані як безпосередньо на розширення меж їхнього застосування, так і на усунення правових обмежень для розвитку, упровадження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки й юрисдикції для такого розвитку.

Протягом останнього десятиліття в рамках державної інформаційної політики щодо стимулювання розвитку, впровадження та застосування інформаційних (цифрових) технологій були реалізовані такі заходи:

- 1) введення спеціального державного регулювання у сфері використання вітчизняних програм для електронних обчислювальних машин і баз даних;

- 2) встановлення заборони на допуск програмного забезпечення, що відбувається з іноземних держав, з метою проведення закупівель для забезпечення державних потреб, що передбачає створення реєстру вітчизняного програмного забезпечення;

3) затвердження переліку пріоритетних напрямків використання і розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності органів виконавчої влади та органів управління державними позабюджетними фондами;

4) створення фонду розвитку інформаційних технологій;

5) затвердження планів переходу органів виконавчої влади і державних позабюджетних фондів на використання вітчизняного офісного програмного;

6) визначення застосування вітчизняних інформаційних (цифрових) технологій в рамках стратегій цифрового розвитку та цифрової трансформації. При цьому має бути деталізовано визначення понять «цифрова трансформація», «державна послуга», «адміністративна процедура» тощо.

Слід, на жаль, відзначити, що наразі ефективність реалізації зазначених заходів зі стимулювання розвитку, впровадження і застосування вітчизняних інформаційних (цифрових) технологій у рамках державної політики як функціонального елемента інформаційно-правового механізму залишається незадовільною.

За даними деяких науково-аналітичних досліджень, у 2018 р. понад 50% органів виконавчої влади України й органів місцевого самоврядування застосовують операційні системи, не включені до реєстру вітчизняного програмного забезпечення, а іноземні поштові сервери застосовують 82% серед зазначених органів, що не включені до реєстру вітчизняного програмного забезпечення системи управління базами даних [99].

Для стимулювання розвитку, упровадження та застосування вітчизняних інформаційних (цифрових) технологій, як було розглянуто в в роботі вище, в якості інструментально-процедурного елемента інформаційно-правового механізму забезпечення цифровізації в Україні доцільним є впровадження спеціалізованої оцінки впливу правового регулювання на розвиток інформаційних (цифрових) технологій і цифрової економіки. Зазначена оцінка повинна бути інтегрована з діючими процедурами оцінки

регулюючого і фактичного впливу і моніторингу правозастосування. Для реалізації зазначених пропозицій необхідною є реалізація таких заходів:

- внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів Уряду України, що регламентують порядки розробки і реалізації державних проєктів, у тому числі національної програми «Вектори економічного розвитку 2030» тощо, які передбачають проведення щодо розроблюваних в рамках зазначених програм проєктів нормативно-правових актів оцінки регулюючого впливу, а в подальшому - оцінки фактичного впливу і моніторингу правозастосування;

- внесення в нормативно-правові акти Президента України, що регламентують порядки проведення оцінки регулюючого впливу, оцінки фактичного впливу та моніторингу правозастосування положень, які передбачають проведення в їх рамках спеціалізованої оцінки впливу правового регулювання на розвиток інформаційних (цифрових) технологій і цифрової економіки в Україні відповідно зі спеціальною методикою.

Для реалізації даних пропозицій також має бути розроблена Методика оцінки впливу проєктів нормативно-правових актів на розвиток інформаційних (цифрових) технологій і цифрової економіки в Україні (див. Додаток Б)).

Для виявлення й усунення правових обмежень розвитку інформаційних (цифрових) технологій, поряд із упровадженням інституту спеціалізованої оцінки впливу правового регулювання на розвиток таких технологій і цифрової економіки в Україні, перспективними також є експериментальні правові режими або «регуляторні процедури», що були розглянуті в роботі вище.

Уважаємо, що Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 р. повинна передбачити можливість експерименту щодо встановлення спеціального правового регулювання з метою створення необхідних умов для розробки і впровадження технологій штучного інтелекту на вітчизняних теренах. Концепція має визначати цілі, завдання й основні принципи

встановлення експериментального правового режиму.

Незважаючи на декларовані цілі, пов'язані із забезпеченням підвищення якості життя населення, підвищенням ефективності державного управління, підвищенням ефективності діяльності господарюючих суб'єктів під час упровадження технологій штучного інтелекту, Концепція не визначає порядку оцінки результативності й ефективності встановлення спеціального правового регулювання (див. підрозділ «Правове регулювання та етика»).

Не зрозумілим до кінця є зміст категорії «персональних даних, отриманих у результаті знеособлення персональних даних», а також «персональних даних, що стосуються стану здоров'я, отриманих у результаті знеособлення персональних даних». Зазначені поняття можуть створювати ризики правової невизначеності і порушення прав громадян, тому вимагають правового уточнення. Слід відзначити, що ризик посягання на недоторканність приватного життя, у тому числі з огляду на відсутність гарантій захисту персональних даних громадян від витоку, так само як відсутність гарантій їх використання виключно для забезпечення правопорядку і стурбованість громадян перед загрозою тотального контролю з боку держави особливо зростає в умовах поширення епідемії коронавірусу. Відтак, актуальним завдання є визначення особливостей співвідношення експериментальних правових режимів та інших правових режимів, а також здійснення оцінки результативності й ефективності експериментальних правових режимів, у тому числі в ході їх реалізації.

Поряд з формуванням законодавчих основ для введення експериментальних правових режимів, на вітчизняних теренах має активно розвиватися проведення експериментів щодо застосування цифрових технологій в різних сферах. Наразі воно повинно зреалізовуватися в межах «Векторів економічного розвитку 2030», що містять положення щодо розвитку цифрової економіки [13, с. 325].

Отже, проведений аналіз і систематизація правового регулювання і практик проведення правових експериментів дозволяють стверджувати, що у

вітчизняних законах і їх проєктах передбачається проведення такого експерименту у 3 випадках (12,5%), показники досягнення мети - в 0 випадків (0%), механізм оцінки ефективності - в 7 випадках (29,1%). При цьому розробка за підсумками проведення експериментів пропозицій щодо вдосконалення (зміни, доповнення законодавства) передбачалася в 7 випадках (29,1%). З 2003 р. 24 внесених до Парламенту України законопроєктів про проведення експериментів, прийняті тільки 8, що становить 33,3%. Це свідчить, що якісне проєктування експериментів щодо визначення правового режиму функціонування цифрової економіки України та використання цифрових технологій не провадиться належним чином. Саме у 2003 р. було започатковано впровадження елементів електронного врядування через легітимізовану інформаційну систему «Електронний уряд» та прийнято низку нормативних актів у цій сфері, що не знайшли своєї повної реалізації [95, с. 38-39; 99].

До речі, аналіз указів Президента України дав змогу зазначити, що мета проведення експериментів щодо визначення правового режиму функціонування цифрової економіки України закріплена у 8 з 9 указів Президента (що становить 88,8%), при цьому показники досягнення мети виявлено в 1 (11,1%), механізм оцінки ефективності - у 3 (33,3%), необхідність розробки за підсумками експерименту пропозицій щодо вдосконалення державного управління або правового регулювання у відповідній сфері - в 3 (33,3%).

На основі проведеного дослідження виявлено, що мета проведення експериментів визначена в 15 з 25 постанов Уряду України про проведення експериментів щодо визначення правового режиму функціонування цифрової економіки України (77,8%), показники досягнення мети - в 0 (0%), механізм оцінки ефективності - в 34 (75,5%), необхідність розробки за підсумками експерименту пропозицій щодо вдосконалення державного управління або правового регулювання у відповідній сфері - в 7 (15,5%). При цьому механізм оцінки ефективності зводиться до подання органами виконавчої влади

доповіді про результати експерименту без будь-яких заздалегідь визначених показників досягнення заявлених цілей.

Для ефективного застосування експериментальних правових режимів як засобу стимулювання розвитку інформаційних (цифрових) технологій необхідним є таке: систематизація їх правового регулювання в рамках загального законодавства про нормативних правових актах, а в даний час, при прийнятті окремих законів – забезпечення системної взаємозв'язку з законодавством про контрольно-наглядову (включаючи законодавство про обов'язкові вимоги) і дозвільну діяльності, забезпечення системного взаємозв'язку зі стратегічним прогнозуванням і плануванням; визначення механізмів взаємозв'язку вітчизняних експериментальних правових режимів і «регулятивних процедур» ЄС і ОЕСР [99].

Таким чином, на основі проведеного аналізу правового поля щодо визначення правового режиму функціонування цифрової економіки України може бути обґрунтовано такі рекомендації щодо вдосконалення правового забезпечення державної політики у цій сфері:

1) внесення змін і доповнень до законодавства про стратегічне планування і про міжнародні договори, що передбачає механізм контролю за відповідністю основам конституційного ладу, положень документів міжнародних організацій, що належать до так званого м'якого права, при їх використанні в документах стратегічного планування України та проведенні гармонізації її законодавства з положеннями документів міжнародних організацій;

2) визначення в законах про інформацію, інформаційні технології та захист інформації, про зв'язок, про засоби масової інформації, про персональні дані, про безпеку критичної інформаційної інфраструктури засад щодо забезпечення державного суверенітету серед цілей і принципів регулювання, повноважень органів державної влади;

3) для усунення правових обмежень розвитку інформаційних (цифрових) технологій в Україні обґрунтовано необхідність впровадження в

процедури оцінки фактичного впливу і моніторингу правозастосування спеціалізованої оцінки впливу правового регулювання на розвиток інформаційних (цифрових) технологій і цифрової економіки в Україні.

Реалізація та забезпечення цифровізації в нашій державі при здійсненні її функцій щодо проведення державної політики в різних сферах, у тому числі у сфері інформаційних відносин, повинні бути забезпечені відповідним стратегічним плануванням і прогнозуванням. Стратегічне планування є інструментально-процедурним елементом інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету, що дозволяє формувати і здійснювати інформаційну функцію держави і державну політику у сфері цифровізації.

У наукових дослідженнях відзначається зростання ролі стратегічного планування у сфері регулювання інформаційних відносин, при цьому в науці вивчення питань реалізації документів стратегічного планування у сфері інформаційних відносин стало активно розвиватися тільки в останні роки. Незважаючи на наявні в окремих наукових дослідженнях твердження про зміцнення основ суверенітету держави в прийнятих документах стратегічного планування, їх аналіз показує наявність фрагментарності в такому закріпленні.

Стратегічне планування представляє собою діяльність учасників такого планування щодо цілепокладання, прогнозування, планування і програмування соціально-економічного розвитку України, її регіонів, а також галузей економіки і сфер державного і місцевого управління, забезпечення національної безпеки, спрямованої на вирішення завдань сталого соціально-економічного розвитку [99].

Сучасний етап розвитку стратегічного планування в Україні характеризується складністю та потребою в уніфікації його засад у відповідних правових документах. Власне кажучи, після прийняття останньої Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році (дія якої закінчилася) були прийняті:

– указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722/2019;

– постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 05.08.2020 р. № 695 та ін. [90].

Разом із тим аналіз цих нормативно-правових документів, що відзначаються стратегічністю, дозволяє стверджувати, що в них недостатньою мірою враховані вимоги часу, а тому визначені аспекти щодо забезпечення державної політики у сфері цифровізації в Україні. Вони окреслені в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні» від 02.12.2020 р. № 1556-р. Проте необхідною є розробка й упровадження інтеграційної моделі розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Забезпечити це може прийняття науково обґрунтованої стратегії сталого розвитку України на період до 2030 р. Ця оновлена стратегія має враховувати положення:

– стратегії національної безпеки (2015 р., 2020 р.), а також основи державної політики, доктрини та інші документи у сфері забезпечення національної безпеки України;

– стратегії науково-технологічного розвитку;

– документи, що розробляються в рамках цілепокладання за галузевим і територіальним принципом (галузеві документи стратегічного планування України; стратегія просторового розвитку та стратегії соціально-економічного розвитку макрорегіонів);

– документи, що розробляються в рамках прогнозування (прогноз науково-технологічного розвитку України; стратегічний прогноз України; прогноз її соціально-економічного розвитку на довгостроковий період);

– положення державного бюджету на довгостроковий період;

– прогноз соціально-економічного розвитку України на середньостроковий період;

– документи, що розробляються в рамках планування і програмування

(основні напрямки діяльності Уряду; державні програми; державна програма озброєння; схеми територіального планування; плани діяльності органів виконавчої влади) тощо.

З огляду на це низка діючих документів стратегічного планування у сфері інформаційних (цифрових) технологій потребує коригування або скасування для приведення у відповідність. Крім того, дана вимога закріплена в указі Президента України № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»» [90] (див. п. 3 самого Рішення). Відповідно до цього указу Уряд України та державні органи за відповідними сферами національної безпеки зобов'язані протягом 6 місяців подати на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проекти: Стратегії людського розвитку, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії економічної безпеки, Стратегії біобезпеки та біологічного захисту, Стратегії інформаційної безпеки, Стратегії кібербезпеки України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності, Стратегії забезпечення державної безпеки тощо [там само].

Як відомо, організація й функціонування системи стратегічного планування має ґрунтуватися на таких принципах: єдності і цілісності; розмежування повноважень; наступності і неперервності; збалансованості системи стратегічного планування; результативності та ефективності стратегічного планування; відповідальності учасників стратегічного планування; прозорості (відкритості) стратегічного планування; реалістичності; ресурсної забезпеченості; вимірюваності цілей; відповідності показників цілям; програмно-цільовому підході.

Для оцінки ефективності функціонування інформаційно-правового механізму забезпечення державної політики України у сфері цифровізації в рамках стратегічного планування як інструментально-процедурного елемента зазначеного механізму також необхідним є, з одного боку, урахування

вищевказаних принципів. А з другого – розробка відповідних критеріїв оцінки рівня його забезпечення. Така розробка може бути заснована на аналізі існуючих критеріїв (і, відповідно, показників), визначених документами стратегічного планування України у сфері інформаційних і цифрових відносин. Зокрема, слід розробити стратегію розвитку цифрового й інформаційного суспільства в Україні, що має включати контрольні значення показників розвитку такого суспільства на період до 2025-2030 рр. На наше переконання, серед зазначених показників для інформаційно-правового забезпечення державного суверенітету слід закріпити обов'язково показниктне, що мають істотне значення, а саме: 1) частка вітчизняних товарів і послуг в обсязі внутрішнього ринку інформаційних і телекомунікаційних технологій; 2) скорочення відмінностей між регіонами України за інтегральними показниками цифрового й інформаційного розвитку; 3) показники, що відображають у тому числі оцінку розвитку ІКТ в державі; 4) показники розвитку самого цифрового й інформаційного суспільства в країні; 5) показники впливу розвитку цифрової економіки на зростання ВВП України [99].

Загалом проведений аналіз показує, що критеріїв і показників, безпосередньо орієнтованих на інформаційно-правове забезпечення державної політики України у сфері цифровізації, зазначені документи стратегічного планування у системному вигляді не містять.

З урахуванням проведеного аналізу і вищевказаної сукупності принципів стратегічного планування оцінка рівня забезпечення державної політики України у сфері цифровізації в документах стратегічного планування, має розроблятися в рамках прогнозування і цілепокладання, стратегічного планування у сфері інформаційних відносин, а також територіального і галузевого розвитку України, що приведена на основі наступних критеріїв:

– наявність самої мети забезпечення суверенітету, відображеної серед цілей відповідного документа стратегічного планування;

- наявність відповідних показників забезпечення суверенітету в системі показників досягнення цілей, визначених цим документом стратегічного планування;

- наявність механізму досягнення мети щодо забезпечення державного суверенітету України в межах відповідної сфери суспільних відносин (включаючи відповідні заходи державного регулювання, заходи, ресурси для їх реалізації та ін.).

Крім того, як зазначено вище, подальший розвиток законодавчого регулювання вимагає проведення експериментів і введення експериментальних правових режимів в Україні, у тому числі для забезпечення розвитку вітчизняних інформаційних (цифрових) технологій. Відтак, необхідним є визначення взаємозв'язку зі стратегічним плануванням і прогнозуванням, а також плануванням нормотворчого процесу. Уважаємо, що даний взаємозв'язок може бути реалізована таким чином:

- виявлення наявності потреб у формуванні нового правового регулювання у сфері розробки, впровадження та застосування інформаційних (цифрових) технологій у межах розробки прогнозу науково-технологічного розвитку України та інших прогнозних документів;

- на основі виявлених у межах прогнозування потреб у формуванні нового правового регулювання у сфері розробки, впровадження і застосування інформаційних (цифрових) технологій – організація проведення відповідного правового експерименту або введення експериментального правового режиму щодо розробки, впровадження і застосування інформаційних (цифрових) технологій;

- на основі результатів проведення правового експерименту або введення експериментального правового режиму, у тому числі відповідної оцінки його ефективності, - здійснення розробки та включення відповідних пропозицій до планів нормотворчої діяльності органів державної влади.

Підсумовуючи зауважимо, що актуальним завданням України є розробка загальнодержавної стратегії розвитку штучного інтелекту на період до

2030 року. Вона може бути затверджена указом Президента, і покликана визначити необхідність забезпечення технологічного суверенітету нашої держави: забезпечення необхідного рівня самостійності України у сфері штучного інтелекту, у тому числі за допомогою переважного використання вітчизняних технологій штучного інтелекту та технологічних рішень, розроблених на основі штучного інтелекту [99].

На наше переконання, цілями даної стратегії можуть бути визначені такі:

- підвищення прозорості та підзвітності державного управління та задоволеності громадян якістю державного управління;
- розширення можливостей безпосередньої участі громадянського суспільства в процесах розробки та експертизи рішень, прийнятих органами виконавчої влади;
- якісна зміна рівня інформаційної відкритості органів виконавчої влади;
- розвиток механізмів громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади.

При цьому відповідно до даної стратегії, повинні бути закріплені також цілі регіональної інформатизації, серед яких основними є такі:

- підвищення якості життя громадян за рахунок використання інформаційних і телекомунікаційних технологій;
- вирівнювання рівня розвитку інформаційного суспільства в регіонах;
- формування ефективної системи державного управління на основі використання інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Стратегія розвитку галузі інформаційних технологій в Україні, до числа заходів довгострокового характеру має бути включено положення про забезпечення стабільності розвитку і суверенності вітчизняної галузі інформаційних технологій у довгостроковій перспективі.

Отже, проведений аналіз свідчить про фрагментарність положень про забезпечення державної політики України у сфері цифровізації в

інформаційному просторі в документах стратегічного. Загальною проблемою даних документів є їх включення в систему стратегічного планування відповідно до чинного інформаційного законодавства. При цьому найчастіше вони самі претендують на статус методологічного підґрунтя для розвитку цифрового законодавства. Воно покликане стати основою системного підходу до підвищення рівня відкритості органів публічної влади, що включає в тому числі створення методологічну основу для розвитку цифровізації та вдосконалення чинної правової бази, необхідної для цього.

Для реалізації зазначених заходів повинен бути розроблений механізм забезпечення єдності інформаційного та цифрового простору України, що включає не тільки рівень інфраструктури, а й рівні самих інформаційних ресурсів і технологій. Такий механізм включає нормативні, організаційні та інструментально-процедурні елементи, а вони, у свою чергу, є елементом інформаційно-правового механізму забезпечення державної політики України у сфері цифровізації, забезпечуючи внутрішню єдність її інформаційного та цифрового простору [99].

Для формування механізму забезпечення єдності такого простору необхідно передбачити наявність в стратегіях соціально-економічного розвитку України та інших документах стратегічного планування положення про інтеграцію інформаційних просторів регіонів України в її єдиний інформаційний простір.

На основі аналізу документів стратегічного планування в Україні, результати якого відображені в другому розділі цього дослідження, може бути обґрунтовано такі пропозиції щодо вдосконалення стратегічного планування як інструментально-процедурного елемента інформаційно-правового механізму забезпечення державної політики України у сфері цифровізації:

- 1) забезпечення системної взаємозв'язку положень про державний суверенітет між різними документами стратегічного планування з урахуванням їх ієрархічної та функціональної взаємозв'язку;

2) виявлення загроз забезпечення державного суверенітету в інформаційному просторі при розробці прогностичних документів стратегічного планування;

3) забезпечення єдності, конкретності, вимірності і досяжності цілей, закріплених в документах стратегічного планування у сфері інформаційних і цифрових відносин;

4) включення в документи стратегічного планування у сфері інформаційних і цифрових відносин цільових показників, що характеризують забезпечення державного суверенітету в інформаційному просторі, у тому числі показники єдності інформаційного простору України, її інформаційної безпеки, розвиток вітчизняних інформаційних технологій та їх експорту;

5) включення в галузеві документи стратегічного планування, що передбачають розвиток інформаційних і цифрових технологій у відповідних галузях, цільових показників, що відображають зростання використання вітчизняних інформаційних технологій та їх експорту.

Висновки до 3 розділу

1. Визначено, що державна політика у сфері цифровізації правового регулювання в Україні вимагає реалізації заходів, пов'язаних із забезпеченням її входження до групи країн зі сталим рівнем соціально-економічного розвитку, конкурентоздатних на міжнародній арені. Зважаючи на таку поліфункціональність, запропоновано інтеграційну модель розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Доведено, що забезпечити цей розвиток може оновлення організаційно-правового й інформаційно-аналітичного забезпечення процесів цифрової трансформації. Запропоновані заходи відзначаються практичною орієнтованістю і передбачають урахування таких авторських рекомендацій:

– Урядом України – під час розробки стратегії сталого розвитку

України в умовах цифровізації на довгостроковий період. Визнано, що базис оновленої стратегії можуть становити інші чинні нормативно-правові документи (указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722/2019, розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні» від 02.12.2020 р. № 1556-р та ін. [90]);

– Мінцифрою України – під час створення та забезпечення функціонування єдиної цифрової платформи, покликаній підвищити дієвість взаємодії публічних інституцій всіх рівнів управління в Україні.

Обґрунтована необхідність використання системи показників й індикаторів для оцінювання стану впровадження запропонованої моделі державної політики та виявлення тенденцій щодо розвитку цифрової трансформації в Україні. Конкретизовано, що ця система показників й індикаторів може бути заснована на: 1) даних державного статистичного обліку; 2) результатах спеціальних емпіричних досліджень ринку інформаційно-комунікативних і цифрових технологій; 3) обліку рейтингових оцінок таких міжнародних організацій, як ООН, ЄС, Світовий Банк, ОЕСР та ін.

2. Крім системи показників й індикаторів оцінювання стану впровадження запропонованої моделі державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, аргументована необхідність: 1) розроблення й упровадження методики моніторингу, аналізу та прогнозування ситуації в цій сфері в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі; 2) виділення відповідних ресурсів на здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення; 3) установа регламентів взаємодії користувачів інформації та вимоги до неї.

Окремий важливий блок дослідницької роботи становлять авторські пропозиції, у межах яких обґрунтовано впровадження системного підходу до функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. Використання цього підходу має забезпечити поступальність упровадження цифрових технологій і соціально-

економічний розвиток на її теренах. Цей підхід передбачає дотримання загальних і спеціальних державноуправлінських принципів (системності, науковості, результативності, публічності, легітимності тощо). Доведено, що впровадження системного підходу до функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні передбачає створення єдиної цифрової платформи. Цей процес визнано пріоритетним напрямком діяльності Мінцифри України.

Визначено, що єдина цифрова платформа володіє певною структурою, сукупністю організаційних, правових норм і методів, інструментів державного впливу на об'єкт управління, що застосовуються в межах запропонованого алгоритму. Функціонування цієї платформи передбачає консолідацію можливостей Мінцифри України та інших органів публічного управління в напрямку забезпечення повсюдного впровадження механізму формування нових пріоритетів і цінностей суспільства в умовах цифрової трансформації, які засновані на доступності та достовірності цифрового й інформаційного простору. Авторські рекомендації враховують й уточнюють положення чинної Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні.

3. Зважаючи на важливість забезпечення системності та поступальності розвитку механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, обґрунтовано пріоритетні напрямки вдосконалення цих механізмів, реалізацію яких варто здійснювати з урахуванням позитивного закордонного досвіду в цій сфері. Ключовим у цьому процесі визнано оновлення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні в таких напрямках:

- уніфікації вітчизняної термінології у сфері цифровізації правового регулювання з тією, що визначена ОЕСР (необхідно внести зміни до Розділу 1 «Загальна частина» Концепції);

- гармонізації вітчизняного правового поля в напрямку формування єдиного цифрового простору (варто внести зміни до підрозділів «Інформаційна безпека» і «Правове регулювання та етика» Концепції);

– усунення розбіжностей у національних правових режимах у сфері цифровізації України та країн-членів ОЕСР, зокрема, під час здійснення регуляторної політики та державно-приватного партнерства (слід внести зміни до підрозділу «Публічне управління» Концепції);

– формування єдиного цифрового простору між Україною й ЄС (варто внести зміни до підрозділів «Освіта», «Наука» та «Інформаційна безпека» Концепції);

– забезпечення розвитку вітчизняних цифрових платформ «Дія», «ВзаємоДія» та ін., на зразок відповідних закордонних (доцільно внести зміни до підрозділів «Публічне управління» та «Інформаційна безпека» Концепції);

– упровадження механізму моніторингу, оцінювання та корегування державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні з урахуванням якісно-кількісних показників (варто внести зміни до підрозділів «Прогноз впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін» і «Очікувані результати» Концепції) тощо.

Матеріали цього розділу опубліковано в таких наукових працях [181; 183; 185].

ВИСНОВКИ

Одержані під час дослідження результати передбачають розв'язання актуального конкретного наукового завдання, яке полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. На підставі результатів, отриманих під час дисертаційного дослідження, визначено такі висновки та пропозиції:

1. Розкрито сутність понять «цифровізація державної політики» і «державна політика цифровізації» у межах умовних політико-цифрових «дискурсів». За допомогою них визначено, з одного боку, що цифровізація державної політики передбачає поширення комплексу цифрових технологій на суспільно-політичні відносини. А з другого – державна політика цифровізації охоплює застосування суб'єктами публічного управління (державними та недержавними) відповідних методів і технологій, необхідних для врегулювання вказаних відносин. З метою забезпечення його дієвості обґрунтовано заходи державної політики у сфері правового регулювання цифровізації, що згруповані в залежності від: 1) секторів реалізації; 2) територіальної ознаки; 3) напрямків здійснення; 4) форм упровадження; 5) суб'єктів реалізації.

2. Визначено структуру системи державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, у межах якої (системи) основне місце відведено механізмам державного впливу з огляду на те, що вони приводять у рух її елементи. До них віднесено принципи, суб'єктно-об'єктні відносини, функції, методи, форми та ін. Досліджено підходи до класифікації механізмів державної політики загалом, що дозволили виокремити конкретні інституціональні механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання зокрема. Доведено, що їхнє підґрунтя становлять положення інституціоналізму, з урахуванням яких передбачено

використання правових інститутів й удосконалення діяльності акторів (суб'єктів такого впливу), спрямованої на забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах наростаючої цифровізації економіки, суспільства та державного управління. Ці інститути й інституції становлять базис функціонування правових й організаційних механізмів державної політики, об'єднавчим для яких визнано застосування інституціонального підходу. За допомогою нього конкретизовано будову комплексного інституціонального механізму державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, що реалізується вищими, центральними, регіональними та місцевими органами державної влади, а також іншими залученими до цього процесу публічними інституціями.

3. Узагальнено закордонний досвід щодо форм реалізації державної політики у сфері цифровізації правового регулювання з позиції визначення їхніх відмінних рис і напрямків можливого аплікування на вітчизняних теренах. Зважаючи на загальні положення фундаментальної науки, серед цих форм визначено правотворчу, правозастосовну, правозахисну та правовиховну, що реалізуються в країнах-членах ЄС та ОЕСР. Дослідницький вибір цих країн зумовлено інтеграційними прагненнями України та закріпленими за нею зобов'язаннями, зокрема в її Концепції розвитку штучного інтелекту (на період до 2030 року). Саме цей правовий документ, схвалений Урядом України, містить вимоги щодо врахування таких рекомендацій міжнародних інституцій в означеній сфері: а) Рекомендації щодо штучного інтелекту, надані ОЕСР у 2019 р. (OECD/LEGAL/0449); б) Етичні стандарти, визначені в Рекомендаціях CM/Rec(2020)1, схвалених у 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів ЄС щодо впливу алгоритмічних систем на права людини та законодавство України тощо. З'ясовано, що в країнах-членах ЄС і ОЕСР напрацьовані такі позитивні державно-управлінські практики у сфері цифровізації правового регулювання: 1) реалізується дієва регуляторна політика; 2) створено єдині цифрові платформи й єдиний цифровий

(інформаційний) простір; 3) налагоджена інституційна співпраця; 4) упроваджуються етичні засади тощо.

4. Охарактеризовано стан функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, який визнано недосконалим через наявність низки проблем у його базовому документі – Концепції розвитку штучного інтелекту. Серед них виокремлені насамперед такі: 1) неузгодженість вітчизняного понятійно-категоріального апарату із міжнародним, а також неточності в ньому; 2) безсистемність у визначенні принципів, проблем і напрямків використання штучного інтелекту, а подекуди їхня надмірна деталізація; 3) відсутність належної якісно-кількісної прогностичної оцінки щодо впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін; 4) відсутність визначення правових засобів і технологій як складових механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання, а загалом і будови цих механізмів; 5) декларативність положень, що стосуються реалізації державно-приватного партнерства, регуляторної політики тощо. Доведено, що для розв'язання цих проблем державної політики у сфері цифровізації правового регулювання потрібно застосовувати системний підхід.

5. Запропоновано інтеграційну модель розвитку державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, яка включає мету, принципи, функції, форми, методи, засоби, суб'єктів державної політики та її механізми. Крім того, розроблено практичні рекомендації щодо впровадження запропонованої інтеграційної моделі розвитку державної політики. Вони передбачають вдосконалення організаційно-правового підґрунтя діяльності, по-перше, Уряду України в напрямку створення ним умов для розвитку «цифровізації державної політики». А по-друге, Міністерства цифрової трансформації України як спеціального координаційного суб'єкта з позиції визначення його повноважень щодо формування «державної політики цифровізації», охарактеризованої в межах умовного дискурсу. Для підвищення результативності діяльності цього

координаційного суб'єкта та інших інституцій у досліджуваній сфері систематизовано показники й індикатори, необхідні для оцінювання стану впровадження ними запропонованої інтеграційної моделі розвитку державної політики в Україні. Наполягається, що здійснення її оцінювання вимагає врахування рейтингових оцінок ЄС, ОЕСР та ін., а також рекомендацій цих міжнародних організацій в інших напрямках розвитку цифровізації.

6. Обґрунтовано пріоритетні напрямки вдосконалення механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні, реалізацію яких варто здійснювати з урахуванням позитивного закордонного досвіду в цій сфері. Воно може підвищити рівень демократичності, соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності в Україні. З цією метою запропоновано вдосконалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні в таких напрямках: 1) уніфікації вітчизняної термінології у сфері цифровізації правового регулювання з тією, що визначена ОЕСР; 2) гармонізації вітчизняного правового поля в напрямку формування єдиного цифрового простору, що можливо в межах чотирьох виокремлених етапів; 3) усунення розбіжностей у національних правових режимах у сфері цифровізації України та країн-членів ОЕСР, зокрема, під час здійснення регуляторної політики; 4) формування єдиного цифрового простору між Україною й ЄС; 5) забезпечення розвитку вітчизняних цифрових платформ «Дія», «ВзаємоДія» та ін., на зразок відповідних закордонних; 6) підвищення внутрішньодержавної та міжнародної інституційної співпраці у сфері цифровізації, допомогти в чому може розробка Етичного кодексу штучного інтелекту; 7) розвитку державно-приватного партнерства у сфері цифровізації в Україні тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики . К. : Факт, 2003. 384 с.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. Курс лекцій. М.: Юрид.лит., 1997. 400 с.
3. Бабінова О. О. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадськістю: теоретико-методологічний аспект : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / О. О. Бабінова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2006. 21 с.
4. Бакуменко В.Д., Князев В.М., Сурмін Ю.П. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого. Вісник УАДУ. 2003. № 2. С. 11–27.
5. Беляєва М. В. Системно-структурні зв'язки політичної системи суспільства та політичної функції держави. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 12–15.
6. Беляєва Н. Развитие концепта публичной политики: внимание «движущим силам» и управляющим субъектам. *Полис (Политические исследования)*. 2011. № 3. С. 72–87.
7. Бельська Т. В. Комунікація влади та громадськості в інформаційному суспільстві. *Публічне управління : теорія та практика* : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. Х. : Вид-во “ДокНаукДержУпр”, 2012. № 3(11). С.163–169.
8. Бельська Т. В. Конфлікт і консенсус як способи вирішення соціальних протиріч. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Вип. 40. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. С. 178–185.
9. Бельська Т. В. Соціально-історична генеза комунікації влади та

суспільства в загальноцивілізаційному розвитку (архетиповий підхід). *Публічне управління : теорія та практика* : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. Х. : Вид-во “ДокНаукДержУпр”, 2012. Спеціальний випуск. С. 213–218.

10. Богачов С.В. Право знати право. Міністрство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4354.

11. Бульба В. Г. Соціальні функції держави: монографія. Х. : Вид-во Асоц. Д-рів наук держ. упр. 2011. 264 с.

12. Вегера В. С. Особистість, держава і суспільство: взаємна відповідальність. *Актуальні проблеми економіки*, 2013. № 5 (143). С. 8–24.

13. Вектори економічного розвитку 2030 : матеріали для обговорення. Кабінеит Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-rozpochinaye-shiroke-obgovorennya-nacionalnoyi-ekonomichnoyi-strategiyi-2030>.

14. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

15. Величко Л.Ю., Мінаєва І.М. Право в державному управлінні. Теорія держави і права Навч.-метод. посіб. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. 74 с.

16. Вербицький О.В., Микитюк Ю.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Механізми цифрової й соціальної трнсформації та їхнього державного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2020. Вип. 1 (12). С. 126–132.

17. ВзаємоДія. Режим доступу: <https://vzaemo.diia.gov.ua/>.

18. Войтович Р. В. Ідеологія, технологія та стиль у державному управлінні: навч.-метод. посіб.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2003. 192 с.

19. Войтович Р. В. Особливості формування «сильної держави» в умовах глобалізації. *Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж.* 2007. Вип. 33. С. 122-136.

20. Герасіна Л. М., Данильян О. Г., Панов М. І. та ін. Проблеми модернізації політичних систем сучасності: монографія. Х.: Право, 2008. 320 с.
21. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я. Б. Політологія : навч. посіб. 2010. Київ : Знання. 415 с.
22. Глухачов Є. Ф. Законотворча і нормотворча діяльність: підручник [затверджено МОН України]; Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Харків). Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. 188 с.
23. Головатий М. Українська криза: політико-психологічний вимір. *Персонал плюс*. 2009. № 16 (318). URL: <http://www.personal-plus.net/318/4772.html>.
24. Горлач М.І., Кремень В.Г., Ніколаєнко С.М., Требін М.П. та ін. Основи філософських знань. Підручник. К.: Центр учбової літера' тури, 2008. 1028 с.
25. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 388 с.
26. Громико О. І. Вплив е-демократії на трансформацію системи державного управління України. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. : [у 2 ч.]. № 2 (50). Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2016. Ч. 2. С. 42–47.
27. Громико О. І. Вплив цифровізації на трансформацію системи державного управління України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України* : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. Вип. 2 (13). С. 520–540.
28. Громико О. І. Зміст поняття «трансформація» як базової наукової категорії. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ при Президентові України. Вип. 1/2 (46/47): у 2 ч. Ч. 1: Державне управління / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц.

А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. Ч. 1. С. 125–131.

29. Громико О. І. Сучасний стан та напрями удосконалення механізмів державного управління в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/114.pdf.

30. Громико О.І. Технології підвищення якості діяльності органів публічної влади // Реалізація державної соціальної політики сталого розвитку 16 регіону органами публічної влади України : монографія / [Л.О. Бєлова, Д.В. Карамишев, Л.В. Набока та ін.] ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. Д.В. Карамишева, к. держ.упр., доц. Л.В. Набоки. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. С. 229–241.

31. Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 «Філософія права» ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2008. 16 с.

32. Дай Т. Основи державної політики ; [пер. з англ. Г. Краснокутського ; наук. ред. З. Балабаєва]. Одеса : АО Бахва, 2005. 468 с.

33. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

34. Державне регулювання у сфері розвитку національного сегмента мережі Інтернет та впровадження Інтернет-технологій // *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформації*. URL: <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=178&language=uk>.

35. Державне управління і менеджмент: навч. посібник у таблицях і схемах / Г.С. Одінцова, Г.І. Мостовий, О.Ю., Амосов та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г.С. Одінцової. Х.: ХарПІ УАДУ, 2002. С. 8 – 21.

36. Дегтяр А. О., Соболев Р. Г. Методологія зіставлення модернізації та модифікації публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування: тези X міжнар. наук. конгресу, 21–22 березня 2013 р. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр»*. 2013. С. 166–167.

37. Древаль Ю. Д. Безпека особистості як фактор сучасних державно-управлінських відносин. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 1. С. 123–127.
38. Дрешпак В.М. Семіотика державного управління: контури проблемного поля. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-02/10dvmkpp.pdf>.
39. Домбровська С. М., Нікіпєлова Є. М., Помаза-Пономаренко А.Л. Уніфікація правового механізму України та Республіки Польща щодо зміцнення національної безпеки: монографія. Х. : НУЦЗУ, 2019. 256 с.
40. Дубчак Л. Державна політика України у сфері захисту прав людини в умовах подолання відкритої зовнішньої агресії. URL: <https://www.researchgate.net/publication/333703298/>.
41. Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України». Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/>.
42. Емерсон Т. Брукінг. Війна лайків. Переклад з англ. Я. Лебеденка. Нью Йорк. 2018. 416 с.
43. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1 – Т. 2. 2011. 648 с.
44. Євсюков О. П. Роль адвокаційності в організаційному механізмі державного управління у сфері соціально-економічної безпеки. *Право та державне управління*. 2018. № 2. С. 61–66.
45. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. Вікіпедія. Вільна Енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Єдина_судова_інформаційно-телекомунікаційна_система/.
46. Єлагін В. П. Моделювання процесів синергитичної взаємодії головних інститутів соціальної держави в контексті національної ідеї державотворення. *Державне будівництво*. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_2_56.
47. Ємельянов В. М., Євтушенко О. Н., Андріяш В. І. Державне управління: у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях : навч. посіб.

Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 336 с.

48. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. URL:

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8417/Zhelezniak_Poniattia_derzhavnoi_pravovoi.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

49. Жернаков М., Подячев С., Сіома М. Дискусія “РоботоФеміда: штучний інтелект та майбутнє права». *Міжнародний Фонд «Відродження»*. URL: <https://www.irf.ua/dyskusiya-robotofemida-shtuchnyj-intelekt-ta-majbutnye-prava/>.

50. Заєць А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 1999. 447 с.

51. Іщенко В.М. Міжнародний досвід упровадження електронного урядування. Режим доступу: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2012/5.pdf.

52. Карлов Т. В. Вдосконалення механізмів управління конфліктами у взаємодії органів влади та громадськості в Україні: регіональний підхід. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 3 (38). С. 69-74.

53. Карлов Т. В. Стратегії управління конфліктами в державному управлінні. *Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність* : зб. тез Щорічн. конф. за результатами стажування магістрів. Х. ХарПІДУ НАДУ 2014 р. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/index.html>).

54. Карпенко О. Механізми формування та реалізації сервісно-орієнтованої державної політики в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 ; Нац. акад. держ. упр-ня при Президентові України. К., 2016. 39 с.

55. Ковриженко Д. Правове регулювання законодавчого процесу досвід країн ЄС та пропозиції для України. URL:

https://parlament.org.ua/upload/docs/Legislative_process_.pdf.

56. Козлихин И. Право и политика. СПб., 1996. С. 135- 180.
57. Козлов К. І. Теорія державного управління: парадигми, концепти та системи. *Державне будівництво*. 2013. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/1/06.pdf>.
58. Компаниец В.В. Развитие и будущее экономики на основе цифровых технологий: критическое осмысление. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 61. С. 36–47.
59. Концепція розвитку цифрових компетентностей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80>.
60. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України: монографія. Х.: Вид-во ХаріНАДУ, 2006. 220 с.
61. Крюков О. І. Інформаційна безпека держави в умовах глобалізації. *Державне будівництво*. 2007. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_12.
62. Кукуруз О. Публічна політика та вплив її суб'єктів на безпеку держави. *Studia politologica Ucraino-Polona*, [S.l.], n. 6, p. 217-227, nov. 2016. URL: <http://journals.uran.ua/spup/article/view/166170>.
63. Кузнєцов А. О. Інноваційні технології в державному регулюванні соціально-економічного розвитку регіону : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / А. О. Кузнєцов ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2006. 20 с.
64. Лободенко Е. В. Анализ функционирования механизмов публичной правозащитной политики Украины. *East Journal of Security Studies*. 2018. Vol. 3. Issue 1. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9406/1/lobodenko.pdf>.
65. Лопушинський І. П. Упровадження електронного урядування в роботу органів виконавчої влади України як вагома складова реформування державної служби. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. С. 195.
66. Лупак Р. Л., Штець Т. Ф. Стратегічне програмування державної

політики цифровізації реального сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 33–39. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4483&i=5>.

67. Лукиша Р.Т., Помаза-Пономаренко А.Л. Публічна політика розвитку регіонів в Україні: зміст наукової проблеми. *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). Ч. 2. С. 300–304.

68. Лях Ю. І. Комунікативна парадигма організації взаємовідносин суб'єктів і об'єктів публічного адміністрування. URL: <http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/specrada/Paliukh.Liakh24.02.2021/disLiakh.pdf>.

69. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. Луцьк:Вежа, 2000. 558 с.

70. Малько А., Шундигов К. Правовая политика: цели и средства. *Государство и право*. 2001. №7. С. 13-15.

71. Мартиненко В. Ф. Сучасна парадигма державного управління суспільним розвитком. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/1/01.pdf>.

72. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин: монографія. Х.: Магістр, 2010. 204 с.

73. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки. *Молодий вчений*, 2015. № 2 (17). Ч. 6. С. 1230–1233.

74. Микитюк Ю.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Аналіз стану функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. *Наукові перспективи*. 2021. № 7 (13). С. 119–122.

75. Микитюк Ю.М. Особливості функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. *Інноваційні технології публічного управління та адміністрування: теорія і кращі практики 21 століття*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (17.11.2020 року, м. Мелітополь) / відп. ред. Ортіна Г.В.

Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2020. С. 234–235.

76. Микитюк Ю.М. Управлінські аспекти формування механізмів державної політики у сфері цифовізації правового регулювання. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18.10.2019 року, м. Мелітополь) / відп. ред. Ортіна Г.В. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С. 406–409.

77. Мобільний додаток онлайн-послуг «Дія». *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/6/656739/>.

78. Мор Т., Кампанелла Т., Бэкон Ф. Утопия. Город Солнца. Новая Атлантида. СПб: Азбука, 2017. 320 с.

79. Мороз В. М. Використання наукових методів інституціональної теорії у межах науки державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 2. С. 36–44.

80. Мороз В. М. Діалектика єдності та протиріч змісту категорій «механізми державного управління» та «механізми держави». *Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління)*, 2019. № 2 (11). URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/>.

81. Надьон О. В., Помаза-Пономаренко А.Л. Правовий механізм державного регулювання фінансової безпеки банків України: монографія. Х. : НУЦЗУ, 2018. 198 с.

82. Назарук Н. В. Розвиток інституту спеціалізованих омбудсманів в Україні. *Науковий журнал “Політикус”*. 2016. Вип. 3. С. 73-79.

83. Нижник Н. Р., Машков О. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. К. : УАДУ, 1998. 160 с.

84. Новак-Каляєва Л. М. Права людини як теоретикометодологічна основа державного управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. спец. : 25.00.01 / Новак-Каляєва Л. М. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2014. 39 с.

85. Новицький М. Лекція по правам людини. URL: <http://>

protivpytok.org/biblioteka/marek-novickij-lekciya-popravam-cheloveka.

86. Ортіна Г. В. Державна політика розвитку реального сектору економіки України: формування та реалізація антикризової стратегії. Х. : НУЦЗУ, 2017. 416 с.

87. Ортіна Г. В., Рибальченко Н. П. Державне управління у формуванні відповідального суспільства в умовах розвитку діджиталізації. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*, 2021. Вип. 1 (14). С. 124–130.

88. Ортіна Г. В. Технологічний розвиток інноваційної державної політики як складової соціальної безпеки країни. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2019. Вип. 1 (10). С. 40–48.

89. Основи держави і права України. URL: https://pidruchniki.com/18041204/pravo/ponyattya_pravozahisnoyi_diyalnosti.

90. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.

91. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

92. Петроє О. Передумови розвитку соціального діалогу в державному управлінні України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 3. С. 242-249.

93. Пильгун Н. В., Вінічук О. Ю. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 1 (17). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18pnvhvu.pdf>.

94. Полянський Ю., Рачинський А. Захист прав і свобод громадянина у сферах діяльності державної влади та управління. *Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України*. За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. К.: Вид-во УАДУ, 1999. Вип. 1. 336 с.

95. Польовий П.В. Модернізація публічного управління в умовах

розвитку цифрового суспільства. *Публічне управління та митне адміністрування*. № 2 (29). С. 37-43.

96. Помаза-Пономаренко А. Л., Домбровська С. М., Лукиша Р. Т. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків : монографія. Х. : НУЦЗУ, 2018. 216 с.

97. Помаза-Пономаренко А. Л., Карпеко Н.М. Управлінсько-методологічний вимір використання соціального й освітнього потенціалу при формуванні безпеки регіонів України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2016. URL: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol5/Visnyk_NUCZU_6_2016_2.pdf.

98. Помаза-Пономаренко А.Л., Лободенко К.В. Наукові перспективи розвитку правозахисної державної політики України: монографія. Харків: НУЦЗ України, 2020. 188 с.

99. Помаза-Пономаренко А.Л., Микитюк Ю.М. Цифровізація державної політики vs. державна політика цифровізації у сфері правового регулювання : монографія. Х.: НУЦЗУ, 2021. 200 с.

100. Помаза-Пономаренко А.Л., Медведєва Д.О. Е-система публічного управління України або особливості застосування штучного інтелекту в ній. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2021. № 1 (17). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2021/1/6827>.

101. Помаза-Пономаренко А.Л. Україна: держава 404 та/або консенсусу?. *Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління)*, 2019. № 2 (11). URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/>.

102. Посібник з проведення кампаній Amnesty International. URL: <https://www.irf.ua/files/ukr/programs/rol/AI-posibnyk.pdf>.

103. Право на справедливий суд - це не тільки судова реформа. Важливі також реформи прокуратури, адвокатури та юридичної освіти, - заступник глави АП Філатов. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3041904/pravo_na_spravedlyvyiyi_sud_tse_ne_tilky_

sudova_reforma_vajlyvi_takoj_reformy_prokuratury_advokatury.

104. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.) / за ред. О. М. Руднєвої, д. ю. н., проф. К. : НІСД. 2013. 160 с.

105. Приходченко Л. Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник НАДУ*. 2009. № 2. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-2-14.pdf>.

106. Про засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради від 17.06.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-14>.

107. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України від 24.03.2012 №212/2012. URL: zakon1.rada.gov.ua.

108. Пушкар О. Роль органів державного управління у забезпеченні конституційних прав і свобод громадян у контексті європейських традицій публічного управління. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Pushkar.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Pushkar.pdf).

109. Рабінович П.М. Межі здійснення прав людини (загальнотеоретичний аспект). *Вісник Академії правових наук України*. Х.,1996. №6. С. 5–13.

110. Райт Г. Державне управління. К.: Основи. 1994. 191 с.

111. Результати моніторингу імплементації Національної стратегії у сфері прав людини (1 груд. 2015 р. – 01 груд. 2017 р.) / ред. кол. : К. Семьоркіна, А. Блага, Б. Мойса та ін. ; Укр. Гельсін. спілка з прав людини. Київ. 2017. 36 с.

112. Романенко Є. О. Державна політика у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 1. URL:

file:///home/alina/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/Duur_2010_1_8.pdf.

113. Роміна А.А., Помаза-Пономаренко А.Л. Правові засади публічного управління у сфері використання нів в Україні // *Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (16 листопада 2018 р.). Х., 2018. С. 410–411.

114. Рудніцька Р. М., Сидорчук О. Г., Стельмах О. М. Механізми державного управління: сутність і зміст. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 28 с.

115. Самофалова О. Ю. Перспективи державної політики в сфері правозахисту в умовах системної кризи влади в Україні. *Менеджер*. 2014. № 1 (67). С. 127–132.

116. Самофалова О. Ю. Перспективи державної політики в сфері правозахисту в умовах системної кризи влади в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. ДРІДУ НАДУ*. 2014. № 3 (22). С. 45–56.

117. Сектор економіки. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сектор_економіки/.

118. Семьоркіна К. О. Формування державної політики у сфері прав людини в Україні. *Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія “Державне управління”)*. 2018. № 2. С. 22–26.

119. Сімсон О. Е. ІТ-право v. інформаційного права: на зламі епох. URL: <http://aphd.ua/publication-389/>.

120. Соколенко О. Захист прав громадян як основна функція правової держави. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 118–121.

121. Сичинська А. Співвідношення політики і прав людини. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія комунікації»*. 2013. № 3. URL: <http://social-science.com.ua/article/1091>.

122. Судебные и правоохранительные органы Украины; учеб.пособ. 3-е изд., доп. и перераб. Х.: Одиссей, 2004. 320 с.

123. Суший О. В. Психосоціальна культура державного управління : монографія. К. : Світогляд, 2012. 344 с.
124. Телешун С. О., Титаренко О. Р., Ситник С. В., Вировий С. І. Публічна політика та управління : наук. розробка. К. : НАДУ, 2010. 36 с.
125. Теорія держави та права. URL: https://pidruchniki.com/1494051156724/pravo/sotsialna_derzhava.
126. Тертичка В. Суспільна політика і політологія. *Понятійно-категоріальний апарат публічного управління* : матеріали Методологічного семінару у форматі відео конф., 31 березня 2010 р. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, Ю. П. Сурміна, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2010. С. 27–37.
127. Тогобицька В.Д. Основні чинники впливу цифровізації економіки на соціально-економічні системи. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*, 2021. Вип. 1 (14). С. 227–233.
128. Толкованов В. Розвиток і впровадження інструментів політики державного управління: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 12. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik12/fail/tolkovanov.pdf.
129. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.
130. У яких сферах роботи не зможуть замінити людей: думка експерта. *24ТЕХНО*. URL: https://24tv.ua/techno/u_yakih_sferah_roboti_ne_zmozhut_zaminiti_lyudey_dumka_eksperta_n997868.
131. Філософія: Навчальний посібник (для студентів 2 курсу ФПО і заочного навчання). Авт. Радіонова Л.О. Харків: ХНАМГ, 2006. 142 с.
132. Цветков В. В., Селіванов В. М., Скрипнюк О. В. Державне управління і політика : монографія. К. : Абрис, 2006. 312 с.
133. Цветкова Н. А., Ярыгин Г. О. Политизация «цифровой дипломатии»: публичная дипломатия Германии, Ирана, США в социальных

сетях. Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 6: Философия. Культурология. Политология. Право. Международные отношения. 2013. № 1. С. 119–124.

134. Хандій О.О., Шамілева Л.Л. Вплив цифрових трансформацій на економіку та сферу праці: соціально-економічні ризики та наслідки. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3(57). С. 181–188.

135. Харитонов О. І., Бачинський Т. В., Радейко Р. І. Основи ІТ-права. Х. : Юрінком Інтер. 2019. 208 с.

136. Чорноус Г. Інформаційне забезпечення проактивного управління. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 5. С. 102-114.

137. Шемшученко В. Штучний інтелект у правосудді. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/>.

138. Юдина Т.Н., Тушканов И.М. Цифровая экономика сквозь призму философии хозяйства и политической экономии. *Философия хозяйства*. 2017. № 1. С. 193–201.

139. Яровой Т. С. Становлення законодавчого регулювання лобізму в США як приклад для України. *Аспекти публічного управління*, 2019. С. 53-60.

140. Abelson H. keys under doormats: mandating insecurity by requiring government access to all data and communications. *Journal of cybersecurity*. Oxford, 2015. Vol. 1. Pp. 69-79.

141. Akimov O., Karpa M., Parkhomenko-Kutsevil O., Kupriichuk V. and Omarov A. Entrepreneurship education of the formation of the e-commerce managers professional qualities. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23 (S1), 2020.

142. Arnstein S. R. A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 1969. Vol. 35. P. 216–224.

143. Ajazha, M. State reform of higher education modern conditions. *Abstracts Collection*. Zaporizhzhia National University, 2019, pp. 7-10.

144. Bashtannyk V., Buryk Z., Kokhan M., Vlasenko T. and Skryl V. Financial, economic and sustainable development of states within the conditions of industry 4.0. *International Journal of Management*, № 11(4), 2020, pp. 406-413.
145. Bob C. The marketing of rebellion: Insurgents, media, and international activism. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 256 p.
146. Björklund F. E-government and moral citizenship: the case of Estonia. *Citizen ship studies*, № 20 (6-7), 2016, pp. 6914-931.
147. Bloodgood E. Schmitz H. P. Researching INGOs: Innovations in Data Collection and Methods of Analysis. Framework essay, venture workshop "INGOs by the Numbers: Innovations in Data Collection and Methods," International Studies Association Annual Convention. San Diego, CA, 2012. 29 p.
148. Calista D. J., Melitski J., Holzer M., Manoharan A. Digitized government in world wide municipalities between 2003 and 2007. *International Journal of Public Administration*, № 33 (12-13), 2010, pp. 588-600.
149. Castells M. Communication Power. Oxford : Oxford University Press, 2013. 592 p.
150. Change.org. URL: <https://www.change.org/ru>.
151. Chun S., Shulman S., Sandoval R., Hovy E. Government 2.0: Making connections between citizens, data and government. *Information Polity*, № 15 (1-2), 2010, pp. 1-9.
152. De Blasio, E., Selva D. Why choose open government? Motivations for the adoption of open government policies in four European countries. *Policy & Internet*, № 8(3), 2016, pp. 225-247.
153. Dewey J. The public and its problems. New York.: Holt. 1927. 224 p.
154. Digital democracy: policy and politics in the wired world Toronto, Ont.: Oxford University Press, 1998. 237 p.
155. Dye R. Thomas Understanding Public Policy. 7ed. Prentice Hall, Inc, 1992. 383 p.
156. Faisal M. N., Talib F. E-government to m-government: a study in a developing economy. *International Journal of Mobile Communications*, № 14(6),

2016, Pp. 568-592.

157. Galindo F., Marco J.G. Freedom and the internet: empowering citizens and addressing the transparency gap in search engines. *European journal of law and technology*. - belfast, 2017. Vol. 8, № 2. Pp. 1-18.

158. Giest S. Big data for policy making: fad or fast track?. *Policy Sciences*, № 50 (3), 2017, pp. 367-382.

159. Habermas J. The theory of communicative action, Vol. I. Boston: Beacon, 1996. 465 p.

160. Hacker K., van Dijk J., eds. Digital Democracy: Issues of Theory and Practice. London: SAGE Publications Ltd, 2000. 240 p.

161. Hanschitz G. Digitalization of Politics and Elections // Handbook of Cyber-Development, CyberDemocracy, and Cyber-Defense / Carayannis E., Campbell D., Efthymiopoulos M. (eds). Springer, Cham, 2017. P. 1–15.

162. Henriksen H. Z. One step forward and two steps back: e-Government policies in practice. *In Policy Analytics, Modelling, and Informatics*. 2018. pp. 79-97.

163. Höchtl J., Parycek P., Schöllhammer R. Big data in the policy cycle: Policy decision making in the digital era. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*. 2016. Vol. 26, no. 1. P. 147–169.

164. Janowski T. Digital government evolution: From transformation to contextualization. *Government Information Quarterly*, № 32(3), 2015. Pp. 221-236.

165. Ebrahim A. Making sense of accountability: Conceptual perspectives for northern and southern nonprofits. *Nonprofit Management and Leadership*. 2003. Vol. 14. № 2. P. 191-212.

166. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

167. International Labour Organization. URL: <https://ilostat.ilo.org/data/>.

168. Katz, R. L., & Koutroumpis, P. (2012). Measuring socio-economic

digitization: A paradigm shift. URL: <http://www.teleadv.com/wp-content/uploads/Measuring-socio-economic-digitization.pdf>.

169. Katz R. L., Koutroumpis P. Measuring digitization: A growth and welfare multiplier. *Technovation*, № 33 (10-11), 2013, pp. 314-319.

170. Kaufmann M., Jeandesboz J. Politics and ‘the digital’: From singularity to specificity. *European Journal of Social Theory*. 2017. Vol. 20, № 3. P. 309–328.

171. Kettley P., Hirsh W. Learning from Cross-functional Teamwork: report of the Institute for Employment Studies. Brighton, 2000. 74 p.

172. Klenin O. V. Main trends of digital transformation of the state and business. *Materials of the XVIII International Scientific and Practical Conference: Building an information society: resources and technologies*. Kyiv, 2019, pp. 44-47.

173. Krynytsia S. O. State policy for digitalization of Ukraine’s economy. *Financial space*, № 3 (31), 2018, pp. 50-57.

174. Lebedev A. Modernization of Marketing Conditions in the Implementation of Remote Education Programs, *International Journal of Civil Engineering and Technology*, № 10 (01), 2019, pp. 1612–1630.

175. Leviäkangas P., Paik S. M., Moon S. Keeping up with the pace of digitization: The case of the Australian construction industry. *Technology in Society*, № 50, 2017, pp. 33-43.

176. Lopushinsky I. P. “Digitalization” as the basis of public administration by road transformation and reform of ukrainian society. *Theory and practice of public administration and local selfgovernment*, № 2, 2018. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/20.pdf.

177. Mamaev O. A., Panov S. A., Shepelev V. V., Concept of Modernization of Socio-Economic Programs in the Region, *International Journal of Mechanical Engineering and Technology*, № 9(13), 2018, pp. 1482–1488.

178. Mamonova, V. V. and Kalmykov, E. V. Actualization of the introduction of electronic communication interactions in the system of public

administration. *Problems of development of public administration in Ukraine*. Lviv, 2019, pp. 196-199.

179. Morgan D. Qualitative content-analysis: a guide to paths not taken. *Qualitative Health Research*. 1993. Vol. 3. № 1. P. 112-121.

180. Morganti L., Donders K., Katz R., Koutroumpis P., Callorda F. M. Using a digitization index to measure the economic and social impact of digitalagendas. *Info*, № 16(1), 2014, 32-44.

181. Mykytyuk Yu. Development of the state policy Ukraine in the sphere of legal regulation of digitalization. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2021. Вип. 1 (14). С. 336–343.

182. Mykytyuk Yu. Digitalization of legal policy or legal policy of digitalization: state of implementation and prospects for improvement. *International Journal of Public Administration in Socio-Economic Sphere*. 2021. Vol. 1. Issue 2. URL: <https://zenodo.org/communities/ijpa/search?page=1&size=20>.

183. Mykytyuk Yu. Directions of improvement of mechanisms of the state policy in the field of cififisation of legal regulation. *Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки: матеріали Круглого столу (14 травня 2021 р., м. Харків), 2021. Національний університет цивільного захисту України*. С. 294–295.

184. Mykytyuk Yu. Scientific and theoretical fundamentals of formation of mechanisms of public administration in the field of digitalization of legal regulation. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2017. Вип. 2 (7). С. 445–452.

185. Mykytyuk Yu. Scientific discourse on the features of the development of state policy mechanisms in the field of digitalization of legal regulation in Ukraine. *Topical issues of modern science, society and education* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (08-10.08.2021 р., м. Харків), 2021. С. 1006–1009. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp->

content/uploads/2021/08/TOPICAL-ISSUES-OF-MODERN-SCIENCE-SOCIETY-AND-EDUCATION-8-10.08.21.pdf.

186. Naisbitt J. Global Paradox: The bigger the world economy, the more powerful its smallest players. New York: Morrow, 1994.

187. Negroponte N. Being Digital. New York: Knopf, 1995. 256 p.

188. Odell J. S. Case Study Methods in International Political Economy. *International Studies Perspectives*. 2002. Vol. 2. № 2. P. 161-176.

189. Oleshko A. A. Key imperatives of public management of digital development. *State and regions. Public Administration*, 3(67), 2019, pp. 87-91.

190. Online Corrector. URL: <https://onlinecorrector.com.ua/uk/>.

191. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). URL: <http://dotstat.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=STLABOUR>.

192. Pal A. Leslie Beyond Policy Analysis: public issue management in turbulent times. ITP Nelson, 1997. 312p.

193. Pomaza-Ponomarenko A., Medvedeva D., Drahan I. E-governance as a AI-tool of establishing feedback with the public and conflict resolution. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*, 2021. Вип. 1 (14). С. 11–15.

194. Pomaza-Ponomarenko A. Law enforcement bodies, human rights organizations and the society: mechanisms of interaction of public institutions. *East Journal of Security Studies*, 2020. Vol. 6 № 2. Pp. 43-52.

195. Pomaza-Ponomarenko A., Hren M., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society. *Revista San Gregorio*. SPECIAL EDITION-2020. Núm. 42. URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>.

196. Pomaza-Ponomarenko A., Hren M., Durman O., Bondarchuk N., Vozniuk E. Problematic aspects of state policy modernization in the conditions of digitalization. *International Journal of Management*, 2020. № 11 (6). P. 508-515.

197. Raval S. Decentralized Applications: Harnessing Bitcoin's Blockchain Technology. Sebastopol: O'Reilly, 2016. 118 p.
198. Reddick, C. G., & Zheng, Y. Determinants of citizens' mobile apps future use in Chinese local governments: An analysis of survey data. *Transforming Government: People, Process and Policy*, № 11(2), 2017, pp. 213-235.
199. Reinicke W. H. Global Public Policy: governing without government?. The brooking Institution, 1998. 307p.
200. Riordan J. The Liability of Internet Intermediaries. Oxford: Oxford univ. press, 2016. 639 p.
201. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. 184 p.
202. Sabbagh K., Friedrich R., El-Darwiche B., Singh M., Ganediwalla S., Katz R. Maximizing the impact of digitization. The global information technology report. 2012. URL: http://www3.weforum.org/docs/GITR/2012/GITR_Chapter1.11_2012.pdf.
203. Scott J.D. Social media and government surveillance: The case for better privacy protections for our newest public space. *Journal of business & technology law*. Baltimore, 2017. Vol. 12, № 2. Pp. 151–164.
204. Simeon R. Globalization, domestic societies, and governance. In C.E.S. Franks Et al. (Eds.), Montreal: McGill-Queen's University Press, 1995. P. 25-42.
205. Stillman R. J. Public administration: concepts and cases. Boston, Mass. ; United Kingdom : Wadsworth Cengage Learning. 2010. 507 p.
206. Tapscott D., Tapscott A. Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business and the World. London: Portfolio Penguin, 2016. 432 p.
207. The New Public Governance ? Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance / Ed. By Stephen P. Osborn. Routledge, 2009. 432 p.
208. Walker N. intimations of global law. Cambridge: Cambridge univ..

Press, 2015. 212 p.

209. White Leonard D. Introduction to the study of public administration / Leonard D. White. New York : Macmillan, 1955. 4th ed. 531 p.

210. World Internet Usage Statistics News and World Population Stats. Internet World Stats, 2017. URL: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація ключових факторів, що стримують цифрову
трансформацію соціально-економічних систем

№ з/п	Назва фактору, що стримує цифрову трансформацію	Опис фактору, що стримує цифрову трансформацію
<i>Внутрішні фактори</i>		
1	2	3
1	Державні бар'єри	1. Економічна невизначеність у країні, падіння курсу гривні. 2. Нормативні обмеження, відсутність стандартів щодо застосування цифрових технологій. 3. Відсутність спеціальних заходів державної підтримки використання цифрових технологій на підприємствах.
2	Конкурентні бар'єри	1. Упровадження цифрових технологій вимагає витрат з боку постачальників і споживачів, які дотримуються «традиційної моделі». 2. Прихильність кінцевого користувача звичних продуктів (сервісів). 3. Відсутність інформації про успішний досвід або негативний досвід застосування цифрових технологій на інших підприємствах галузі.
3	Технологічні бар'єри	1. Дефіцит цифрових рішень, що враховують специфіку підприємства. 2. Слабка захищеність цифрових технологій від кримінальних посягань. 3. Недостатній рівень розвитку інфраструктури (низька пропускна здатність каналів зв'язку, відсутність доступу до мобільного інтернету, недолік центрів обробки даних та ін.). 4. Відсутність вітчизняних аналогів програмного забезпечення для ряду галузевих виробництв.
<i>Зовнішні фактори</i>		
4	Ресурсні бар'єри	1. Висока вартість проектів по застосуванню цифрових технологій.

1	2	3
		2. Недостатність бюджетного фінансування, яке підприємство може виділити на проекти з використанням цифрових технологій. 3. Високі витрати на експлуатацію систем, що використовують цифрові технології. 4. Застаріле технічне оснащення виробництв промислових підприємств, ускладнює впровадження нових технологій.
5	Людський фактор	1. Недолік обізнаності про переваги цифрових технологій, невірне розуміння суті цифровий трансформації та його ефектів з боку керівництва підприємства й осіб, які приймають рішення. 2. Небажання співробітників змінювати звичні форми роботи. 3. Недолік кваліфікації у персоналу, що використовує цифрові технології. 4. Недолік кваліфікації у персоналу, що впроваджує і обслуговує цифрові технології.
6	Психологічні бар'єри	1. Відсутність достатнього власного досвіду або негативний досвід застосування цифрових технологій на інших підприємствах. 2. Можливість успішного здійснення діяльності підприємства і без застосування цифрових технологій; 3. Збереження і підтримка інформаційної безпеки як інфраструктури та мереж, так і продукції в процесі її функціонування, збереження конфіденційності.
7	Організаційні бар'єри	1. Необхідність інтеграції технологій в існуючий ІТ-ландшафт і поточну інфраструктуру підприємства. 2. Жорстка організаційна структура підприємств, що зумовлює складність зміни внутрішніх процесів, регламентів, документообігу, підходів до отримання і обробки інформації.

Джерело: складено на підставі [167; 191]

Методика оцінки впливу проектів нормативних правових актів у сфері розвитку цифрових технологій

1. Загальні положення

1.1. Ця методика оцінки впливу проектів нормативно-правових актів у сфері розвитку цифрових технологій в Україні (далі – Методика), що містить рекомендований порядок дій із проведення оцінки впливу проектів нормативно-правових актів у сфері цифрових технологій у ході здійснення органами державної влади функції щодо правового регулювання у відповідних сферах діяльності.

1.2. Методика може застосовуватися громадянами України й юридичними особами, які беруть участь у проведенні публічних консультацій (публічного обговорення) у межах проведення оцінки регулюючого впливу проектів нормативно-правових актів або оцінки їх фактичного впливу, а також у проведенні громадського обговорення проектів нормативно-правових актів.

1.3. Оцінка впливу на розвиток цифрових технологій в Україні проводиться щодо проектів нормативно-правових актів (далі - проекти актів) в ході оцінки регулюючого впливу та громадського обговорення, а також діючих нормативно-правових актів (далі - акти) під час оцінки фактичного впливу й моніторингу правозастосування.

1.4. Методика передбачає проведення процедур оцінки впливу проектів нормативно-правових актів у сфері розвитку цифрових технологій в Україні на всіх етапах існування організації від її створення до ліквідації або реорганізації, а також на всіх етапах життєвого циклу товарів, робіт або послуг, включаючи їх розробку (проектування), виробництво, транспортування, зберігання, реалізацію, використання (експлуатацію), утилізацію.

1.5. Положення проектів нормативно-правових актів, що призводять до обмежень розробки, створення або використання цифрових технологій, повинні проявлятися щодо кожного етапу (стадії) інформаційного циклу, що включає пошук, збір, зберігання, використання, зміна, передачу (поширення, надання, доступ), знищення інформації.

1.6. Положення проектів нормативно-правових актів, що призводять до обмежень розробки, створення або використання цифрових технологій, повинні проявлятися щодо кожного етапу (стадії) управлінського циклу державного управління, якщо відповідне впровадження та (або) застосування цифрових технологій передбачається в рамках цифрової трансформації державного управління, у тому числі в напрямку розробки програм цифрової трансформації органів державної влади в Україні.

1.7. При оцінці впливу проектів нормативно-правових актів у сфері розвитку цифрових технологій в Україні необхідно враховувати такі основні

принципи: забезпечення розвитку цифрових технологій, включаючи їх розробку, створення або використання; технологічної нейтральності, що виражається в неприпустимості встановлення в нормативно-правових актів будь-яких переваг застосування одних цифрових технологій у порівнянні з іншими, якщо інше не визначено в законі.

2. Порядок проведення оцінки впливу проектів нормативно-правових актів у сфері розвитку цифрових технологій

2.1. Проведення оцінки впливу проектів нормативно-правових актів у сфері розвитку цифрових технологій передбачає послідовну реалізацію таких етапів:

1) виділення з тексту акта (проекту акта) положень, пов'язаних із пошуком, збором, зберіганням, використанням, зміною, передачею (розповсюдженням, наданням, доступом), знищенням інформації;

2) виділення з тексту акта (проекту акта) положень, пов'язаних із зазначенням на застосування (використання) конкретних цифрових технологій;

3) виділення з тексту акта (проекту акта) положень, пов'язаних з обмеженнями і (або) заборонами на розробку, проектування і (або) створення конкретних інформаційних (цифрових) технологій;

4) виділення з тексту акта (проекту акта) положень, пов'язаних з обмеженнями і (або) заборонами на застосування (використання) конкретних інформаційних (цифрових) технологій щодо кожного етапу (стадії) інформаційного циклу, що включає пошук, збір, зберігання, використання, модифікацію, передачу (поширення, надання, доступ), знищення інформації;

5) оцінку наслідків наявності даного обмеження або заборони для діяльності органів державної влади та/або місцевого самоврядування, інших організацій і (або) фізичних осіб, розвитку галузей і (або) ринків.

2.2. Типовими формами обмежень та/або заборон для розробки, створення або використання інформаційних технологій на всіх етапах існування організації від її створення до ліквідації або реорганізації, а також на всіх етапах життєвого циклу товарів, робіт або послуг, включаючи їх розробку (проектування), виробництво, транспортування, зберігання, реалізацію, використання (експлуатацію), утилізацію, є:

– визначення конкретної форми або формату для збору, зберігання, використання, зміни, передачі (поширення, надання, доступу), знищення інформації - наприклад, виключно «на паперовому носії»;

– колізії у визначенні форми або формату для збору, зберігання, використання, зміни, передачі (поширення, надання, доступу), знищення інформації - наприклад, наявність неузгоджених положень «або в електронному вигляді», «або у формі електронного документа», «документ в електронній формі», «а також в електронній формі», «на електронному носії у форматі електронних документів» тощо;

– визначення особливих способів ідентифікації суб'єктів

правовідносин, крім загальнопоширених;

- визначення заборон або обмежень для збору, зберігання або використання інформації, отриманої при проведенні наукових та (або) прикладних досліджень;

- визначення заборон або обмежень для збору, зберігання або використання інформації, отриманої при розробці та (або) створення даного товару, роботи або послуги;

- визначення заборон або обмежень для збору, зберігання або використання інформації, отриманої при виробництві даного товару, роботи або послуги;

- визначення заборон або обмежень на поширення інформації про даний товар, роботу або послугу (у тому числі реклами);

- визначення заборон або обмежень для реалізації даного товару, роботи або послуги на основі використання інформаційних технологій;

- визначення заборон або обмежень для збору, зберігання або використання інформації, отриманої при експлуатації даного товару, роботи або послуги тощо.

2.3. Оцінка наслідків наявності даного обмеження або заборони для діяльності органів державної влади та (або) місцевого самоврядування, інших організацій та (або) фізичних осіб, розвитку галузей та (або) ринків може носити як якісний, так і кількісний характер.

2.4. З урахуванням оцінки наслідків наявності даного обмеження або заборони для діяльності органів державної влади та (або) місцевого самоврядування, інших організацій та (або) фізичних осіб, розвитку галузей і (або) ринків формулюються пропозиції щодо зміни або скасування положення акта (проекту акта).

2.5. При проведенні оцінки фактичного впливу та (або) моніторингу правозастосування виявлення положень, пов'язаних з обмеженнями та (або) заборонами на розробку, проектування та (або) створення конкретних (використання) інформаційних конкретних технологій, застосування яких може проводитися не тільки по відношенню до конкретного акту (проекту акта), але і щодо комплексу норм (правового інституту) актів, що регулюють дані відносини (законів, указів президента, постанов уряду, нормативно-правових актів центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування), а також практики їх застосування (у тому числі судової практики).

СУМСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
пл. Незалежності, 2, м. Суми, 40000, тел. (0542) 60-77-55, факс 63-23-41
E-mail: mail@sm.gov.ua Код ЄДРПОУ 14005581

19.11.2018 № 01-49/11801

на № _____ від _____

ДОВІДКА
про використання результатів дисертаційного дослідження
Микитюк Юлії Миколаївни на тему
«Механізми державної політики у сфері цифровізації правового
регулювання в Україні»

Керівництво департаменту Сумської обласної державної адміністрації засвідчує, що наукові розробки Микитюк Ю.М. упроваджувалися в організаційну роботу департаменту.

Варто відзначити, що державна політика у сфері цифровізації становить необхідний базис соціально-економічного розвитку країни, її регіонів і суспільства, тому важливим є підвищення результативності функціонування такої політики. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання ІКТ та інших цифрових технологій, необхідних для комплексного оперативного надання адміністративних послуг населенню. Саме впровадженню цих технологій і присвячене дисертаційне дослідження Микитюк Ю.М. У його межах автором слушно обґрунтовано розрізнення інформаційної, аналітичної та ін. забезпечувальної ролі інструментарію державної політики у сфері цифровізації, що передбачає застосування новітніх технологій у повному циклі її вироблення та реалізації. Дані авторські рекомендації враховані під час розробки та виконання Стратегії регіонального розвитку Сумської області на період до 2020 року.

Крім того, з огляду на своєчасні та змістовні пропозиції Микитюк Ю.М., надані в дисертаційному дослідженні, вважаємо, що їх використання можливе в межах системи надання адміністративних послуг населенню. Відповідна система функціонує на базі Сумської обласної державної адміністрації для того, щоб кожна людина мала можливість забезпечити реалізацію своїх прав.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором дослідження.

Заступник керівника апарату -
начальник управління організаційної
діяльності апарату

С. ЧАУСОВСЬКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної та методичної роботи Національного університету цивільного захисту України

Олег НАЗАРОВ

АКТ № 2 від 21.09.2020р.

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України Микитюк Юлії Миколаївни на тему «Механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Комісія в складі:

Голова – начальник навчально-науково-виробничого центру, д.держ.упр., проф., заслужений працівник освіти України Домбровська С.М.

Члени комісії – завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту, держ.упр., проф. Майстро С.В.; професор кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту, держ.упр., проф. Крюков О.І.

Цим актом засвідчують, що результати дисертаційного дослідження Микитюк Ю.М. на тему «Механізми державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні» (зокрема, поглиблення змістовно-понятійної бази, розробка та впровадження дієвих організаційних і правових механізмів державної політики в умовах цифровізації) використовуються під час проведення лекцій та практичних занять із навчальних дисциплін «Концептуальні засади взаємодії політики й управління» і «Право в системі публічного управління та адміністрування» за програмою підготовки магістрів державного управління у Національному університеті цивільного захисту України.

Голова комісії:

д.держ.упр., професор

Світлана ДОМБРОВСЬКА

Члени комісії:

д.держ.упр., професор

д.держ.упр., професор

Сергій МАЙСТРО

Олексій КРЮКОВ